

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**
  - √ *Суд присяжних у новому вигляді:
пропоновані зміни та перспективи*
- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**
  - √ *Судова система працює попри всі
намагання її зруйнувати...*

№ 7 липень 2024

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 7 (122) 2024**

(01 липня -31 липня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

Звернення Президента Володимира Зеленського з нагоди Дня Української Державності.....	3
Історична довідка.....	4

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	8
---	---

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	9
---	---

СУСПІЛЬНА ДУМКА

<i>К. Асланян</i> , Дзеркало тижня: Судова влада. Що гальмує реформу місцевих та апеляційних судів?	15
<i>А. Подосінов</i> , Судово-юридична газета: Справа про незаконність участі пленарного складу ВККС у процедурі оцінювання – погляд зсередини, документи зі справи	19
<i>А. Іванов</i> , Дзеркало тижня: Суд присяжних у новому вигляді: пропонувані зміни та перспективи	20
<i>Т. Безрук</i> , Дзеркало тижня: Що не так із Законопроектом Про підвищення ефективності угод зі слідством?.....	22

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	26
--	----

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

<i>Теплюк М., Нижник А., Тубелець О., Кучмар О.</i> Криміналізація колабораційної діяльності в світлі статті 3 Конституції України	28
<i>Теплюк М., Нижник А., Тубелець О., Кучмар О.</i> Криміналізація колабораційної діяльності в світлі статті 3 Конституції України. Частина 2	35
<i>Кравченко С.</i> Судова система працює попри всі намагання її зруйнувати... (Інтерв'ю).....	42
<i>Усик Г.</i> Розгляд резонансних скарг на суддів – зона відповідальності кожного члена ВРП (Інтерв'ю)	47
<i>Яким'як О.</i> Про постанову Верховного Суду, або Як нищиться судова реформа	53
<i>Арсирій Р.</i> Іспит з недовірою	54
<i>Келеберда В.</i> При незабезпеченні державою гарантій незалежності судді, розбудувати систему неможливо (Інтерв'ю).....	57
<i>Отрош І.</i> Вихід з «Платонівської печери»: правовий висновок ВПВС щодо незаконності пленарних засідань ВККС у процедурі оцінювання відповідності судді займаній посаді	62
<i>Ганущак Ю.</i> Кожна п'ята громада без голови. Як забезпечити стабільність місцевого самоврядування у війну і після перемоги? ..	67

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	71
---	----

Звернення Президента Володимира Зеленського з нагоди Дня Української Державності

Дорогі українці, українки!

Ми боремося проти страшного ворога, якого не назвеш людиною і який нескінченно далекий від справжнього християнства.

Його сутність – це руїни, смерть, яку він несе і яку ми повинні здолати.

Україна не може погодитися на менше, ніж жити. На менше, ніж зберегти себе. На менше, ніж залишитися людьми.

Україна не підкориться злу, яке проливає кров заради свого хворого самоствердження. Яке зневажає правду і людську, і Божу та знецінює всіх, окрім себе.

Росія саме на цьому будує свою державність.

Але ми з вами інші.

Історія українців на цій землі сягає часу глибше, ніж тисячоліття тому.

І хоч би хто приходив сюди чужий, і хоч би хто робив усе, щоб Україна не могла бути собою, він не зламав наших людей і духу цієї землі. Не зламав те, що робить нас Україною.

Я хочу подякувати зараз кожному й кожній, хто прийшов в «Охматдит» після цього удару. І хто рятує після кожних подібних злочинів Росії. Усім, хто допомагав розбирати завали. Хто діяв, щоб урятувати дітей. І всім, хто співпереживав. Хто говорив світові, що відбувається.

І я дякую всім у світі, хто не мовчав і хто шукає рішення, щоб підтримати наш захист життя. Хто допомагає нашому захисту неба, хто підтримує наших воїнів зброєю, хто забезпечує тиск на Росію за все її зло.

І хто робить так щоразу, коли треба довести, що життя сильніше за його ворога.

Українці, українки!

Я дякую вам за те, що ви вірні собі, нашій меті, нашій державі.

Нашим цінностям, які обов'язково вистоять, бо вже мають опору в століттях.

Мають коріння у Київській Русі та продовження в козацькій державі й живу силу сьогодні – силу України, яка робить найбільше та найважливіше за всю свою історію.

Це Україна, яка не лише захищається, але єднає багатьох інших для захисту життя.

Яка гордиться своїми людьми. І чий героїзм світ шанує.

Це Україна, чий прапор – наші рідні синьо-жовті кольори – раді бачити всюди, де справді цінують сміливість. І наш тризуб – наш величний герб, який ми успадкували від древніх князів – є і на шевронах, і на футболках, і просто в татуваннях.

Це символи, за якими ми впізнаємо своїх, хоч би де ми були. І це емоції, які нас єднають, коли ми чуємо, як звучить Україна.

І це наші здобутки, які не хтось дав, а ми всі для України принесли.

Все це – наша держава.

Сьогодні, у День Української Державності, у День хрещення Русі-України, ми згадуємо шлях, який пройшла Україна, і всіма силами зосереджуємося на битві, яку Україна повинна виграти.

Ця битва – заради нашої незалежності. Заради того, щоб цю незалежність могли успадкувати наступні покоління. Успадкувати, а не виборювати. Щоб ми їм дали гордість за Україну, а не її біль.

І щоби жодні «путіни» більше не сміли приносити сюди руїни та страждання.

Ми з вами вже відмежовані нашим духом від цього ворога.

І ми повинні зробити все, щоб і наш державний кордон із ним став справжньою межею між світом нашим, який невіддільний від світу глобального, і тими, хто намагається нас знищити.

Ми повинні перемогти це зло, і Україна це зробить.

Тут завжди буде Україна. Наша історія. Наші люди. Наша держава.

Я вітаю вас із Днем Української Державності! І дякую всім, хто з Україною!

Слава нашим людям!

Слава Україні! (Офіційне інтернет-представництво Президента України). – 2024. – 15.07).

Історична довідка

15 липня Україна відзначає День Української Державності, встановлений Указом Президента України від 24 серпня 2021 року. Ця пам'ятна дата покликана нагадувати, що українське державотворення має понад тисячолітню традицію, а його витоки – у Руській середньовічній державі, центром якої був Київ.

День Державності відзначається того ж дня, коли українські християнські церкви вшановують пам'ять Київського князя Володимира Великого та День Хрещення Русі-України.

Князь Володимир Великий – уособлення розбудови Русі. Прийняття ним у 988 році християнства як державної релігії стало для України цивілізаційним вибором. Русь підтримувала політичні, економічні та культурні зв'язки з більшістю європейських держав того часу.

Спадком Русі є герб (тризуб), грошова одиниця, а, головне, Київ як політичний і культурний центр України.

День Української Державності нагадує нам про тисячолітню історію державотворення нашої країни. У це свято ми вшановуємо всі етапи нашого державотворення – від Русі до сьогодення, і всіх, хто доклав зусиль, щоб Україна відбулася як держава.

Ядром державності є воля до самовизначення, історичний досвід народу, його менталітет і правові традиції. А держава – це спосіб забезпечення і запорука цілісного існування нації.

Ознаками успішної державності є втілене право нації на незалежність, ефективний державний апарат і дієдатне військо, система юридичних норм, міжнародне визнання держави.

Державність і державність нероздільні як дерево і коріння. Історія дає суспільству усвідомлення зв'язку поколінь та конструювання спільного шляху.

Історія українського державотворення сягає своїми витокami Руської середньовічної держави, центром якої був Київ. Саме Русь заклала фундамент державницьких традицій українців. Звідси родом герб, грошова одиниця, а, головне, Київ як політичний і культурний центр України.

Тризуб є нашим давнім символом. Сьогодні наше суспільство об'єднує той же знак, що об'єднував і Русь. Ми є спадкоємцями Русі, Тризуба Володимира Великого.

Традиції Русі у розбудові зорієнтованого на Європу культурно-релігійного простору

продовжили, зокрема, Галицько-Волинське князівство, козацька держава, Українська Народна Республіка, Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського, Карпатська Україна та сучасна незалежна Україна.

День Української Державності нероздільно пов'язаний із розвитком війська та військовими традиціями. Захисники нашої державності є нащадками воїнів-русичів, козаків, січових стрільців, воїнів УПА. Сучасні Збройні сили України, стримуючи агресора – Російську Федерацію, захищаючи суверенітет і незалежність України, доводять, що українці – народ-військо.

Упродовж тривалої історії українці не полишали боротьби за свободу та здобуття державності. Першу в ХХ столітті незалежність Україна проголосила 22 січня 1918 року. Актом 24 серпня 1991 року відновила її.

Кілька разів у ХХ столітті Україна здобувала суверенітет і втрачала його через внутрішні незгоди під час зовнішньої агресії. Національна єдність – обов'язкова умова збереження державності.

Знання історії нашого державотворення в усій тяглоті є потужною силою проти маніпуляцій історичними фактами в умовах інформаційної війни РФ проти України.

Реальна історія спростовує фейки російської пропаганди, бо українці та росіяни – єдиний народ чи Україна – штучна нежиттєздатна держава. Тому нинішня війна – це не лише боротьба за майбутнє нашої держави, а й за право на власні історію та ідентичність.

Етапи державотворення

Витоки української державності – у Русі. В ІХ столітті на просторах Східної Європи довкола Києва почалася консолідація перед- і ранньодержавних слов'янських племінних об'єднань – утворилася середньовічна держава – Русь. Київ став центром політичного тяжіння та культурного піднесення. У наступні століття Русь стала важливим суб'єктом європейського політичного простору. Підтримувала політичні, економічні та культурні зв'язки з більшістю європейських держав того часу від Візантійської

імперії до Французького королівства. У період Русі почала формуватися українська мова.

Прийняття князем Володимиром у 988 році християнства, поширення писемності на основі кирилиці, кодифікація норм звичаєвого права в першому правовому кодексі «Руській правді» князя Ярослава Мудрого та його спадкоємців – усе це стало фундаментом правової та політичної культури українського народу. Саме Русь заклала основи державницьких традицій українців. Звідси родом герб, грошова одиниця, а, головне, Київ як політичний і культурний центр України.

Продовжило традиції української державності Галицько-Волинське князівство. В умовах монгольського загарбання і розпаду державних структур у Подніпров'ї галицько-волинські князі у XIII–XIV століттях розвинули інститут державності на значній частині українських земель. Тоді вдалося не лише зберегти, а й посилити європейський вектор розвитку, стати частиною спільних зусиль у боротьбі із монгольським нашествям. Виявом цього стало коронування 1253 року Данила Галицького у Дорогичині короною, надісланою Папою Римським Інокентієм IV.

У середині XIV століття українські землі увійшли до складу Польського королівства і Великого Князівства Литовського. Велике Князівство Литовське – одна з найбільших держав тогочасної Європи – стало фактичним продовжувачем традицій Русі. Економічно і культурно руські землі були значно розвиненіші за литовські. Руські еліти сформували обличчя литовської держави. Було засвоєно чимало норм руського права, назви посад, станів, систему адміністрацій тощо. Державною мовою Великого Князівства Литовського стала руська, якою велися ділові папери.

Основним джерелом права була «Руська правда», пізніше – «Литовські статuti», укладені на її основі. Українські землі в складі Великого Князівства Литовського користувалися широкою автономією.

У XVI столітті українці створили новий соціально-політичний феномен – запорозьке козацтво. Козацтво на давньоруських військових і європейських лицарських

традиціях створило військово-політичну організацію – Запорозьку Січ, засновану на принципах особистої свободи та виборності влади. У Запорозькій Січі формувалися підвалини республіканської форми правління, нові принципи судочинства та джерела права. У середовищі козацької еліти вперше в історії української суспільно-політичної думки чітко сформульовані фундаментальні основи майбутньої національної державної ідеї, головні серед яких – право українського народу на власну державу та зв'язок козацької держави з Руссю.

Ці принципи були втілені у ранньомодерній українській державі Гетьманщині. Вона була життєздатним політичним організмом: мала органи влади, територію, державну організацію, військо, фінансову, податкову та нормативно-правову системи тощо. Вершиною політико-правової думки Гетьманщини стало укладання Пилипом Орликом 1710 року Конституції як договору гетьмана Війська Запорозького зі старшиною та козацтвом.

Російський імперіалізм різними способами і методами обмежував українські національні державні інститути і зрештою до кінця XVIII століття ліквідував їх.

У XIX столітті сформувалося поняття української нації з її етнічними кордонами, мовою та культурою. Покоління Руської трійці, Кирило-Мефодіївського товариства, громадівців і Братства тарасівців заклали підвалини для майбутньої української державності. Упродовж XX століття попри історичні катаклізми та мільйонні жертви українці неодноразово виборювали самостійність.

У ході Української революції 1917–1921 років вперше у XX сторіччі створили незалежну національну державу. Центральна Рада намагалася забезпечити демократичні законодавчі підвалини державного будівництва: затвердила принципи судової системи, закон про вибори, сформувала уряд, розпочала формування війська тощо. Ці принципи були реалізовані в Українській Народній Республіці, проголошеній 20 листопада 1917 року. 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради

відбулося проголошення незалежності та суверенності Української Народної Республіки.

За часів Української Народної Республіки у 1918 році затверджено герб, основним елементом якого був тризуб – герб Володимира Великого (без хреста). Тоді ж пісню Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна» на музику Михайла Вербицького затверджено гімном. Державним прапором став синьо-жовтий стяг. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського – друге державне утворення часів Української революції, форма якого – гетьманат – походить із козацької епохи. Гетьман всіляко намагався відродити давні козацькі традиції. Було налагоджено дієздатну адміністративну систему управління, розбудовувалася освіта, наука, державний апарат. Уперше тризуб став атрибутом військової форми. Директорія ухвалила низку законів, спрямованих на розбудову країни: про державну мову, Українську автокефальну православну церкву. Встановлено грошову одиницю – гривню. Помітний слід в історії державотворення залишила Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР), яка мала дієву систему органів влади, боєздатне військо – Українську галицьку армію (УГА). 22 січня 1919 року було проголошено Акт злуки УНР і ЗУНР. Подія на законодавчому, територіальному, ментальному рівнях об'єднала Україну та стала підставою для відліку історії соборної України.

Попри те, що УНР і ЗУНР зазнали поразки від зовнішніх агресорів і територія України була окупована східними і західними сусідами, ідея здобуття державної незалежності стала визначальною для національного визвольного руху XX століття. При найменшій можливості українці заявляли про право на власну державу.

Від жовтня 1938 року розпочався процес українського державотворення на Закарпатті, що на той момент входило до складу Чехословаччини. Підсумком цих зусиль стало проголошення 15 березня 1939 року незалежності Карпатської України – республіки на чолі з президентом. Державні атрибути вона перейняла від УНР.

В умовах Другої світової війни 30 червня 1941 року у Львові було прийнято Акт відновлення

української держави, створено уряд. Акт спирався на традиції УНР і ЗУНР. Слідом за Львовом проголошення Акта відбулося у багатьох містах західної та центральної України.

У липні 1944 року підпільна конференція під захистом відділів УПА створила Українську головну визвольну раду (УГВР) – політичне представництво – зародок державної влади незалежної країни. Діяльність УГВР засвідчила прагнення визвольного руху дотримуватися принципів демократії навіть у найважчих умовах підпільно-партизанської боротьби.

За час існування комуністичної тоталітарної системи ні Голодомор 1932–1933 років, ні масові голоди, ні репресії, Великий терор, економічні та політичні експерименти не змогли викоринити державницькі устремління українців. Наприкінці 80-х років ХХ століття в умовах послаблення командно-адміністративного диктату знову відродився масовий національно-патріотичний рух і постало питання незалежності.

16 липня 1990 року Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет. Вона проголосила верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах.

24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, який став точкою відліку сучасної державності. Насправді ж відбулося відновлення державного суверенітету, за який українці боролися тривалий час. Проголошення державної незалежності Україною відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР та остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної системи. 1 грудня 1991 року на всеукраїнському референдумі український народ абсолютною більшістю голосів підтвердив прагнення жити в самостійній державі.

28 червня 1996 року відбулася ще одна знаменна подія – прийняття Конституції. Основний закон остаточно проголосив Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, визнав людину найвищою соціальною цінністю й утвердив народовладдя.

Спадкоємці Володимирового тризуба

Державний герб – це символ, що презентує країну як суверенну незалежну державу. Він зображується на офіційних документах, печатках, грошових і знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ.

У Руській державі тризуб був династичним знаком великого Київського князя Володимира та його нащадків, династії Володимировичів. Його численні зображення віднайдені на тогочасних монетах (срібляниках і златниках), печатках, посуді, надгробках, цеглі, актових печатках, персях-печатках, злитках-гривнах, зброї, спорядженні, товарних пломбах. Цей символ власності та влади переходив із покоління в покоління. Особливо багато артефактів – за період князювання Володимира Святославовича (на київському престолі приблизно від 980 року). Тому тризуб і вважається знаком князя Володимира Великого.

Протягом багатьох століть на землях Русі було поширене зображення тризуба. Від XIV століття вжиток увійшли територіальні знаки, наприклад у Києві – з архистратигом Михаїлом, Володимирі – зі святим Георгієм, Луцьку – святим Миколаєм, Львові – левом.

Під час Української революції 1917–1921 років питання державного герба набуло особливої актуальності. Центральна Рада створила спеціальну підготовчу комісію, що об'єднала істориків, юристів, гербознавців і художників. Її очолив Михайло Грушевський. Комісія розглянула кілька проектів, але обрала тризуб.

6 січня 1918 року тризуб із хрестом над середнім «зубом» у 8-кутній рамці з'явився на перших грошах, випущених Українською Народною Республікою. Після проголошення 22 січня самостійності України питання про офіційне затвердження державної символіки треба було вирішувати негайно. 25 лютого в Коростені на засіданні Малої Ради було офіційно затверджено тризуб гербом Української Народної Республіки. Ухвалений закон не містив малюнків, а мав лише опис. За часів Української Держави тризуб залишився в геральдичному вжитку. В офіційних описах

кредитових білетів цей знак іменувався українським гербом. За часів Директорії гербом відновленої Української Народної Республіки служив тризуб без вінка. 21 січня 1919 року комісія у справах вироблення проекту герба УНР дійшла висновку, що соборна Україна має поєднати емблеми УНР і Західноукраїнської Народної Республіки, а також знак князя Володимира. З 22 січня 1919 тризуб включили до крайового герба Західної області Української Народної Республіки.

У міжвоєнний період тризуб став символом боротьби українців за свободу.

Його використовував Уряд УНР на еміграції та різні політичні організації. В тому числі на емблемі Організації українських націоналістів

був тризуб із мечем на місці середнього зуба. Тризуб містився в символіці і мельниківській, і бандерівській гілок ОУН.

У СРСР тризуб був заборонений. Для комуністичного режиму він лишався ознакою українського націоналізму.

Після відновлення незалежності України 24 серпня 1991 року тризуб як малий Державний Герб затверджений 19 лютого 1992-го Постановою Верховної Ради України (разом із доданими зображеннями). Конституція України 28 червня 1996 року закріпила цей символ нашої держави (*Український інститут національної пам'яті* (<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-ukrayinskoyi-derzhavnosti-2023>)).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Верховна Рада України 18 липня 2024 року прийняла в другому читанні та в цілому проект Закону України про внесення змін до статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо організації роботи судів (реєстр. №11283).

Прийнятий парламентом України Закон дозволить забезпечити врегулювання деяких питань організації роботи судів та створення належних умов для функціонування судів, гарантованих Конституцією України. Для досягнення цієї мети запропоновано внести зміни до статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими передбачити порядок призначення тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату суду у разі відсутності у такому суді суддів, які здійснюють правосуддя, а також покладання на нього адміністративних повноважень голови суду в частині представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами (*Офіційний вебпортал парламенту України* (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/251944.html>). – 2024. – 18.07).

Повноваження Громадської ради міжнародних експертів, яка задіяна у відборі

суддів Вищого антикорупційного суду та ймовірно буде задіяна у відборі суддів Вищого адміністративного суду, запропоновано продовжити до 1 листопада 2025 року.

Як стало відомо «Судово-юридичній газеті», відповідна пропозиція міститься у законопроекті № 11426 від 22 липня 2024 року, ініціаторами якого є група народних депутатів Комітету Верховної Ради з питань правової політики на чолі з головою Комітету Денисом Масловим.

Законопроект № 11426 також передбачає, що після 1 листопада 2025 року, повноваження ГРМЕ перейдуть до Громадської ради доброчесності (ГРД).

Перехід повноважень від ГРМЕ до ГРД може статися навіть раніше, у разі якщо ГРМЕ закінчить конкурс до ВАКС та АП ВАКС до 1 листопада 2025 року.

Таким чином, саме ГРД з 2025 року буде залучена до відбору суддів Вищого антикорупційного суду та АП ВАКС (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/306377-polnomochiya-obschestvennogo-soveta-mezhdunarodnykh-ekspertov-prodlyat-donoyabrya-2025-goda>). – 2024. – 23.07).

Комітет Верховної Ради з питань правової політики після розгляду уточнених документів

від одинадцяти кандидатів на посаду судді Конституційного суду допустив десять із них до конкурсу.

Таким чином зараз на дві вакантні посади в КСУ тепер претендують 14 кандидатів, повідомив голову Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Денис Маслов.

Він зазначив, що щодо ще одного кандидата рішення відкладено. Тепер дані про кандидатів передадуть Дорадчій групі експертів.

Загалом до списку претендентів увійшли:

Барабаш Юрій Григорович – проректор Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого;

Вац Олексій Іванович – проректор Державного біотехнологічного університету;

Водяніков Олександр Юрійович – старший проєктний співробітник ОБСЄ;

Гриценко Денис Валерійович – адвокат;

Єжов Анатолій Володимирович – прокурор Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони;

Іващенко Владислав Іванович – адвокат;

Кармаза Олександра Олександрівна – член ЦВК;

Кириченко Юлія Миколаївна – членкиня правління Центру політико-правових реформ;

Клименко Оксана Михайлівна – консультант Дослідницької служби ВРУ;

Копиленко Олександр Любимович – народний депутат України;

Опанасюк Тетяна Іванівна – начальник юридичного управління ДСА України;

Назаров Іван Володимирович – заступник голови НАЗЯВО;

Тропін Захар Володимирович – директор департаменту міжнародного співробітництва та представництва Міністерства юстиції України;

Цимбалістий Тарас Олегович – прокурор Офісу Генерального прокурора (*Парламент.ua* (<https://parlament.ua/news/na-dva-vakantnih-krisla-u-konstituczijnomu-sudi-pretenduyut-odinadczyat-kandidativ-hto-mozhe-stati-suddeyu/>). – 2024. – 31.07).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Суд) 18 липня 2024 року на пленарному засіданні ухвалив Рішення у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс) (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою).

Відповідно до оспорюваних приписів Кодексу „у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому цим Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці“. У конституційних скаргах заявники порушили

перед Судом питання про невідповідність оспорюваних приписів Конституції України.

Розв’язуючи порушені в конституційних скаргах питання, Суд виходить із того, що застосовним у цій справі є встановлений Конституцією України принцип захисту людських прав (частина друга статті 3), який, зокрема, втілено в гарантуванні права на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29), та права на судовий захист (частина перша, друга статті 55).

У Рішенні йдеться, що згідно з приписами статті 29 Основного Закону України гарантії права на свободу та особисту недоторканність *expressis verbis* полягають насамперед у судовому контролі (і за його наслідками – умотивованому рішенні суду), який конституційно уможливорює тримання особи під вартою, а також у тому, що тримання під вартою може бути застосоване лише на підставах і в порядку, установлених законом.

Суд акцентує, що у приписах статті 29 Основного Закону України конституцієдавець наголошує на ролі суду і, зокрема, на значенні вмотивованого рішення суду для тримання особи під вартою.

Реалізація законодавцем припису частини другої статті 29 Конституції України щодо „підстав“ і „порядку“ тримання особи під вартою передбачає впорядкування ним відповідних процедур, однак таке законодавче регулювання за своїм змістом системно пов'язане із тією частиною цього конституційного припису, яка встановлює потрібність умотивованого рішення суду, а саме „ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду <...>“, та в жодному випадку не може суперечити їй.

Суд зазначає, що під час законодавчого врегулювання питання продовження строку тримання під вартою особи у разі закінчення строку дії ухвали про тримання під вартою парламент має конституційний обов'язок запровадити таку нормативну конструкцію, яка до моменту усунення неможливості розгляду судом цього питання містила б гарантії запобігання заподіяння шкоди завданням кримінального провадження.

Законодавче регулювання цього питання потребує конкретизації поняття „неможливість судового розгляду“ безпосередньо в контексті обставин, що виникли через широкомасштабну збройну агресію Російської Федерації проти України, а також запровадження вимоги щодо розв'язання питання про продовження строку тримання особи під вартою невідкладно з моменту усунення обставин, які унеможлилювали судовий розгляд, але в будь-якому випадку протягом строку, що не перевищує сімдесяти двох годин, установлених частиною третьою статті 29 Конституції України, після закінчення строку тримання під вартою, визначеного вмотивованим рішенням суду.

Суд також наголошує на конституційній ролі судів системи судоустрою України, яка зумовлена тим, що жоден інший орган державної влади не наділений відповідними повноваженнями щодо перевірки

обґрунтованості втручання у право на свободу та особисту недоторканність і не володіє відповідними гарантіями неупередженості та незалежності.

Посилаючись на попередні юридичні позиції, Суд зазначає, що „у разі відсутності вмотивованого рішення суду, яким дозволено позбавлення особи свободи на період, визначений цим судовим рішенням, така особа має бути негайно звільнена“.

Суд констатує, що законодавець у частині шостій статті 615 Кодексу не врахував того, що рішення про продовження строку тримання особи під вартою не тільки має ухвалювати лише суд, а й потребує підвищеного рівня обґрунтування, оскільки йдеться про найбільш серйозне втручання у право на особисту свободу.

Отже, Суд дійшов висновку, що врегулювання законодавцем порядку розв'язання питання про продовження строку тримання особи під вартою як запобіжного заходу у спосіб, що не передбачає участі суду (судді), має наслідком порушення конституційного права кожного на судовий захист (частина перша статті 55 Конституції України) у взаємозв'язку з правом на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29 Конституції України) та правом обвинуваченого на захист (частина друга статті 63 Конституції України).

У Рішенні Суд зазначає, що встановлене частиною шостою статті 615 Кодексу тримання особи під вартою як запобіжний захід не є покаранням за вчинене особою кримінальне правопорушення; тримання під вартою може бути застосоване до особи, яку тільки підозрюють у вчиненні такого правопорушення, а тому його застосування має бути винятковим та відповідати вимогам принципу презумпції невинуватості.

Суд наголошує, що конституційний принцип презумпції невинуватості є застосовним у різних аспектах до всіх етапів кримінального провадження, зокрема й на етапі обрання та/чи продовження для особи запобіжного заходу. Отже, утілення принципу *in dubio pro reo* (у разі сумнівів – на користь обвинуваченого) як складника презумпції невинуватості об'єктивно

встановлює потребу під час продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою в умотивованому рішенні суду, яке ухвалюють за результатами судового розгляду за участю обвинуваченої особи.

Суд також акцентує, що відступ від деяких міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини та зумовлена цим здатність держави вдатися до обмежень певних прав і свобод людини не означають запровадження законодавчих та інших засобів, які не були б узгоджені з Конституцією України.

Суд вважає, що частина шоста статті 615 Кодексу суперечить частинам першій, другій статті 29, частинам першій, другій статті 55, частинам першій, другій, третій статті 62, частині другій статті 63 Конституції України, отже є неконституційною.

Визнані неконституційними приписи Кодексу, утрачають чинність через три місяці з дня ухвалення Судом цього Рішення.

Судді-доповідачі у цій справі – Василь Лемак і Віктор Городовенко (*Офіційний вебпортал Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyyny-sud-ukrayiny-vyznav-nekonstytuciynoyu-chastynu-shostu-statti-615-kpk-0>). – 2024. – 19.07).

Другий сенат 17 липня 2024 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Саприки Василя Івановича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олег Первомайський повідомив, що заявник звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України статтю 1, частину другу статті 20 Закону України „Про правовий режим воєнного стану“ від 12 травня 2015 року № 389–VIII та абзац перший частини сьомої статті 20, абзац третій підпункту 2 пункту 22 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Бюджетного кодексу України (далі – Кодекс).

Суддя зазначив, що Третя колегія суддів Другого сенату ухвалою від 2 травня 2024 року відкрила конституційне провадження в частині

щодо конституційності абзацу першого частини сьомої статті 20, абзацу третього підпункту 2 пункту 22 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Кодексу, а в іншій – відмовила.

Відповідно до абзацу першого частини сьомої статті 20 Кодексу „за бюджетними програмами, здійснення заходів за якими потребує нормативно-правового визначення механізму використання бюджетних коштів, головні розпорядники коштів державного бюджету розробляють проекти порядків використання коштів державного бюджету (в тому числі за бюджетними програмами, вперше визначеними законом про Державний бюджет України) та забезпечують їх затвердження протягом 30 днів з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України. За рішенням Кабінету Міністрів України (у формі протокольного рішення) порядки використання коштів державного бюджету затверджуються Кабінетом Міністрів України або головним розпорядником коштів державного бюджету за погодженням з Міністерством фінансів України. Про затвердження таких порядків інформується Комітет Верховної Ради України з питань бюджету“.

В абзаці третьому підпункту 2 пункту 22 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Кодексу встановлено, що в умовах воєнного стану або для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації Кабінет Міністрів України може ухвалювати рішення „щодо порядку застосування і розмірів державних соціальних стандартів та гарантій, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування“.

Суддя-доповідач зазначив, що зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Саприка В.І. є особою з інвалідністю II групи внаслідок війни, який має право на отримання щорічної разової грошової допомоги до 5 травня. У 2022 році він отримав зазначену допомогу в розмірі меншому, ніж встановлено в статті 13 Закону України „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту“. На його

звернення до Головного управління Пенсійного фонду України в Івано-Франківській області (далі – Управління) щодо проведення виплати разової грошової допомоги до 5 травня 2022 року в розмірі 8 мінімальних пенсій за віком Управління листом повідомило про відсутність правових підстав для проведення виплати грошової допомоги в зазначеному розмірі.

Відтак Саприка В.І. звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати протиправними дії Управління щодо відмови йому в нарахуванні та виплаті щорічної разової грошової допомоги та зобов'язати Управління нарахувати та виплатити йому недоплачену грошову допомогу в розмірі 11 566 грн.

Суд першої інстанції позовні вимоги задовольнив частково, зокрема зобов'язав Управління нарахувати та виплатити недоплачену грошову допомогу у розмірі мінімальних пенсій за віком із урахуванням попередньо виплаченої суми допомоги.

З рішенням суду першої інстанції не погодився апеляційний суд і ухвалив нову постанову, якою відмовив Саприці В.І. в задоволенні позовних вимог. Верховний Суд відмовив заявникові у відкритті касаційного провадження.

На думку автора клопотання, унаслідок застосування судами оспорюваних приписів порушено гарантовані Конституцією України право на соціальний захист (частина п'ята статті 17), право володіти та розпоряджатися своєю власністю (частини перша, четверта статті 41).

Суддя-доповідач поінформував, що він направив листи-запити, зокрема, до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України та низки наукових та інших установ із проханням висловити позиції щодо питань, порушених у конституційній скарзі.

Дослідивши матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання, Другий сенат перейшов до закритої частини для ухвалення рішення (*Офіційний вебпортал Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-shchodogarantovanogo-rivnya-shchorichnoyi-razovoyi-groshovoyi-dopomogy>). – 2024. – 18.07*).

Перший сенат 17 липня 2024 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розпочав розгляд справи за конституційною скаргою Каланчі Михайла Михайловича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Петро Філюк повідомив, що заявник звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статтям 41, 48, частині другій статті 61 Конституції України статтю 472 Митного кодексу України (далі – Кодекс).

У цій статті встановлено, що „недекларування товарів (крім тих, що переміщуються через митний кордон України громадянами), транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів“.

Автор клопотання вважає, що встановлення законодавцем у статті 472 Кодексу „абсолютно визначеної санкції (відсутнє визначення найнижчої та максимальної межі розміру штрафу), неможливість її зменшення і відсутність альтернативних видів санкцій за вчинення відповідного правопорушення не дають змоги застосувати цю норму з урахуванням принципу індивідуалізації юридичної відповідальності правопорушника“, що суперечить частині другій статті 61 Конституції України.

Заявник зазначає, що стягнення, установлене статтею 472 Кодексу, „перетворюється з міри відповідальності в інструмент позбавлення особи її власності, <...>, надмірного обмеження права на достатній життєвий рівень, що не відповідає вимогам статей 41 і 48 Конституції України“. Свідченням цього, на думку заявника, є застосування до нього на підставі статті 472

Кодексу „колосального за розміром штрафу на загальну суму більше 3 000 000,00 грн <...>, що в умовах установаження прожиткового мінімуму на одну працездатну особу у розмірі 2589 грн (станом на день притягнення до відповідальності) видається щонайменше несправедливим“.

Він також просить урахувати ту обставину, що „аналогічна стаття Митного кодексу України вже визнана Конституційним Судом України неконституційною, зокрема частина 1 ст. 485 Митного кодексу України“.

Суддя-доповідач повідомив, що з метою забезпечення повного й об’єктивного розгляду справи та ухвалення Судом обґрунтованого рішення було направлено запити до низки органів державної влади та наукових установ із проханням висловити позиції щодо питань, порушених у конституційній скарзі.

Перший сенат дослідив матеріали цієї справи на відкритій частині пленарного засідання та перейшов до закритої частини пленарного засідання.

На пленарному засіданні були присутні суб’єкт права на конституційну скаргу Михайло Каланча та його представник, адвокат Олександр Глухенький (*Офіційний вебпортал Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-pereviryt-konstytuciynist-statti-472-mytynogo-kodeksu-ukrayiny>)*). – 2024. – 18.07).

Перший сенат 17 липня 2024 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Войтевич Раїси Миколаївни щодо конституційності частини другої статті 8 Закону України „Про Державний бюджет на 2024 рік“ від 9 листопада 2023 року № 3460–ІХ (далі – Закон).

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олександр Петришин виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявниці.

Як зазначив суддя-доповідач, у частині другій статті 8 Закону визначено розмір мінімальної заробітної плати, який застосовують як розрахункову величину для обчислення виплат за рішеннями суду, на рівні 1600 гривень.

За результатами аналізу конституційної скарги та доданих матеріалів убачається таке.

У Відділі примусового виконання рішень Управління забезпечення примусового виконання рішень у Житомирській області центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) перебуває виконавчий лист у справі Войтевич Р.М., виданий 14 квітня 2021 року Житомирським окружним адміністративним судом. Цим листом зобов’язано Головне управління Пенсійного фонду України в Житомирській області (далі – Управління) здійснити з 17 липня 2018 року нарахування та виплату підвищення до пенсії як непрацюючому пенсіонеру, який проживає на території радіоактивного забруднення у розмірі, визначеному статтею 39 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“, що дорівнює двом мінімальним заробітним платам на відповідний календарний рік.

На виконання вимог державного виконавця, починаючи з 17 липня 2018 року, Управління здійснило перерахунок та нарахування зазначених виплат, і загальний розмір пенсійної виплати з 1 жовтня 2022 року склав 15547 грн.

Однак з 1 січня 2024 року Управління на виконання рішень суду нарахувало підвищення до пенсії як непрацюючому пенсіонеру, який проживає на території радіоактивного забруднення, у розмірі визначеному статтею 39 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ з урахуванням статті 8 Закону, тобто 3200 грн. (1600x2).

Не погоджуючись із таким розрахунком обчислення виплат, заявниця звернулася до суду з позовом, в якому просила визнати протиправним бездіяльність Головного державного виконавця, яка полягала, на її думку, у не вжитті передбачених законодавцем заходів у забезпеченні примусового виконання.

Суд першої інстанції в задоволенні позову відмовив. Апеляційний суд скаргу залишив без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

На переконання заявниці, за умови відсутності спеціального законодавчого акта, який визначав би право на застосування розміру мінімальної заробітної плати як розрахункової величини для обчислення виплат за рішеннями суду, оспорюваний припис Закону погіршує правове становище особи, звужуючи зміст та обсяг її соціальних прав.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебпортал Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/uspravi-za-konstytuciynoyu-skargoyu-voytevych-rt-pershyu-senat-pereyshov-do-zakrytoyi>). – 2024. – 18.07).

Перший сенат 17 липня ц.р. на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Ковальчук Людмили Петрівни.

Як зазначила суддя-доповідач у справі Ольга Совгира, заявниця звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на конституційність пункт 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII зі змінами (далі – Закон № 1774).

Оспорюваними приписами Закону № 1774 встановлено, що мінімальну заробітну плату після набрання чинності цим Законом не застосовують як розрахункову величину для визначення посадових окладів та заробітної плати працівників та інших виплат, крім розрахунку щорічного обсягу фінансування статутної діяльності політичних партій; до внесення змін до законів України щодо незастосування мінімальної заробітної плати як розрахункової величини її застосовують у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року, з 1 січня 2017 року.

Заявниця стверджує, що внаслідок застосування судами України пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1774 фактично зменшено розмір підвищення

до пенсії порівняно з раніше встановленим статтею 39 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами. На її думку, оспорюваними приписами Закону № 1774 звужено зміст та обсяг її прав, унаслідок чого порушено її право власності, гарантоване частинами першою, четвертою статті 41 Конституції України.

Суддя-доповідач повідомила, що Перший сенат також розглядає справу за конституційною скаргою Лінкевич Олени Павлівни, предметом конституційного контролю в якій є однакові питання.

У цій справі Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебпортал Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozpchav-rozglyad-spravy-shchodo-konstytuciynosti-zakonodavchih-prypysiv-pro>). – 2024. – 17.07).

Велика Палата Верховного Суду висловила правову позицію щодо відсутності конституційного механізму участі Президента в процедурі виконання судових рішень.

Про це йдеться в постанові ВП ВС від 4 липня 2024 року у справі № 990/61/24, інформує П'ятий апеляційний адміністративний суд.

ВП ВС вказала, що особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ, Президента, ВРП, ВККСУ визначені у ст. 266 КАС. Правила цієї статті поширюються на розгляд адміністративних справ, зокрема, щодо законності дій чи бездіяльності ВРУ, Президента, ВРП, ВККСУ (п. 2 ч. 1 вказаної статті).

У цій справі позивач звернувся з позовом до Президента, у якому просив визнати протиправною бездіяльність Президента та зобов'язати його видати указ на виконання Конституції та законів про виконання постанов суду від 17 листопада 2006 року, 17 жовтня 2012 року та 4 листопада 2022 року в повному обсязі головою правління Пенсійного фонду України. Тобто позивач у межах цього провадження оскаржує бездіяльність Глави держави як суб'єкта владних повноважень і просить суд

зобов'язати відповідача вчинити дії, спрямовані на усунення порушень прав позивача, які, на його переконання, Президент зобов'язаний вчинити як гарант додержання Конституції.

ВП ВС звернула увагу, що повноваження Президента визначені ст. 106 Конституції, перелік яких є вичерпним. Конституція не передбачає участі Президента України в процедурі виконання судових рішень. Президент (як і інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи) повинен дотримуватися встановленого у ст. 19 Конституції правового порядку, відповідно до якого зазначені суб'єкти зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами.

Отже, Велика Палата Верховного Суду висувала: незважаючи на те, що Президент на підставі ст. 104 Конституції склав присягу, за змістом якої зобов'язався обстоювати права і свободи громадян, оскільки в тексті цієї ж присяги Президент зобов'язався додержуватися Конституції, якою механізм його участі в процедурі виконання судових рішень, обов'язкових на всій території України, з метою захисту прав та свобод громадян не передбачений (*Юрліга (https://jurliga.ligazakon.net/news/229263_velika-palata-vs-vislovilasya-shchodo-vdsutnost-konstitutsynogo-mekhanizmu-uchast-prezidenta-v-protsedur-vikonannya-sudovikh-rshen). – 2024. – 22.07*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

К. Асланян, Дзеркало тижня: Судова влада. Що гальмує реформу місцевих та апеляційних судів?

5 липня в Українському Домі вперше з початку великої війни 248 нових суддів склали присягу Українському народові «незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України». За день до цього президент Зеленський призначив 214 суддів до місцевих судів та одного суддю Верховного суду. Ще 114 суддів були призначені у травні та очікували присяги майже два місяці (отримуючи, при цьому суддівську винагороду).

Зеленський під час присяги побажав суддям, щоб «кожне «рішення іменем України» зміцнювало повагу до судів та України в цілому». А Руслан Сидорович, заступник голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка і проводила конкурс до місцевих судів, зауважив, що «248 суддів – це 5% суддівського корпусу України». Він також висловив сподівання, що це «матиме відчутний позитивний вплив для громадян у доступі до правосуддя на всій території України».

Детально про конкурси ми писали в попередньому матеріалі. Нині ж розглянемо, що

загалом відбувається в місцевих та апеляційних судах під час війни і як вони сприймають судову реформу, яка на цьому етапі стосується саме їх.

Спойлер – сприймають по-різному й часто їй пручаються.

Мовою цифр

Станом на 24 червня в місцевих судах працюють 3592 судді (за визначеної кількості в 5035 посад). В апеляційних судах – 650 суддів (за визначеної кількості в 1357 посад). Тобто вакантними є 29% посад у першій інстанції та 52% – у другій. В апеляційних загальних судах ситуація ще критичніша, там вакантними є 62% посад.

Нагадаємо, що нещодавно Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС) завершила конкурс на 560 посад суддів у місцевих судах. Однак рекомендації отримали лише 390 кандидатів. Також ВККС розпочала конкурс на 550 посад суддів в апеляційних судах, а наприкінці року обіцяє оголосити ще один конкурс до місцевих судів на рекордну кількість у 1000+ посад суддів.

Вважається, що хоча конкурси (найімовірніше) відбуватимуться близько двох років, однак 2027 року кадровий голод у судах переважно буде подолано, а основну кількість вакансій заповнено. Система при цьому отримає певну кількість професіоналів з-поза її меж: адвокатів, науковців – у апеляції, юристів і адвокатів – у першу інстанцію. Але чи це так?

Нова судова мапа

Щоб відповісти на це запитання, треба знати, якої кількості судів і суддів насправді потребує Україна.

Зазначені вище цифри пораховані ще до війни, коли в Україні працювало близько 700 судів.

Війна змінила все, зокрема й у судах: частину з них довелося закрити (70+ судів), а суддів відрядити здійснювати правосуддя в інші суди (500+ осіб); у всіх інстанціях і юрисдикціях з'явилися нові категорії судових справ (воєнні злочини, військові злочини, компенсації втраченого майна, соціальне забезпечення військовослужбовців тощо); чимало приміщень було зруйновано або частково пошкоджено (15 і 116 приміщень відповідно).

За останні два з половиною роки відбулася широка міграція населення між регіонами, до того ж чимало українців виїхали за межі країни. З урахуванням цього ніхто не береться чітко сказати, а скільки ж судів та суддів і в яких саме регіонах нам насправді потрібно. Розгорнутої аналітики цих процесів теж, на жаль, немає.

Погіршує ситуацію й той факт, що до початку повномасштабного вторгнення Україна не спромоглася розробити й затвердити нову мапу судів, яка б відповідала новому адміністративно-територіальному устрою, що діє з грудня 2020 року. Тож наразі навіть суди, які працюють, не відповідають своїм районам, а назви більш як 50 судів досі радянські. «Ленінський районний суд міста Кіровограда» звучить як знуцання, правда ж?

Здавалося б, як таке можливо на одинадцятому році війни? А отак: реформа місцевих судів 2017 року, що передбачала їх укрупнення (й перейменування з радянських назв) і мала б бути реалізована в 2019–2020 роках, залишилася

реформою на папері. А нової актуальної мапи за чотири роки так і не було затверджено.

І хоча є певні напрацювання, під час війни навіть у найвіддаленішій від фронту Закарпатській області наразі не можуть запустити розроблений із допомогою наших європейських партнерів пілотний проєкт із укрупнення судів. Мовляв, ми ж не знаємо, скільки людей проживатиме там після війни.

Це зрозумілий аргумент, але він консервує ситуацію на невизначений термін і гальмує «головну реформу країни». Адже спрямовує нові конкурси до місцевих судів хибним шляхом: якщо у 2026–2027 роках призначити суддів до «старих» місцевих судів, то потім іще кілька років можуть тривати процедури переведення цих суддів до нових.

То що ж робити?

У Верховному суді наполягають на якнайшвидшому розробленні й затвердженні нової судової мапи, наголошуючи: навіть якщо зараз укрупнити суди «на папері», без реального переміщення суддів між приміщеннями, це однаково буде кроком уперед, адже значно зменшить кількість випадків процесуальної передачі судових справ між маленькими судами. А кількість суддів після перемоги можна буде врегулювати додатково, й уже під них будувати нові приміщення в районах, де бракуватиме наявних.

Значною також є проблема з істотною нерівномірністю навантаження, яку мають судді в різних судах. Іноді воно відрізняється більш як удесятеро, й тоді кожен суддя такого суду працює за трьох, п'ятьох і навіть сімох суддів. За рівної зарплати та з однаковою кількістю помічників і секретарів судових засідань.

А загалом судова система розглядає 4,5 мільйона справ і матеріалів на рік (дані за 2023 рік). І коли це робиться руками 4,5 тисячі суддів, не всі витримують таке навантаження. Тільки минулого тижня звільнили десятох осіб: вісьмох – у відставку, а ще двох – через низьку кваліфікацію та недоброчесну поведінку в межах процедур очищення судової влади.

Ще одним важливим питанням є доцільність розгляду судами всіх тих справ, які наразі

віднесено до їхньої підсудності. Справи про торгівлю молоком чи яблуками на ринку без відповідного дозволу точно мають розглядати суди?

А без упорядкування питань підсудності та кількості судів і суддів неможливо буде вирішити питання з навантаженням, а отже, і з якістю правосуддя, адже надмірна кількість справ впливає й на строки їх розгляду, і на якість судового рішення.

На сьогодні питаннями нової мапи опікуються Рада суддів України та Комітет ВРУ з питань правової політики. Однак після внесення змін до Конституції України 2016 року (та з урахуванням рекомендацій Венеційської комісії, наданих щодо цих змін) «суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом», проект якого вносить на розгляд парламенту президент України.

Тож м'яч, безперечно, на полі офісу президента, який і має вирішити, коли робити цей крок: чи зараз затвердити нову мапу хоча б для регіонів, де не ведуться бойові дії, чи залишити все на «після війни».

«Вічні» голови судів

Та питання не лише в судовій мапі. Реформа гальмується й через дії значної кількості голів місцевих та апеляційних судів.

Річ у тім, що в межах реформи 2014–2018 років було встановлено нові правила строків перебування голів судів на їхніх посадах. З 2016 року суддя може обіймати посаду голови суду не більш як шість років поспіль (два строки по три роки). Це було зроблено, зокрема, в межах боротьби з корупцією в судах, а також для зменшення впливу голів судів на суддів і працівників апаратів та зменшення корупційних ризиків від такого впливу.

Нові правила не влаштували більшість голів, адже ті звикли десятиліттями правити судами. Тому майже відразу ж було вигадано декілька способів для обходу цих правил, якими більшість голів судів досить успішно користується. І цей складник судової реформи загальмував.

Так, голова Київського апеляційного суду Ярослав Головачов (це той суд, де пів року

тому на корупції затримали відразу чотирьох суддів) за три місяці до закінчення граничного строку перебування на посаді достроково склав повноваження. Головою суду на два тижні обрали іншого суддю, а за два тижні Головачов повернувся на свою посаду й розпочав новий шестирічний строк.

Чи судді київської апеляції не розуміють, що це додаткові корупційні ризики? Чудово розуміють. Та ще й у суді, де судді серед білого дня носять одне одному хабарі, загорнуті в упаковку з-під кави чи заховані в пляшку з коньяком.

Чому ж вони так роблять? Може, тому що Ярослав Головачов – талановитий керівник і чудовий менеджер. А може, тому що він дозволяє їм безперешкодно носити одне одному «каву» та «шоколадки».

Історія з «третьім строком» сталась і в Галицькому райсуді Львова, однак тут знайшлася суддя (Катерина Котельва), яка у ФБ розповіла її: «Щойно збори суддів обрали головою Галицького районного суду м. Львова Волоско Ірину Романівну на третій строк поспіль. Я голосувала «проти» затвердження рішення зборів».

Ще одна схожа історія – обрання на третій строк голови Красноармійського міськрайонного суду Донецької області. Тут, щоправда, є нюанс: суд протягом певного часу не працював, однак його керівником є та сама особа (Олена Філь), що й до тимчасового закриття суду. Частина суддів була проти такого призначення, але кого цікавить думка меншості?

Не менш кричущий випадок стався в Господарському суді Чернівецької області. Там голова суду Олег Проскурняк, за словами суддів цього суду, отримав посаду в обмін на звільнення вагітної керівниці апарату. З цією історією вже рік розбираються суди трьох інстанцій і двох юрисдикцій, бо звільнена керівниця апарату намагається не лише поновитися на посаді, а й визнати батьком своєї дитини одного із суддів цього суду (Володимира Байталюка). Тобто збори суддів дозволили голові суду зберегти посаду за те, що він «підчистив бруд» за одним із суддів. Більше схоже на середньовіччя й часи

інквізиції, а не на країну, яка намагається стати частиною ЄС і НАТО.

Київ, Львів, Чернівці, Донецька область... Перелік насправді набагато більший. Не хочуть судді сприймати цю частину судової реформи. А органи суддівського врядування та самоврядування мовчать.

Рада суддів України кілька років тому навіть «підіграла» головам судів і фактично легалізувала всі їхні схеми. У Верховному суді ж, навпаки, вважають, що жодних третіх строків бути не може. Голова ВС Станіслав Кравченко на наше прохання прокоментувати «третій строк голів судів» зазначив: «Верховний суд не сприймає й не толерує таких дій голів судів і зборів суддів. Якщо ми прагнемо розвитку судової влади, ротації осіб, які обіймають адміністративні посади, мають відбуватися з дотриманням загальної логіки судової реформи».

Водночас у ВС додають, що проблема має й інший складник – не завжди є ким замінити голову суду, в якого спливає другий строк, адже хороший суддя й хороший менеджер – геть не тотожні поняття.

Очевидно, що наявна ситуація потребує негайного втручання законодавця й чіткішого визначення в законі правил ротацій голів судів. Якщо більшість суддів у Україні досі не розуміє, що закон – не інструкція на пошті, яка каже «так роби, а так не роби», то доведеться таки внести до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» чітку норму й щодо кількості років перебування на адміністративних посадах, й щодо кількості років «відпочинку» від них, урахувавши при цьому й попередні роки керування судом.

Потребує уваги й питання лідерства в судовій владі, а також відповідного навчання (цим питанням ми присвятимо окремих матеріал, адже судова реформа майже не торкнулася Національної школи суддів України).

Прифронтові суди

Аналіз роботи місцевих та апеляційних судів був би неповним без опису умов роботи судів у прифронтових регіонах. 2022 року підсудність справ частини судів було змінено,

а суддів переведено в усі куточки України. Нині поблизу лінії зіткнення працює частина судів Донецької, Херсонської, Запорізької та Харківської областей.

Найскладнішою є ситуація в Донецькій області. Приміщення частини судів, які працюють, зруйновані, тому судді переїхали до «сусідів». Так, у приміщенні вже згаданого Красноармійського суду працюють також судді з Димитровського міськсуду Донецької області.

Декілька судів працюють у дистанційному режимі. Водночас немає жодних критеріїв, які б визначали, коли суд має змінити підсудність, а коли й далі працювати дистанційно чи у звичайному режимі.

Ситуація ускладнюється відсутністю не лише світла, а й води, адже в Покровську, Селидовому та Кураховому вода є лише два дні на тиждень, і то по годинах. Як судам за таких умов пережити зиму, взагалі невідомо.

Судді намагаються отримати відрядження до інших, спокійніших регіонів, однак у більшості випадків ВККС відмовляє в переведеннях, посилаючись на прохання Верховного суду «не чіпати цих суддів».

Ми запитали Верховний суд, із чим пов'язане таке прохання. Невже судді з прифронтових регіонів не заслуговують на покращення умов життя та праці? У ВС пояснюють, що до них регулярно звертаються прокурори, представники правоохоронних органів і адвокати з проханнями не закривати прифронтові суди.

Тож коло замкнулося. Суди не можна закривати, інакше решта процесів також зупиняться, а забезпечити адекватні та безпечні умови праці неможливо.

От і виходить, що статус у суддів єдиний, зарплати – однакові, а умови – абсолютно різні. Це, звісно, впливає на бажання людей із цих регіонів працювати на своїх посадах.

Урегулювати питання роботи судів у прифронтових регіонах – давно на часі. Спроби зробити це були ще 2022 року, однак Верховна Рада відмовляється голосувати за дистанційний режим роботи судів, мотивуючи це тим, що парламент не працює онлайн. Однак ідеться саме про райони, наближені до лінії зіткнення.

І щось непомітно, щоб парламент проводив свої засідання десь у тих регіонах.

Потребує уваги також той факт, що судді та працівники апаратів судів із прифронтових регіонів не отримують додаткових виплат за роботу у важких умовах, тоді як частина представників інших держорганів має такі надбавки.

Замість висновків

Нині Україна – в активній фазі реформування судів першої та апеляційної інстанцій. Ланка апеляцій не поповнювалася новими кадрами більш як десять років, ланка першої інстанції ще не сягнула критичного рівня оновлення, який не дозволив би їй відкочуватися назад. Саме тому спротив реформуванню на цих рівнях наразі є найвищим, а випадки корупції – на жаль, непоодинокими.

Конкурс до апеляційних судів, який ВККС розпочала минулого року, наступного року має завершитися призначенням 500+ нових суддів. Конкурс до місцевих судів, який ВККС планує оголосити наприкінці цього року, завершиться, ймовірно, у 2026–2027 роках призначенням 1000+ нових суддів.

Вони, безумовно, змінять ландшафт українського правосуддя. Однак нові судді приходитимуть у суди, де роками правлять

«старі» голови (з усіма наявними схемами, позапроцесуальним спілкуванням зі сторонами справ (кейс голови Полтавського апеляційного суду Сергія Гальонкіна), «телефонним правом» та іншими атрибутами «старої» системи).

Тож нової якості судочинства, нового світогляду та істотного зниження корупційних ризиків можемо не побачити навіть із появою в судах нових суддів, які прийдуть на старі правила й не матимуть змоги щось змінити впродовж іще щонайменше п'ятьох років.

Це вже зараз ставить перед Україною суперважливе завдання: вирішити питання із царюванням «старих» голів судів і позбутися монополій на рівні всіх апеляційних судів, які активно пручаються новим правилам і намагаються забетонувати ситуацію на роки. Що, звісно ж, перешкоджає й ефективній боротьбі з корупцією в судовій владі.

Тож судова реформа завершиться в Україні лише тоді, коли судді, які найкраще розуміють закони, першими виконуватимуть їх і ставитимуть свої повноваження на службу суспільству, а не політичній владі, олігархам або ж власним корисливим інтересам. Але доти всередині судової влади доведеться виграти ще не одну війну (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/sudova-vlada-shcho-halmuje-reformu-mistsevikh-ta-apeljatsijnikh-sudiv.html>). – 2024. – 8.07).

А. Подосінов, Судово-юридична газета: Справа про незаконність участі пленарного складу ВККС у процедурі оцінювання – погляд зсередини, документи зі справи

Зметою прозорості та інформування професійного суспільства про перебіг справи стосовно участі пленарного складу ВККС у процедурі оцінювання у Великій Палаті, аргументи та доводи сторін, публікую копії заяв по суті, що були подані до Великої Палати.

Я здійснював представництво позивача (судді) у справі №9901/198/20 та спільно із групою колег змогли довести у Великій Палаті Верховного Суду очевидні речі.

Ми довели, що законодавство до 30.12.2023 не передбачало участі пленарного складу ВККС у процедурі оцінювання.

Положення пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII до 30.12.2023 містило єдиний суб'єкт оцінювання суддів на відповідність займаній посаді – колегія ВККС (Вища кваліфікаційна комісія суддів).

Цей суб'єкт здійснює оцінювання безвідносно до наявності негативного висновку ГРД, а приписи ст. 88 цього закону до вказаної процедури не застосовувалися.

Впевнений, що із постановою Великої Палати Верховного Суду від 13.06.2024 у справі №9901/198/20 вже всі встигли ознайомитися.

В інформаційному просторі з'явилася критика цієї позиції від ГРД та громадян, що називають себе голосом суспільства та одержують багатомільйонні гранти на процедуру оцінювання, а також реакція анонімних телеграм каналів.

Перші називають законне рішення Верховного Суду «критичним знаком», який позбавляє активістів верховенства права, а другі – закликають Верховний Суд та ВРП надати власний коментар, а ГРД закликає не виконувати судові рішення Верховного Суду (адже не буде верховенства права).

Однією із основних засад судочинства є змагальність сторін.

З метою прозорості та інформування професійного суспільства про перебіг справи у Великій Палаті, аргументи та доводи сторін, я (з дозволу клієнта) публікую копії заяв по суті, що були подані до Великої Палати.

Сторона позивача, крім апеляційної скарги, подала 11 інших заяв та пояснень, а сторона відповідача – 2 (відзив на апеляційну скаргу та пояснення щодо власного Регламенту).

Із змісту долучених документів кожен може впевнитися, що команда позивача була на дві голови вища за відповідача.

Виникає логічне питання: чому за цих умов Суд мав ухвалити інше рішення?

«Боріться – поборете, вам Бог помагає» говорив Тарас Шевченко, і ці правовідносини показали, що судді за 5 років змогли довести незаконність участі пленарного складу у процедурі оцінювання, переконавши Велику Палату у необхідності відступити від своєї попередньої позиції.

Питання конституційності змін, внесених Законом №3511 до пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII, викликає великі питання, адже мова йде про дискримінацію суддів (частину оцінюють по одній процедурі, а решту – по іншій) та порушення суддівської незалежності (підхід ухвалення пленарним складом рішень дозволяє звільнити суддю у разі, коли третина складу утрималася від голосування).

Боротьба за законність та конституційність триває.... *(Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/304983-deloo-nezakonnosti-uchastiya-plenarnogo-sostava-vkks-v-protsedure-otsenivaniya-vzglyad-iznutri-dokumenty-po-delu>). – 2024. – 5.07).*

А. Іванов, Дзеркало тижня: Суд присяжних у новому вигляді: пропоновані зміни та перспективи

1 березня 2021 року Володимир Зеленський на форумі «Україна-30. Розвиток правосуддя» зазначив: «Ми розуміємо, що суд присяжних не тільки підвищить довіру до правосуддя, це і велика відповідальність за долю учасників процесу, а тому модель і формат суду присяжних в Україні будуть детально обговорюватися».

На той момент, коли президент України озвучував ці тези, в українському парламенті було зареєстровано одразу дві групи законопроектів щодо суду присяжних – три від уряду та три від народних депутатів. Обидві ці групи є актуальними на сьогодні, й у лютому 2024 року всі законопроекти включено до порядку денного одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання.

Не буде цілком правильним твердження про те, що наразі у нас названо «судом присяжних» модель, яка не відповідає світовим практикам. Певною мірою схожа система нині працює і в інших країнах континентального права (наприклад, у Німеччині та Франції) та піддається критиці за можливість впливу професійних суддів на рішення присяжних, які не є професійними правниками. Разом із тим істотним недоліком нині чинної в Україні системи суду присяжних є те, що перегляд вердиктів (рішень) присяжних в апеляційному і касаційному порядку здійснюють усе ті ж професійні судді, не обмежені в підставах для скасування рішення суду присяжних. Зазначене великою мірою нівелює саму суть інституту присяжних, вердикт яких, по суті, однаково

можуть переглянути ті ж таки професійні судді в судах вищих інстанцій (у тому числі і по суті).

Натомість більш «класична» модель суду присяжних діє у країнах англосаксонського права (США, Великій Британії). Згідно з нею присяжні не є учасниками «колегії суддів», а формують окремий колегіальний орган правосуддя під конкретну судову справу. Група присяжних у такій системі відповідальна за винесення вердикту щодо наявності певного протиправного діяння, вчинення його обвинуваченим, наявності вини обвинуваченого в інкримінованому йому діянні. При цьому роль професійного судді (суддів) у такому процесі зводиться до оголошення вироку про виправдання або прийняття обвинувального вироку та визначення міри покарання. Інший важливий аспект такої системи – присяжний, якого відібрано для участі у справі, зобов'язаний брати участь у судочинстві (за деякими винятками) та не може відмовитися від такої ролі. Власне, саме до такої моделі суду присяжних і тяжіють обидві групи законопроектів, що нині перебувають на розгляді у парламенті.

Зміни, що пропонуються нині, є надзвичайно важливими та безпосередньо вплинуть на процеси здійснення судочинства в Україні. Навряд чи можна стверджувати, що запропоновані зміни істотно розвантажать суди, проте певний вплив на полегшення роботи професійних суддів матимуть. Адже за запропованою моделлю у справі, що розглядається за участі присяжних, роль судді зводиться до того, що він лише визначає міру покарання для особи, яку присяжні визнають винною. У разі ж виправдовувального вердикту і поготів роль судді зводиться до церемоніальної.

Матимуть зміни й інші позитивні ефекти для системи судочинства.

По-перше, зменшення корупційних ризиків. Адже однозначно складніше вплинути на думку більшості з такої групи людей, ніж на рішення хоча б і найчеснішого, але при цьому одноосібного головуючого судді або навіть колегії суддів у складі трьох осіб.

По-друге, збільшення рівня довіри до судової системи. Нині статистика не на користь

останньої. Проте у разі, якщо той чи інший вердикт у справі буде ухвалено людьми, які ходять одними вулицями зі сторонами процесу і самі часто мають підвищений запит на справедливість, то це в сукупності з правильним медійним підсвічуванням процесу має суттєво вплинути на довіру людей до суду.

Критики «класичної» системи суду присяжних часто апелюють до того, що група людей, які не є професійними правниками, не прийматимуть законних рішень, а почасти керуватимуться при цьому емоціями. Разом із тим досвід інших країн доводить досить високу ефективність роботи такого суду. Крім того, існуюча тривінева система оскарження судових рішень створює запобіжник у вигляді апеляційного та касаційного перегляду рішень, що ухвалені на підставі вердикту присяжних.

Щодо оскарження, то важливим є не знівелювати розгляду справи судом присяжних у місцевому суді. І ось до цього питання автори законопроектів підходять по-різному.

Якщо в «депутатській» групі законопроектів підставами для скасування рішення за участі присяжних є лише процедурні порушення, то в «урядових» проєктах апеляційний суд може скасувати такі рішення і через «неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність». Для касаційного суду будь-яких особливостей розгляду цієї категорії справ уряд узагалі не передбачив. Відтак, мети «не втратити ефекту» від запровадження нового порядку розгляду справи присяжними досягає лише «депутатська» група законопроектів.

Законопроекти не передбачають істотного розширення нині існуючих гарантій незалежності і недоторканності суддів, установлених законом, які поширюються і на присяжних. Чи здатна держава захистити такі гарантії присяжних, покаже лише час. Але, враховуючи, що на період здійснення своїх функцій (а іноді і поза ними) присяжний фактично прирівнюється до судді, інструменти для реалізації таких гарантій законом передбачені та можуть бути в разі необхідності задіяні.

Що ж стосується оплати праці присяжного, то нині чинні положення закону визначають,

що присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується грошова винагорода, розрахована з посадового окладу судді місцевого суду з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України (ДСАУ). Депутатський законопроект пропонує визначати фактично відпрацьований час подовою. Нині ж діючий порядок, затверджений ДСАУ, пропонує визначати оплату праці присяжного погодинно.

Скільки ж коштів треба буде виділити на роботу присяжних? У пояснювальній записці до депутатського законопроекту стверджується, що за розрахунками, які здійснювалися на основі інформації, наведеної у листі Державної судової адміністрації України 2020 року (коли законопроект було подано), сума витрат на реалізацію цього законопроекту становитиме орієнтовно у перший і другий роки по 20 млн грн, починаючи з третього року – близько 1 млрд грн на рік. Своєю чергою автори урядового законопроекту стверджували, що його реалізація взагалі не потребуватиме додаткових фінансових витрат із державного бюджету України. Мотивували вони це тим, що збільшення витрат держбюджету на функціонування суду присяжних у кримінальному провадженні здійснюватиметься за рахунок скорочення

відповідних витрат на фінансування суду присяжних при розгляді справ цивільних.

Проте хоча обидві групи законопроектів дійсно передбачають розгляд присяжними виключно певних категорій кримінальних проваджень, будь-яких змін до відповідних положень цивільного процесу ані депутатський, ані урядовий законопроекти не містять (автори урядового законопроекту посилалися на інший законопроект №3386, яким такі зміни вносилися, проте його з розгляду було знято). Тому відкритими залишаються питання як розгляду присяжними деяких категорій цивільних справ, так і розміру витрат, які держава має понести через реалізацію змін, пропорованих обома групами законопроектів – і від уряду, і від депутатів.

Загалом прийняття таких змін до інституту участі суспільства у судочинстві назріло вже давно. Вважаю, що саме прийняття депутатського законопроекту, удосконаленого протягом кількох читань у парламенті, може сприяти низці вищезгаданих позитивних змін, передусім зростанню рівня довіри до судової системи в суспільстві, а також позитивній оцінці з боку іноземних партнерів, що безпосередньо впливає на євроінтеграційні процеси України (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/reforms/sud-prisjazhnikh-u-novomu-vihljadi-proponovani-zmini-ta-perspektivi.html>). – 2024. – 3.07).

Т. Безрук, Дзеркало тижня: Що не так із Законопроектом Про підвищення ефективності угод зі слідством?

Минулого тижня народні депутати у першому читанні проголосували за урядовий законопроект №11340. У його тексті зміни до кількох статей Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно укладання угод між підозрюваними/обвинуваченими і прокуратурою та визнання винуватості у справах про корупцію. Громадськість виступила категорично проти законопроекту. Хоча саме викладеного у ньому нібито і вимагали від України європейські партнери: пришвидшити правосуддя у справах про топ-корупцію. На

що і посилалися голова фракції «Слуга народу» Давид Арахамія та віцепрем'єр-міністр із питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина, пояснюючи позицію уряду та депутатів.

Однак чому все-таки виникла проблема? Чи справді Верховна Рада пропонує надати обвинуваченим у корупції можливість просто платити за злочини? Чому громадські активісти б'ють на сполох? Чому при цьому два комітети, де головують депутати монобільшості, мають полярні думки про законопроект? Що думає антикорупційна прокуратура про політичну

тяганину на Грушевського? І чи справді опоненти готові домовлятися, щоб до другого читання знайти компроміс?

Чого насправді хотіли міжнародники?

Європейська комісія прямим текстом говорить українським законодавцям: «Хочете в ЄС – проводьте реформи». Одна з них стосується боротьби із корупцією та вдосконалення інституту угод у корупційних справах. В експертних колах уже триває дискусія про те, що для того, щоб викривати організаторів різного роду схем з обкрадання держави, необхідно зменшувати покарання за угодами між підозрюваними/обвинуваченими та слідством. Причина цього досить проста та очевидна – кримінальні процеси, де розглядають махінації організованих груп, слухаються в українських судах досить довго.

Не будемо у цьому матеріалі детально зупинятися на тому, чому так відбувається (а спектр причин доволі широкий, зокрема свідоме затягування адвокатами справ, надмірна завантаженість судів подібними процесами, політичні палиці у колесах органів досудового розслідування та інші), але нагадаємо, що проблема існує і виникла не вчора.

Тому європейці у звіті Єврокомісії зазначили, що потрібно вдосконалювати український інститут угод. Цю ідею включили і до урядового плану Ukraine Facility (план, що містить кроки, які Україна повинна виконати впродовж 2024–2027 років, одержуючи підтримку Європейського Союзу). Тобто подібні законопроекти подає уряд, а розробляє Міністерство юстиції. Але Кабінет міністрів і парламент вирішили скористатися нагодою і просунути те бачення, яке цікаве їм. Уряд і нардепи вирішили бігти швидше, але не дивитися на табло, і прописали/проголосували за норму, яка каже, що до особи, яку підозрюють/обвинувачують у справі про корупцію, «може бути застосовано покарання нижче, ніж передбачено санкцією статті, за умови викриття інших учасників злочину та/або повного відшкодування завданого збитку». Тобто обвинувачений може викрити злочинну схему, а може і не викрити, просто заплативши гроші. Тобто «або – або», а не «і – і».

І суд, згідно з текстом законопроекту, може затвердити угоду про визнання винуватості, коли сторони (обвинувачений і прокуратура) домовилися про покарання, яке нижче, ніж те, що передбачає стаття, за якою в суді слухають обвинувачення. Чому так сталося? Припускаємо, що через те, що Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) вже пред'явили підозри кільком десяткам топ-чиновників, які з радістю готові заплатити багато грошей, аби не потрапити до в'язниці.

Лише зазначимо, що європейці побачили вже зареєстровану версію законопроекту. Як, до речі, і представники САП, що працювали у робочій групі з розробки цього законопроекту і надали свої пропозиції. Яких уряд не врахував.

Що таке інститут угод

Уже багато років ми чуємо про «велику рибу», яку ловитимуть і притягатимуть до відповідальності НАБУ та САП. Але «риба» хоч і краде, але має свій злий розум. І щоб розмотувати складні клубки злочинних схем, слідство почасти послуговується інструментом угоди між підозрюваним чи обвинуваченим і прокуратурою.

Угода, яку стали демонізувати останні два тижні, – це не звільнення від відповідальності. Вона може бути ефективним механізмом, що допомагає реалізовувати головну мету – притягнути до відповідальності саме винних організаторів. Бо коли ми говоримо про системну та топ-корупцію, то йдеться про тих, хто кришує, організовує та є бенефіціарами схем. Тому угоди мають стати інструментом, який допомагає викривати і шукати докази на організаторів. І їх активно використовують для того, щоб заохочувати виконавців нижчої ланки співпрацювати зі слідством.

Наприклад, якщо людина хоче дати хабаря дуже поважному чиновнику, то що вона, як свідчать деякі справи в судах, робить? Залучає спільників і дає їм вказівки. Прокуратура ловить цього організатора, і за санкцією статті, по якій він обвинувачується, йому загрожує ув'язнення на строк від 5 до 12 років. Обвинувачений каже прокурору: «Я визнаю, що організував

усе це, і готовий відсидіти п'ять років» (дещо фантастична історія, проте намагаюсь якомога простіше пояснити механізм). У такому разі слідство погоджується на угоду, бо економить ресурси і прокуратури, і суду. Але (!) сидіти організатор буде саме п'ять років, бо санкція статті передбачає від п'яти років.

А в законопроекті йдеться про застосування спеціальних статей, які дають можливість передбачати покарання нижче, ніж передбачено санкцією статті. Тобто ситуація могла б виглядати так: цей самий організатор звертається до прокурора і каже, що сидіти він зовсім не хоче, хоче умовний строк, але може розповісти про своїх друзів, які проводять подібні корупційні схеми. І тут слідству вигідно погодитися на ці умови, бо, застосовуючи пом'якшення до цього організатора, воно розкриває й інші схеми.

Тобто для укладання угоди є конкретні чинники, і, на жаль, вони не завжди позитивні. Перший – це викрити інших. Другий – про погані докази. Щодо першого варто зауважити, що умови угоди можуть не розкриватися ще кілька місяців чи років. І це логічно, бо той, із ким прокуратура укладає угоду, має допомогти розкрити інші злочини. А анонсувати умови угоди – це як прорекламувати обшук. Стосовно другого чинника, то вже у суді прокуратура може помітити, що якихось доказів не вистачає або закінчуються строки притягнення до відповідальності, тому угода – це оптимальний варіант для цієї справи.

«Укладання угоди – це повністю рішення прокурора. Її може ініціювати як сторона захисту, так і сторона обвинувачення, проте вирішувати, чи людина «вигідна» слідству, чи є користь від її співпраці, буде винятково прокурор. Тож від того, яку політику укладення угод сформує САП, залежить ефективність застосування цього закону, – розповідає експерт Центру політико-правових реформ Євген Крапівін. – Тобто їх ніхто не змушує укладати угоди, по-перше. По-друге, вони самі визначають хто саме їм цікавий – ті, хто викриває спільників; ті, хто викриває організаторів; ті, хто надає якусь конкретну інформацію про корупційні схеми; ті, хто може

бути конфіденційним агентом у майбутньому, тощо. Такий широкий підхід дозволяє укладати угоди не тільки з «викривачами спільників», а й з одноособовими корупціонерами (зараз у ВАКС таких справ понад 70%, де немає групи осіб)».

І це дійсно так. Прокурор САП не підпише угоди, якщо він не бачить у ній сенсу для слідства і покарання винних у корупційних схемах. Антикорупційна прокуратура формувалася за конкурсом, із залученням міжнародників, у цього органу є зараз внутрішній аудит, а ще він тепер автономний від Офісу генпрокурора (згідно із змінами, що набрали чинності 1 січня 2024 року). Це все дає можливість стверджувати, що вони формуватимуть політику в інтересах правосуддя і застосовуватимуть ці угоди максимально точно і вибірково щодо тих, хто реально приносить користь слідству, або стосовно тих, кого інакше засудити неможливо. Проте громадські організації додають до цього аргументу ще й необхідність запобіжників, якщо раптом із САП щось піде не так.

«Клименко не буде укладати поганих угод, але він не завжди буде головою антикорпрокуратури, – говорить юристка і заступниця виконавчого директора Центру протидії корупції Олена Щербан. – Якщо можна буде відкупитися від злочинів, то витрати на відкуп просто закладатимуться в корупційну маржу у схемах. Навряд чи це буде ефективно. Люди бояться лише в тому разі, коли вони розуміють, що можуть потрапити до в'язниці. Це моє власне переконання».

В очікуванні другого читання

Профільний комітет, який розглядав законопроект, – комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, де головує депутат від «Слуги народу» Сергій Іонушас, рекомендував прийняти текст за основу. Не врахував, повторимо, пропозицій САП. Але голова комітету досить лояльний до пропозицій офісу президента. Тоді як колега Іонушаса по фракції і голова антикорупційного комітету Анастасія Радіна у висновку комітету зазначила, що у проекті закону є корупційні ризики. Тобто ще до голосування в Раді Радіна

вказала на невідповідність тексту законопроекту і антикорупційного законодавства. Як двоє людей в одній фракції могли не почути одне одного? Відповіді очевидні.

«У тексті законопроекту №11340 до першого читання, за який проголосували колеги, обов'язковості надати свідчення на організаторів чи співучасників немає, – там дозволено натомість просто відшкодувати встановлені слідством збитки від своїх дій, сплатити штраф і отримати за це умовний строк. Ця формула – фактична легалізація відкupu від покарання за корупцію: домовився, сплатив – і все, до тебе немає питань. Щоби законопроект дійсно відповідав найкращим світовим практикам, а головне – інтересам українців, потрібно прибрати варіативність і зробити обов'язковими умовами укладання угоди зі слідством і відшкодування збитків, і викриття спільника, організатора чи іншої особи», – прокоментувала ZN.UA нардепка.

Наполягає на тому, що в тексті законопроекту має бути обов'язково прописана норма про викриття організаторів корупційних схем, і очільник САП Олександр Клименко: «Сама ідея законопроекту правильна. Його потрібно вдосконалювати. Але угоди мають бути такі, що ти обов'язково викриваєш когось і повністю або частково відшкодовуєш збитки. В наших провадженнях дійсно є випадки, де дуже багато обвинувачених. Ці справи будуть дуже довго слухатися в залі суду. Деякі обвинувачені вже готові йти на такі угоди і викривати учасників злочинів. Але у них є умова – вони хочуть отримати строк менший, ніж санкція їхньої статті. Бо може бути, що найменша санкція вісім років, але підозрюваний продовжує

мовчати, бо не хоче сидіти вісім років. А якби ми могли запропонувати йому менш як вісім, то він погодився б».

За нашою інформацією, окрім участі в робочій групі з розробки законопроекту в Міністерстві юстиції, САП зверталася до Верховної Ради із листом і звертала увагу на необхідність не «загубити» викриття під час укладання угод у новому законі. Але зрештою уряд подав той законопроект, за який голосували депутати.

Можна точно констатувати, що в дискусії, яка виникла під час обговорення законопроекту, ніхто не критикував самих угод, які антикорупційні органи укладають з підозрюваними та обвинуваченими. Бо інститут угод важливий. У нардепів є час внести заявлені і САП, і громадськістю поправки до тексту закону. Вже наступного після голосування в парламенті дня голів САП і НАБУ покликали на засідання правоохоронного комітету, де, як заявляє антикорпрокуратура, і НАБУ, і САП, як і раніше, наполягали на необхідності доопрацювати законопроект №11340. Голова фракції СН Арахамія заявив, що законопроект буде доопрацьовано. Подивимося.

Однак є ще одне запитання, на яке важливо продовжувати шукати відповідь: чи готове суспільство, щоб ті самі «великі риби» пішли на угоди зі слідством, здали спільників і за новим законодавством, якщо закон приймуть у другому читанні, отримали менші строки ув'язнення? (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/shcho-ne-tak-iz-zakonoprojekom-pro-pidvishchennja-efektivnosti-uhod-zi-slidstvom.html>). – 23.07).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У розмові з французьким виданням *Le Monde* Володимир Зеленський підтвердив незмінність позиції України щодо збереження своїх територій. Він наголосив, що відмова від будь-якої частини країни суперечила б Конституції.

Глава держави визнав, що військове звільнення окупованих земель вимагає значних жертв і часу. Тому Україна паралельно шукає дипломатичні шляхи відновлення своєї територіальної цілісності.

Щодо можливості референдуму з територіальних питань, Зеленський висловив застереження. Він зауважив, що таке рішення має ухвалювати український народ, але особисто вважає цей варіант небажаним, оскільки навіть часткова втрата територій може бути розцінена Путіним як перемога.

Президент підкреслив, що будь-які рішення стосовно територіальної цілісності України повинні відображати волю її громадян.

«Референдум? Цього має хотіти український народ. Скажу відверто: це не найкращий варіант, тому що ми маємо справу з путіним і для нього буде перемогою, якщо він захопить частину наших територій», – зазначив Зеленський (*Му-Україна* (<https://weukraine.tv/novyny/ukrajina-nikoli-ne-viddast-svoжих-teritorij-bo-tse-bulo-b-zazikhannja-na-konstitutsiju-zelenskij/>). – 2024. – 31.07).

Голова Верховної Ради Р. Стефанчук пояснив, чому парламент поки що не ухвалив законопроект про “заборону московської церкви” у другому читанні. В інтерв'ю Українським Новинам народний депутат розповів, що після ухвалення у першому читання в ньому залишились юридичні недоліки.

– Нам же не просто треба прийняти якийсь закон і сказати суспільству: «все, ми прийняли». Ми повинні прийняти закон, який буде працювати. Тому що найгірше, якщо ми приймемо закон, а він не буде працювати, тоді до нас буде претензія. Що за мотлох прийняли

ви? Чому ми не можемо реалізувати свої права? Розумієте? І тому мені здається, що дуже важливо тут вийти, по-перше, на юридично досконалий законопроект, по-друге, провести його у відповідності до всіх прикладних процедур, – сказав він.

Спікер парламенту додав, що будь-який юридичний недолік неодмінно стягне з собою оскарження законопроекту через Конституційний Суд (*Коромко про* (https://kp.ua/ua/politics/a694374-stefanchuk-zajaviv-pro-nedoliki-v-zakonoprojekti-pro-zaboronu-upts-mp)). – 2024. – 29.07).

31 липня ц.р., в Конституційному Суді України відбувся семінар, присвячений особливостям роботи з Єдиним державним вебпорталом відкритих даних. Захід був ініційований Секретаріатом Конституційного Суду України задля вдосконалення працівниками Суду практичної роботи з вебпорталом відкритих даних, зокрема щодо створення та обслуговування електронних кабінетів.

Відкрив захід керівник Секретаріату Суду Віктор Бесчастний, який зазначив, що це вже другий подібний семінар щодо забезпечення права на доступ до публічної інформації для працівників Секретаріату Конституційного Суду України. Він підкреслив, що право на інформацію є важливим складником демократичного суспільства та правової держави, а професійність державних службовців відіграє ключову роль у забезпеченні цього права.

Експерти Міністерства цифрової трансформації України поділилися знаннями про нормативно-правову базу, що регулює доступ до відкритих даних. Вони розповіли, як працювати з персональними даними та публікувати набори даних у реєстрах.

Працівники Секретаріату Суду обговорили з експертами перелік наборів даних Конституційного Суду України, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, а також його удосконалення.

У процесі дискусії експерти відповіли учасникам заходу на запитання. Учасники подякували експертам за корисну інформацію та можливість покращити навички роботи з відкритими даними.

Навчання проводиться Міністерством цифрової трансформації України та завдяки проекту «Підтримка цифрової трансформації» за підтримки USAID і UK Dev. Партнер проекту – Фонд Східна Європа (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-iniciyuvav-spilne-obgovorennya-praktychnyh-aspektiv-roboty-z-yedynym-derzhavnym>). – 2024. – 31.07).

У Державній судовій адміністрації розповіли, як буде виглядати модернізована Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

Як повідомив заступник голови ДСА з питань цифровізації Леонід Сапельніков, концепція модернізованої ЄСІТС передбачає наявність наступних функціональних модулів:

- підсистема документообігу суду;
  - HR – система;
  - суддівське дос'є;
  - електронний архів;
  - підсистема аналітики та звітності;
  - підсистема централізованого автоматичного розподілу;
  - підсистема фінансового обліку;
  - підсистема бази знань;
  - підсистема ВКЗ (відеокоференцв'язку).
- Також будуть створені і технічні модулі:
- підсистема штучного інтелекту;
  - підсистема OCR (розпізнавання сканованих текстів, PDF документів або зображень);
  - система програмування бізнес-процесів;
  - система побудови шаблонів;
  - підсистема зовнішніх інтеграцій№;
  - підсистема моніторингу та безпеки (SOC);
  - підсистема аутентифікації та авторизації.

Як додали у ДСА, забезпечити обслуговування модулів ЄСІТС планується за допомогою штучного інтелекту (AI).

Нагадаємо, що за наслідками технічного аудиту ЄСІТС, в ДСА повідомили, що більшість її модулів вже морально застаріли.

Відтак, в ДСА обіцяють модернізувати ЄСІТС до кінця 2027 року (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/305836-kak-budet-vyglyadet-modernizirovannaya-esits-kontseptsiya-gosudarstvennoy-sudebnoy-administratsii>). – 2024. – 20.07).

23 липня були проведені консультації з громадськими організаціями щодо підготовки Дорожньої карти у сфері верховенства права. Як раніше писала «Судово-юридична газета», підготовка відповідного документа є обов'язковою для подальших переговорів про вступ України до ЄС.

Як повідомили у Мініюсті, представникам громадськості було представлено загальну рамку та проект структури Дорожньої карти за сферою «Верховенство права» за переговорними підрозділами 23 «Судова влада та основоположні права» і 24 «Юстиція, свобода та безпека».

Дорожня карта – це документ, яким Україна затверджує перелік ключових реформ у відповідній сфері і строків їх виконання та який слугує основою для моніторингу Європейською Комісією прогресу країни-кандидата у переговорних розділах, вказала заступник Міністра юстиції Людмила Сугак.

Участь у консультаціях взяли члени офіційної делегації України на переговорах з ЄС, представники міністерств та відомств, а також представники 18 організацій громадянського суспільства.

Учасники обговорили формат доопрацювання Дорожньої карти у сфері верховенства права, залучення експертизи громадянського суспільства та подальші кроки з підготовки до двосторонніх зустрічей з Єврокомісією.

Засідання відбулися за координації Міністерства юстиції, Офісу віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції.

Як вказали в Офісі віцепрем'єрки, з огляду на початок скринінгу українського законодавства на відповідність до правових норм ЄС, Україна розпочала процес розробки

дорожніх карт з питань верховенства права та реформи публічного управління, які слугують індикаторами відкриття переговорного кластеру «Основи».

Розпочавши процес розробки паралельно з процесом скринінгу та скорегувавши проєкт дорожньої карти відповідно до результатів звіту Єврокомісії, Україна зможе ефективно усунути виявлені прогалини та прискорити свій шлях до євроінтеграції (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/306491-sudebnaya-reforma-dlya-vstupleniya-v-es-minyust-soobschil-hto-razrabatyvaetsya-plan-reform-vmeste-s-obschestvennymi-organizatsiyami>). – 2024. – 24.07).

Конституційний Суд України нещодавно ухвалив важливе рішення щодо конституційності частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (КПК). Це рішення має значний вплив на правову систему країни, особливо в умовах воєнного стану, переконаний О. Бондаренко, адвокат кримінальної практики ЮК «RIYAKO & PARTNERS».

Частина шоста статті 615 КПК передбачала, що у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою, обраний запобіжний

захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці. Це положення було оскаржене з підстав того, що воно порушує конституційні права на свободу та особисту недоторканність.

О. Бондаренко наголошує, що рішення Конституційного Суду України має важливі практичні наслідки для правозастосування. Воно вимагає від судів та правоохоронних органів дотримання нових стандартів при ухваленні рішень про тримання під вартою. Це сприятиме підвищенню рівня правової культури та забезпеченню захисту прав людини на всіх етапах кримінального процесу. Також рішення Конституційного Суду України є важливим сигналом для громадянського суспільства про необхідність активної участі у процесах правозахисту та моніторингу діяльності правоохоронних органів. Воно підкреслює необхідність постійного вдосконалення законодавства та забезпечення дотримання конституційних гарантій. Це сприятиме зміцненню правової держави та підвищенню рівня захисту прав людини в Україні (*Юрліга* (https://jurliga.ligakon.net/news/229464_pravosuddya-v-umovakh-vyni-rshennya-konstitutsynogo-sudu-shchodo-statt-615-kpk). – 2024. – 30.07).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Теплюк М., заступник керівника апарату Верховної Ради України – керівник Головного юридичного управління, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрНУ

Нижник А., перший заступник керівника Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України

Тубелець О., головний консультант Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України, кандидат юридичних наук

Кучмар О., головний консультант Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України

Криміналізація колабораційної діяльності в світлі статті 3 Конституції України

Демократична держава, заснована на верховенстві права, має в своєму розпорядженні достатньо засобів для служіння справі правосуддя і покарання винних, однак вона не може й не повинна піддаватися бажанню помститися замість того,

щоб домагатися правосуддя. Вона повинна дотримуватися прав людини й основоположних свобод, таких, як право на справедливий судовий розгляд і право бути почутим, та поширювати їх навіть на тих осіб, які, коли вони були при владі, самі їх не дотримувалися. (Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 1096 (1996 р.)).

Колабораціонізм і його регулювання

Питання законодавчого врегулювання колабораційної діяльності останнім часом постає все гостріше. З початку агресії РФ проти України минуло майже 10 років, а з початку повномасштабного вторгнення – вже понад 2 роки. Безпосередня криміналізація відбулася лише в березні 2022 р., тобто законодавча спроба врегулювання колабораціонізму як суспільно небезпечного явища була здійснена лише після повномасштабного вторгнення. Водночас і науковці, і практики звертають увагу на значні недоліки запропонованих редакцій як диспозицій, так і санкцій. Мова переважно про проблеми розмежування вже існуючих диспозицій або тих, що передбачаються проектами, проблеми застосування існуючих санкцій, або тих, що містяться в проектах.

Про концептуальні ж підходи до вирішення цього питання в науковій літературі майже не йдеться. Неосмисленою залишається й правова природа колабораціонізму. Відсутня цілісна концепція протиправності колабораційної діяльності (законодавчого визначення її достатніх та необхідних меж), а відтак відсутня концепція державного регулювання, зокрема притягнення до відповідальності.

Питання соціального і правового визначення колабораціонізму, формування державної політики стосовно цього явища є надзвичайно чутливим. Комплексних фахових досліджень із цього приводу надзвичайно мало і здійснюються вони переважно в історичній науці. Дослідження у сфері юриспруденції стосуються безпосередньо питання встановлення караності діянь. Чітко окреслена регулятивна складова механізму

законодавчого регулювання майже відсутня. Проблеми необхідності врегулювання відносин на тимчасово окупованій території дослідники торкаються лише побіжно. Водночас питання відповідальності держави, територію якої окуповано, перед її громадянами, що залишилися в окупації, також потребує ретельної уваги.

ГОТ: зміст правовідносин держава-громадянин

Метою цього дослідження є встановити роль і місце держави, територію якої окуповано, і громадянина, що проживає на такій території, у правовідносинах, що виникають у зв'язку з окупацією, визначити зміст і обсяг їх прав і взаємних обов'язків, а також на основі зроблених висновків визначити зміст правовідносин, що можуть бути означені як колабораціонізм, а також обсяг криміналізації таких правовідносин. Так, відповідно до положень статті 92 Конституції, виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Як відомо, держава є суб'єктом легітимного примусу. Проте чи є застосування такого насильства основною функцією держави? Вочевидь – ні. З огляду на зміст статей 1 та 3 Конституції Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Отже, у врегулюванні тих чи інших відносин повинен дотримуватися баланс регулювання і покарання за порушення регулятивних норм. Для ефективного функціонування механізму правового регулювання основний наголос має робитися саме на регулюючій складовій. Охоронні норми покликані закріплювати ефективність саме регулювання. Водночас,

розглядаючи питання врегулювання колабораціонізму з точки зору механізму правового регулювання слід звернути увагу, що вітчизняний законодавець пропонує лише криміналізацію подібного виду поведінки.

Кримінальний кодекс України своїм завданням визначає захист визнаних у суспільстві цінностей від кримінальнопротиправних посягань. Особлива частина КК України містить охоронні норми. З точки зору теорії механізму правового регулювання охоронні норми є похідними від регулятивних. Оскільки карається саме протиправна діяльність, необхідно розмежовувати суспільно-корисні діяння та кримінально-протиправні.

Про регулятивний механізм

Які ж норми на сьогодні складають регулятивний механізм у сфері визначення колабораційної діяльності? У преамбулі Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» йдеться про те, що Верховна Рада, приймаючи його, прагнула підкреслити, що суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах міжнародно визнаного державного кордону є цілісною і недоторканою, що тимчасова окупація частини території України не визнається, що основою гуманітарної, соціальної та економічної політики держави стосовно населення тимчасово окупованої території є захист і повноцінна реалізація національно-культурних, соціальних та політичних прав громадян, у тому числі корінних народів та національних меншин.

З огляду на наведене, права і обов'язки громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях, визначаються положеннями Конституції, міжнародних договорів, законів України. Конституція України містить такі позитивні зобов'язання перед громадянами, зокрема й тими, що проживають на тимчасово окупованих територіях. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію країни, за винятком

обмежень, які встановлюються законом (стаття 33 Конституції України).

Відповідно до статті 34 Конституції, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Статтею 42 Конституції України передбачено, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Кожен, відповідно до статті 43 Конституції, має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки й перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48 Конституції України).

Відповідно до статті 53 Основного Закону, повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Водночас відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Так, відповідно до статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та в Першому протоколі до неї, кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися й вільно вибирати місце проживання в межах цієї території. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Права людини в міжнародних документах

Відповідно до статті 10 Європейської конвенції про права людини, кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету й безсторонності суду.

Статтею 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права визначено, що держави, які беруть участь у Пакті, визнають право на працю, що включає право кожної людини мати можливість

заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці Пакту з метою повного здійснення цього права, включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні й економічні свободи людини.

Статтею 11 визначено, що держави, які беруть участь у Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, заснованого на вільній згоді.

Відповідно до статті 13 держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності й повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Вони далі погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями й всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру.

Інарешті, відповідно до статті 14 Європейської конвенції з прав людини користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Статтею 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» передбачено, що для громадян України,

які проживають на тимчасово окупованій території, реалізація прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, в зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на надання соціальних послуг здійснюється відповідно до законодавства України.

Відповідно до статті 13 зазначеного закону, здійснення господарської діяльності юридичними особами, фізичними особами-підприємцями та фізичними особами, які провадять незалежну професійну діяльність, місцезнаходженням (місцем проживання) яких є тимчасово окупована територія, дозволяється виключно після зміни їхньої податкової адреси на іншу територію України. Правочин, стороною якого виступає суб'єкт господарювання, місцезнаходженням (місцем проживання) якого є тимчасово окупована територія, є нікчемним.

Статтею 64 Основного Закону визначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку їх дії. Водночас встановлюється заборона на обмеження окремих прав і свобод, передбачених Конституцією. Так, відповідно до статті 6 Закону «Про правовий режим воєнного стану», в Указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються, серед іншого, вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

За період російської збройної агресії з 2014 р. воєнний стан в Україні вводився двічі: Указом Президента від 26 листопада 2018 р. № 393 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України

«Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 26 листопада 2018 р. № 2630-VIII, та Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, затвердженим Законом «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX.

В обох указах статтею 3 визначалося, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Щодо обмеження в умовах воєнного стану окремих прав і свобод слід звернути увагу, що періоди окупації окремих територій значно довші, аніж періоди воєнного стану. Тобто обмеження прав і свобод, обумовлені указами Президента України, діють не весь час окупації. Крім того, в частині посилання на статтю 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» слід зазначити, що йдеться про запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану військовим командуванням разом із військовими адміністраціями, тобто на території фізичної присутності останніх. На окупованих територіях фізична присутність таких суб'єктів виключена, а отже, не можна вести мову про фактичне поширення зазначених обмежень на таких територіях.

Авторські висновки

З огляду на наведене, в частині визначення обсягу прав і обов'язків громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях, можна зробити висновок, що обмеження прав і свобод та покладення додаткових обов'язків визначається згаданим

вище Законом «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», зокрема в частині провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності.

Водночас також важливо звернути увагу, що міжнародне гуманітарне право покладає на державу-окупанта певні обов'язки щодо впорядкування життя на окупованих територіях та навіть уповноважує задля виконання цих обов'язків вчиняти певні дії, наприклад, зупиняти чинність місцевого законодавства, але це не означає, що держава, чия територія окупована, втрачає хоч які-небудь повноваження щодо окупованої території, або що в осіб, які проживають на окупованій території, зникає обов'язок підкорятися законам держави, чюю територію окуповано. Так, відповідно до статті 64 Конвенції про захист цивільного населення під час війни «окупаційна держава може поширювати на населення окупованої території дію положень, які є необхідними для виконання нею зобов'язань, що покладаються на неї відповідно до цієї Конвенції, підтримання ефективного управління територією, забезпечення безпеки окупаційної держави, особового складу та власності окупаційних сил та адміністрації, а також об'єктів та комунікаційних ліній, які ними використовуються. Кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним, за винятком випадків, коли дія його скасовується або призупиняється окупаційною державою, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання цієї Конвенції».

Підсумовуючи наведене можна зробити такі висновки:

– Україна підтверджує поширення своєї юрисдикції на території в межах конституційно визначених кордонів і на громадян, в тому числі, що проживають на тимчасово окупованих територіях;

– положення, які визначають права, свободи й обов'язки осіб, що проживають на тимчасово окупованих територіях, містяться в Конституції, міжнародних актах, законах України. Чинні

міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, є частиною національного законодавства України;

– громадяни, що проживають на тимчасово окупованих територіях, знаходяться під подвійним законодавчим регулюванням: юридичним України та фактичним – держави-агресора;

– Україна законодавчо не визначила особливостей взаємодії громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях, з органами влади держави-агресора за винятком здійснення підприємницької та професійної незалежної діяльності.

Проблема «багатоликості» колабораціонізму

Про складність, багатогранність, велику варіативність проявів у суспільному житті колабораціонізму як суспільного явища наголошує чи не кожен науковець, що досліджує будь-який з аспектів цього явища. Безсумнівно ключовим фактором, що впливає та посилює негативний ефект у суспільстві, є його розвиток та існування в умовах (чи як один з інструментів) гібридної війни. В свою чергу саме «багатоликість» колабораціонізму є одним із факторів, що обумовлюють відповідну складність при формуванні правової політики та створенні нормативного матеріалу. Так, до кожного із законопроектів, що вносилися до Верховної Ради України, а також до чинних норм, висловлювалися зауваження щодо неточності формулювань, неточності термінології, правової невизначеності редакцій тощо. Це, зокрема, проекти законів № 5144 від 24.02.2021 р.; № 7186 від 21.03.2022 р.; № 7223 від 28.03.2022 р.; № 7570 від 20.07.2022 р.; № 7647 від 08.08.2022 р.; № 8077 від 26.09.2022 р.; № 8301 від 23.12.2022 р.; № 8301-2 від 09.01.2023 р.

Не претендуючи на віднайдення ідеальної формули складу кримінального правопорушення колабораціонізму, пропонуємо зосередитися на основних «технічних» критеріях, яким мав би відповідати склад правопорушення колабораціонізму, щоб бути максимально наближеним до європейських стандартів.

Одразу необхідно зробити ремарку щодо європейських стандартів у сфері

регулювання колабораціонізму. Так, О. Іларіонов зазначає, що міжнародне право стосовно колабораціонізму та його наслідків, боротьби з таким явищем після Нюрнберзького процесу залишилося в зачатковому стані та не розвивалося за відсутності потреби (Іларіонов О. Захист від колабораціонізму: спроба друга). Письменський Є. О. з цього приводу зазначає, що на сьогодні кримінальне законодавство європейських країн не містить прямих згадок про колабораціонізм як підставу для настання відповідного виду відповідальності. Виняток становить Литовська Республіка, де передбачена кримінальна відповідальність за дії громадянина Литовської Республіки, зокрема в придушуванні опору мешканців Литви або в допомозі структурам незаконної влади у здійсненні окупації чи анексії (ст. 120 КК «Колабораціонізм») (Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис / Є. О. Письменський. Северодонецьк, 2020. 121 с. С. 101—102).

Відповідно до статті 7 Європейської конвенції з прав людини, нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання, аніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

Показовим у цьому випадку може бути рішення ЄСПЛ у справі «Ашларба проти Грузії», де заявник посилався на те, що притягнення його до кримінальної відповідальності за участь у злочинській спільноті порушує вимоги статті 7 Конвенції в частині повноти, ясності та передбачуваності закону про кримінальну відповідальність, оскільки визначення відповідної термінології із кримінального закону не впливає. Натомість Європейський суд з прав людини зазначив, що одночасно із відповідними змінами та доповненнями до Кримінального кодексу, в Грузії був прийнятий Закон про організовану злочинність

і вимагання, де визначалися такі поняття, як «злочинна спільнота», «членство в злочинній спільноті», «злочин в законі» та інші. Отже, вимога чіткої визначеності меж кримінальної відповідальності може бути реалізована, коли особа має можливість із редакцій відповідних законодавчих положень дізнатися яка саме дія чи бездіяльність призведе до кримінальної відповідальності (п. 30, 33 Рішення).

Врахування принципів повноти, ясності та передбачуваності

Виходячи з наведеного, найпершою вимогою до законодавства про колабораціонізм має бути вимога повноти, ясності та передбачуваності, коли особа на основі існуючих законодавчих положень може зробити висновки про межі допустимої правомірної, а також протиправної поведінки, і прогнозувати негативні наслідки для себе. При цьому черпати інформацію про межі відповідної поведінки особа може як із закону про кримінальну відповідальність, так і норм, що загалом регулюють відповідні правовідносини. Останнє має значення у випадку, коли редакції диспозицій у статтях КК України містять ознаки правової невизначеності.

Тут слід звернути увагу на використання в статтях 111 та 111-1 КК України термінів і понять, визначення яких не розкрито в примітках до них, відсутнє в законодавстві або не може бути застосоване для цілей саме цих норм. Ідеться, зокрема про такі з них, як: «підтримка рішень або дій держави-агресора», «пропаганда у закладах освіти», «стандарти освіти держави-агресора», «матеріальні ресурси». Письменський Є. О. зазначає, що колабораційна діяльність утворює спеціальний склад кримінального правопорушення стосовно державної зради як основного складу. Також він звертає увагу, що колабораціонізм повинен утворювати привілейовану форму державної зради, передбачаючи більш м'яке та специфічне покарання порівняно з іншими діяннями, які становлять державну зраду (Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. с. 356—360).

З огляду на наведене, можна зробити висновок, що колабораціонізмом може бути визнане суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, що посягає на суспільні відносини у сфері забезпечення охорони національної безпеки, і суспільна небезпечність якого є нижчою, ніж у державної зради. Відповідно до теорії кримінально-правової науки суспільну небезпечність утворює низка факторів: характеристика (з точки зору важливості) об'єкта злочину; характер та розмір заподіяної

шкоди; характеристика об'єктивної сторони діяння – спосіб вчинення злочину, спосіб, знаряддя та засоби, з допомогою яких його вчинено, час, місце, обстановка його вчинення; форми та ступінь вини особи, яка вчинила злочин; мотиви злочинної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалось винним (Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. с. 42) (*Lexinform* (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kryminalizatsiya-kolaboratsijnoi-diyalnosti-v-svitli-statti-3-konstytutsiyi-ukrayiny/>)). – 2024. – 13.06).

Теплюк М., заступник керівника апарату Верховної Ради України – керівник Головного юридичного управління, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрНУ

Нижник А., перший заступник керівника Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України

Тубелець О., головний консультант Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України, кандидат юридичних наук

Кучмар О., головний консультант Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України

Криміналізація колабораційної діяльності в світлі статті 3 Конституції України.

Частина 2

Демократична держава, заснована на верховенстві права, має в своєму розпорядженні достатньо засобів для служіння справі правосуддя і покарання винних, однак вона не може й не повинна піддаватися бажанню помститися замість того, щоб домагатися правосуддя. Вона повинна дотримуватися прав людини й основоположних свобод, таких, як право на справедливий судовий розгляд і право бути почутим, та поширювати їх навіть на тих осіб, які, коли вони були при владі, самі їх не дотримувалися. (Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 1096 (1996 р.)).

Щодо переслідування колабораціонізму: кримінально-правове регулювання

З огляду на неведене слід зазначити, що висока суспільна небезпечність державної зради обумовлюється саме перспективою настання негативних наслідків. Формальний склад злочину державної зради, тобто перенесення стадії закінчення злочину на етап вчинення діяння, з технічної точки зору формулювання тексту кримінального закону є формальною ознакою високого ступеня суспільної небезпечності. Крім того, навряд чи технічно можливо описати наслідки вчинення діяння проти основ національної безпеки з дотриманням вимог правової визначеності. Зважаючи на це склад колабораціонізму також повинен бути формальним.

Тут також слід звернути увагу, що з точки зору нормопроєктувальної техніки має чітко вбачатися розмежування складів відповідних правопорушень за ознаками об'єктивної

сторони. Тому описаний у відповідній нормі Особливої частини КК України склад злочину має містити таку сукупність ознак діяння, яка буде необхідною і достатньою для оцінки поведінки особи як конкретного злочину та дозволить чітко відмежовувати його від інших подібних діянь чи форм співучасті в інших злочинах.

З аналізу нинішнього кримінальноправового регулювання колабораціонізму вбачаються такі його недоліки, як «розмитість» формулювань ознак об'єктивної сторони відповідних злочинів, відсутність законодавчого визначення окремих термінів і понять, а також наявність у КК України інших складів злочинів, що мають спільні, а подекуди й зовсім тотожні (однакові за змістом) ознаки з діяннями, визначеними на сьогодні законодавцем як колабораційна діяльність.

Ідеться, зокрема, про труднощі в нормативно-практичному розмежуванні між собою окремих ознак посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (стаття 110 КК України), державної зради (стаття 111 КК України), колабораційної діяльності (стаття 111-1 КК України), пособництва державі-агресору (стаття 111-2 КК України), фінансування не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (стаття 260 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікації її учасників (стаття 436-2 КК України).

Так, наприклад:

– публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України (частина перша статті 111-1 КК України) по суті може дублюватися із запереченням збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої в 2014 р. (частина перша статті 436-2 КК України);

– публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (частина перша статті 111-1 КК України) – з

публічними закликами до зміни меж території або державного кордону України (частина перша статті 110 КК України);

– добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора (частина сьома статті 111-1 КК України) – з участю в діяльності не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань (частина перша, друга статті 260 КК України).

Окремої уваги в питанні конкуренції зазначених вище статей КК України заслуговує суміжність деяких діянь, визначених статтею 111-1 КК України як колабораційна діяльність, з державною зрадою (стаття 111 КК України) та пособництвом державі-агресору (стаття 111-2 КК України). Так, діяння, передбачені частинами п'ятою і сьомою (добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, в окупаційній адміністрації держави-агресора, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій) статті 111-1 КК України, можуть утворювати склад державної зради в таких її формах, як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту чи надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (стаття 111 КК України).

Крім того, більшість діянь, передбачених статтею 111-1 КК України (публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора (частина перша); добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, окупаційній адміністрації держави-агресора (частина друга); передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (частина

четверта) охоплюються також визначеним у статті 111-2 КК України пособництвом державі-агресору.

Отже, злочин пособництва державі-агресору, передбачений статтею 111-2 КК України, виступає як загальний (родовий) стосовно окремих одиничних діянь, передбачених статтею 111-1 КК України. При цьому публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора (частина перша статті 111-1 КК України) за відповідних обставин можуть бути розцінені і як підбурювання до вчинення умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництвом) (стаття 111-2 КК України).

За такої ситуації провести чітку законодавчу межу – де закінчується державна зрада і починається колабораційна діяльність, а де пособництво державі-агресору – не вбачається можливим, а вирішення питання щодо їх розмежування та кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь переноситься у площину правозастосування. Однак, виходячи з вимоги якості закону, як одного з критеріїв дотримання принципу правової визначеності, що є невід'ємним аспектом конституційного принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України), в кримінальному законі межі забороненої поведінки мають бути чітко окреслені нормами права, а не встановлюватися на основі реалізації дискреційних повноважень органів державної влади в процесі їх тлумачення.

Наслідок – надмірна пеналізація поведінки громадян

Вводячи статті 111-1 і 111-2 до КК України та визначаючи ознаки складів передбачених ними злочинів, законодавець, вочевидь, намагався охопити увесь спектр можливих дій-підтримки громадян України на користь держави-агресора, її збройних формувань чи окупаційної адміністрації. Однак намагання в умовах розпочатої війни якнайшвидше врегулювати це чутливе питання, до того ж, виключно каральними засобами, без детального дослідження і глибокого вивчення проблематики та в результаті – без чіткого

розуміння, що таке колабораціонізм як явище і які конкретні форми його можливого прояву, відмінні від тих діянь, що вже криміналізовані на сьогодні, призвело до надмірної пеналізації поведінки громадян, подекуди навіть тієї, що не досягає рівня суспільної небезпечності злочину або ж взагалі є дозволеною.

Письменський Є. О., висловлюючись щодо надмірної криміналізації, зокрема, зазначає, що використання методу криміналізації вимагає детального аналізу наявних кримінально-правових заборон із метою уникнення стану їх перенасиченості. У зворотному випадку може відбутися криміналізація діяння, необхідність якої відсутня через наявність уже встановленої кримінальної відповідальності за таке діяння (Письменський Є. О. Криміналізація та декриміналізація як методи реалізації кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку української держави / Є. О. Письменський // Право і суспільство. – 2015. – Вип. 2. – с. 143—148.).

Суспільно небезпечні діяння у сфері колабораціонізму, з огляду на специфіку самого явища, можуть здійснюватися виключно у формі дій, тобто активної, свідомої, суспільно небезпечної, протиправної поведінки суб'єкта. Також із точки зору суспільної небезпечності таке діяння не може бути одиничним, випадковим, безсистемним. Шкоду суспільним відносинам у сфері охорони державної безпеки з урахуванням феномена колабораціонізму можуть спричинити системні, підготовлені і сплановані діяння. Одиничне діяння не може містити в собі достатній ступінь суспільної небезпечності як підставу криміналізації.

Натомість, згідно з чинною частиною першою статті 111-1 КК України, кримінально караним є навіть одиничне публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України або разові публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, до співпраці з державою-агресором або до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, безвідносно до наслідків (шкоди) таких діянь.

Крім того, таке діяння має бути очевидно протиправним. З точки зору законодавчої

техніки формулювання положень законодавства таке діяння не повинно визнаватися бажаним, допустимим чи заохочуваним у відповідних регулятивних актах. У зв'язку з наведеним, необхідно ще раз звернути увагу на міжнародні і внутрішні зобов'язання України стосовно своїх громадян у контексті дотримання положень Конвенції про захист цивільного населення під час війни щодо умов проживання населення на окупованих територіях.

Протиправність колабораціонізму – усвідомлена активна діяльність

Протиправність колабораціонізму з точки зору кримінально-правового регулювання повинна полягати не в будь-якій взаємодії з органами влади держави-агресора. Складно десятиліття проживати на окупованій території й ніяк не взаємодіяти з державою-агресором. Протиправність полягає в тому, що це усвідомлена активна діяльність, спрямована на пособництво досягненню протиправної мети держави-агресора. Тут важливо підкреслити саме протиправність мети держави-агресора, оскільки відповідно до положень Конвенції про захист цивільного населення під час війни не вся діяльність держави-агресора на окупованій території розглядається як протиправна.

Протиправна мета держави-агресора може бути встановлена через призму положень Римського Статуту. Відповідно до статті 5 Римського Статуту найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, є злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії (статті 6, 7, 8, 8 bis). Так, «геноцид» означає будь-яке з таких діянь, які вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. «Злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено. «Злочин агресії» означає планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи

військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй. Перелік воєнних злочинів наведено в статті 8.

Визнана правовою теорією така підстава криміналізації, як виконання державою міжнародних зобов'язань, означає не лише обов'язок криміналізації діянь, визнаних міжнародною спільнотою злочинними, а й криміналізацію виключно в межах визначених міжнародними актами, не допускаючи як недостатньої, так і надмірної криміналізації. З цієї позиції, в світлі статей 1, 3 Конституції України, враховуючи об'єктивну неможливість держави Україна забезпечити своїм громадянам, що залишилися на окупованих територіях, повноцінну реалізацію їхніх прав і свобод, не повинна визнаватися протиправною взаємодія громадян України з державою-агресором, яка є вимушеною задля забезпечення своєї життєдіяльності (робота в закладах освіти, провадження господарської діяльності) або пов'язана з участю (наданням допомоги) у виконанні окупаційною державою позитивних зобов'язань (дозволених можливостей/процедур) відповідно до міжнародного гуманітарного права.

Так, наприклад, стаття 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни зобов'язує окупаційну державу в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей та їхню освіту. Якщо місцеві установи виявляться неспроможними забезпечити утримання й освіту дітей, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити ними дітей, які втратили батьків чи були з ними розлучені в результаті війни і які не мають можливості отримати необхідне піклування з боку близького родича або друга; навчання повинно здійснюватися, за можливості, особами їхньої національності, мови та релігії.

Крім того, згідно з положеннями статті 51 Конвенції, окупаційна держава може залучати осіб, що перебувають під захистом (ті, хто в будь-який момент та за будь-яких

обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є), яким виповнилося 18 років, до роботи, яка є необхідною для забезпечення потреб окупаційної армії або для належного забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами, продуктами харчування, житлом, одягом, транспортом та медичними послугами.

Робота повинна виконуватись лише в межах окупованої території, на якій перебувають ці особи. Кожна така особа, наскільки це дозволяють обставини, повинна бути залишена на своєму звичайному місці роботи.

Також Конвенція дозволяє окупаційній державі поширювати на населення окупованої території дію положень, які є необхідними для виконання нею зобов'язань, що покладаються на неї відповідно до цієї Конвенції, підтримання ефективного управління територією, забезпечення безпеки окупаційної держави, особового складу і власності окупаційних сил та адміністрації, а також об'єктів і комунікаційних ліній, які ними використовуються (стаття 64 Конвенції).

З огляду на необхідність дотримання наведених норм міжнародного гуманітарного права, а також закріплених Основним Законом України загальних конституційних засад щодо правопорядку, дії громадян України, що пов'язані із забезпеченням освітнього процесу для дітей, провадженням господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, виконанням робіт для забезпечення потреб окупаційної армії або для належного забезпечення населення окупованої території відповідними товарами чи послугами, відповідальність за які сьогодні передбачена частинами третьою, четвертою статті 111-1, статтею 111-2 КК України, не повинні підпадати під дію КК України.

Ще одна вимога до складу злочину

При цьому ще однією вимогою до редакції складу злочину колабораціонізму є чітке розмежування останнього і форм співучасті у державній зраді, геноциді чи воєнних

злочинах. Також слід було б звернути увагу на необхідність законодавчого окреслення обставин, що виключають злочинність діяння. З огляду на події, що відбувалися на Київщині, Харківщині, Херсонщині, численні повідомлення про викрадення, катування, депортацію, інші злочини проти цивільного населення, страти військовополонених тощо неможливо не враховувати рівень психологічного насильства, якого зазнають громадяни України на тимчасово окупованих територіях. Отже, здійснювати притягнення за вчинення діянь, законодавчо визначених як колабораціонізм, можливо лише в тому випадку, якщо відмова від співпраці не могла потягнути загрозу життю чи завдати шкоди самій особі чи її близьким.

Є певні позитивні законодавчі кроки, однак...

Водночас варто відмітити усвідомлення на сьогодні законодавцем наявності більшості з описаних вище проблем та позитивні законотворчі кроки в напрямку вирішення деяких із них.

Так, на розгляд до Верховної Ради наразі внесено низку законопроектів про внесення змін, зокрема до Кримінального кодексу України, щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність (реєстр. № 7223 від 28.03.2022 р., № 7329 від 29.04.2023 р., № 7570 від 20.07.2022 р., № 7647 від 08.08.2022 р., № 8077 від 26.09.2022 р., № 8301 від 23.12.2022 р., № 8301-1 р. від 05.01.2023 р., 10136 від 09.10.2023 р., № 10136-1 від 24.10.2023 р.).

Однак запропоновані ними шляхи вдосконалення кримінального закону передбачають лише окремі точкові зміни до відповідних статей КК України, що покликані фрагментарно підправити деякі з описаних недоліків цих норм або ж ще більше розширити коло кримінально караних діянь, віднесених до колабораційної діяльності. Для прикладу, згаданими проектами пропонується додатково криміналізувати перебування громадянина України в громадянстві (підданстві) іншої держави, яка здійснює збройну агресію проти України, здійснення незалежної професійної

діяльності (надання послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав) у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, реалізацію стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти.

Утім такі зміни не узгоджуються з наведеними вище критеріями відповідності європейським стандартам у сфері регулювання колабораціонізму.

Окремими проектами здійснено спробу відмежувати деякі види колабораційної діяльності від державної зради шляхом застосування в диспозиціях статей 111-1, 111-2 КК України конструкції «за відсутності ознак державної зради». Але такі пропозиції вносять ще більше неясності в процес кваліфікації відповідних діянь.

Виважений системний підхід, що передбачав би розробку і впровадження цілісної концепції державного регулювання питання колабораціонізму, як і раніше, відсутній. У частині потенційної криміналізації реалізації стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти та здійснення незалежної професійної діяльності (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.) варто зазначити, що тут слід було б чітко окреслити об'єкт кримінально-правової охорони. Специфіка колабораціонізму полягає в тому, що суб'єктом відповідного правопорушення може бути виключно громадянин України. Тобто в контексті реалізації стандартів освіти йдеться про українських вчителів, які залишилися на тимчасово окупованих територіях і продовжують викладати українським дітям. На сайті Центру українського спротиву (Окупаційні адміністрації просять москву прислати більше «педагогів» на ТОТ) є інформація, що «окупаційні адміністрації звернулися до москви з проханням вислати більше «педагогів» для роботи в окупаційних школах. Окупанти продовжують політику геноциду української нації на ТОТ, зокрема

шляхом зміни самоідентифікації дітей». У зв'язку з наведеним виникає питання, якщо криміналізується реалізація стандартів освіти держави-агресора для українських вчителів, при цьому відсутнє переслідування за аналогічні діяння російських вчителів: яку саме соціальну цінність захищає така норма?

Запроваджена таким чином заборона українським громадянам здійснювати освітню діяльність на окупованих територіях по суті позбавляє інших українських громадян на тій же території отримувати хоч якісь знання. Крім соціально-політичних дисциплін, існують ще алгебра, геометрія, хімія, фізика тощо. Подібне обмеження не відповідає взятим Україною міжнародно-правовим зобов'язанням, а сам факт такої криміналізації провокує ще більший вплив громадян країнокупанта і, відповідно, збільшення їхнього впливу на основні сфери суспільного життя. Аналогічні аргументи стосуються й криміналізації здійснення незалежної професійної діяльності.

Висновок

З урахуванням наведеного, можна зробити висновок, що переслідування здійснення пропаганди в закладах освіти працівниками педагогічної сфери – це про захист інтересів держави. Введення кримінально-правової репресії за реалізацію стандартів освіти держави-агресора – це скоріше про обмеження доступу дітей, що проживають на окупованій території і не мають можливості виїхати звідти, до мінімальних освітніх послуг, про переслідування громадян України на основі їх професійної приналежності державою, що свого часу не змогла забезпечити їм належний захист (переслідування вимушеного, побутового колабораціонізму).

Те саме стосується й організації чи провадження господарської діяльності або здійснення незалежної професійної діяльності – необхідно, щоб хоч хтось зберігав мінімальний економічний потенціал територій, виробничі ресурси тощо. Тут важливо розмежовувати співпрацю з метою завдання шкоди Україні і співпрацю з метою забезпечення належного рівня життя (а в умовах війни – мінімального),

як це гарантується Конституцією України та міжнародними документами. Адже кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48 Конституції України, стаття 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права).

Якщо особа не здійснює явної активної підтримки держави-агресора, її дії не спрямовані на завдання шкоди державі, чій території окуповано, або її співвітчизникам на ґрунті їх національної чи ідеологічної приналежності, для чого і на підставі чого її піддавати кримінальному переслідуванню?

Обмеження обсягу кримінально-караних діянь за колом осіб вимагають також результати аналізу процесуальної спроможності системи кримінальної юстиції. Так, відповідно до даних статистичної звітності до 2012 р., кількість заяв і повідомлень про злочини сягала близько 3 млн на рік. Водночас кількість відкритих справ коливалася на рівні 500 тис. одиниць. Після 2012 р. кількість відкритих проваджень щороку становила близько півмільйона одиниць із тенденцією до скорочення. Протягом 2020–2022 рр. їх кількість становила всього близько 350 тис. щороку. Ці цифри означають не скорочення рівня злочинності. Вони означають скорочення пропускної здатності системи кримінальної юстиції (Тубелець О. С. Реалізація кримінально-правової політики України шляхом застосування кримінального закону : монографія. – Київ : Парлам. вид-во, 2021. – 424 с. с. 102).

За тотальної криміналізації діянь населення на тимчасово окупованих територіях, кількість кримінальних проваджень повинна збільшитись в рази, проте за відсутності в системі кримінальної юстиції належних ресурсів, боротьба з колабораціонізмом може перетворитися в обслуговування статистичної звітності, коли пріоритетними будуть провадження про факти підтримки країни-

агресора в соціальних мережах, водночас продовжувані чи системні правопорушення, як більш складні для доказування, залишатимуться поза увагою як безперспективні.

З огляду на наведене в частині визначення основних вимог до законодавства про відповідальність за колабораційну діяльність можна зробити такі висновки:

1) з аналізу нинішнього кримінально-правового регулювання колабораціонізму вбачаються такі його недоліки, як «розмитість» формулювань ознак об'єктивної сторони відповідних злочинів, відсутність законодавчого визначення окремих термінів і понять, а також наявність у КК України інших складів злочинів, що мають спільні, а подекуди й зовсім тотожні (однакові за змістом) ознаки з діяннями, визначеними на сьогодні законодавцем як колабораційна діяльність;

2) найпершою вимогою до законодавства про колабораціонізм має бути вимога повноти, ясності та передбачуваності, коли особа на основі існуючих законодавчих положень може зробити висновки про межі допустимої правомірної, а також протиправної поведінки й прогнозувати негативні наслідки для себе;

3) із точки зору суспільної небезпечності таке діяння не може бути одиничним, випадковим, безсистемним. Шкоду суспільним відносинам у сфері охорони державної безпеки, з урахуванням феномена колабораціонізму, можуть спричиняти системні, підготовлені, сплановані діяння;

4) таке діяння має бути очевидно протиправним, тобто з точки зору законодавчої техніки формулювання положень законодавства воно не повинно визнаватися бажаним, допустимим чи заохочуваним у відповідних регулятивних актах (*Lexinform* (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kryminalizatsiya-kolaboratsijnoyi-diyalnosti-v-svitli-statti-3-konstytutsiyi-ukrayiny-chastyna-2/>). – 2024. – 27.06).

Кравченко С., голова Верховного Суду

Судова система працює попри всі намагання її зруйнувати...

(Інтерв'ю)

Станіслав Іванович Кравченко – суддя із 30-річним стажем роботи. Вперше суддівську мантию він одягнув у далекому 1993 році. Вірність спеціалізації судді кримінального судочинства, чесність, порядність та об'єктивність – це те, що відмічають у ньому колеги. Рік тому він був обраний Головою Верховного Суду, і тим самим суддями найвищої інстанції було підтверджено традицію довіряти «судове кермо» найавторитетнішим із колег. Варто додати, що до суддів кримінально-правової спеціалізації ВС завжди особливе ставлення та повага. Можна назвати десятки імен представників цієї когорти, які стали синонімами вірності суддівській професії. Станіслав Кравченко – один із них. Хоча в юридичному та журналістському середовищі, як і до всіх, суддів. До нього, звісно, були певні зауваження, проте жодне з них, як пригадується, не стало переважаючим на виборах Голови ВС та довіри до С. Кравченка. У розмові він нерідко підкреслює: «Не було такого, аби я соромився свого рішення чи проявив якусь слабкість, чи зробив висновок про винуватість особи, коли були сумніви, чи неправильно призначив покарання». Хоча впевненим у справедливості рішення в умовах сьогоднішніх тотальних змін кримінального закону можна бути лише тоді, коли ти фахівець найвищого класу і знаєш правильне рішення в найскладнішій ситуації, бо це працюють знання й багаторічний суддівський досвід. Не так давно в своєму інтерв'ю виданню «Цезор. НЕТ» Станіслав Кравченко сказав, що численні перевірки суддів – це не що інше, як спосіб тиску на них, який, врешті-решт, може призвести до дестабілізації ситуації загалом у судочинстві. А вона й так, через усі нинішні біди, зокрема воєнний стан у країні й кадровий голод у судах, напружена до крайності. З цим пов'язане і наше перше запитання до Голови ВС.

Про суддівське навантаження і якість розгляду справ

– Станіславе Івановичу, як відомо, за останні місяці з Верховного Суду пішла у відставку низка суддів, водночас зараховано декілька осіб зі складу Верховного Суду України. Як це вплинуло на суддівське навантаження і як працює суд загалом у період воєнного стану?

– Статистичні дані за 2023 рік, які стосуються як діяльності Верховного Суду, так і всієї судової системи загалом, свідчать про те, що кількість справ, які надійшли на розгляд судів, і кількість розглянутих справ вийшли на довоєнний рівень, тобто відповідають показникам 2021 року. При цьому в 2022 році ми спостерігали зниження цих показників на 40 %. Як бачимо, в 2023 році ми виправили ситуацію, і в 2024 році також спостерігаємо тенденцію до збереження таких показників, які були до початку повномасштабного вторгнення.

Разом із тим кількість суддів, які залишають свої посади, йдучи у відставку, доволі істотна. Відчуваємо ми це й у Верховному Суді. За 2022–2024 роки у відставку пішло 27 суддів ВС. На сьогодні правосуддя здійснює 151 суддя. При цьому навантаження на кожного з них зростає, бо кількість справ залишається значною. Скажу, що в 2023 році на розгляд Верховного Суду надійшло 86 тисяч справ і така ж кількість розглянута.

Звісно, поки що зарано говорити про те, що така кількість справ і таке навантаження є надмірними, оскільки судді з розумінням ставляться до того, в яких складних умовах сьогодні живе країна і продовжують самовіддано виконувати свої ключові конституційні функції. Хоча такої кількості суддів, які сьогодні здійснюють правосуддя у Верховному Суді, для загальної кількості справ, що надходять на розгляд, – це явно недостатньо. Вже сьогодні ми розуміємо, що в осяжній перспективі необхідно ставити питання про проведення

чергових конкурсних процедур і поповнення суддівського складу ВС. Водночас, зважаючи на ситуацію, найперше зосередити увагу треба саме на вирішенні цієї проблеми в судах першої та апеляційної інстанцій.

– *Чи ведеться статистика навантажень на суддів ВС у розрізі палат, окремих категорій справ?*

– Звісно, у Верховному Суді ведеться така статистика. Ми знаємо, скільки справ надходить і розглядається кожним касаційним судом та Великою Палатою й спостерігаємо за цими даними на щотижневій основі. Наведу декілька показників. Наприклад, за перший тиждень червня на розгляд Верховного Суду надійшло 1 410 справ, а з урахуванням залишків було розглянуто 1 699 справ. Назву дані за юрисдикціями: до Касаційного адміністративного суду надійшло 762 справи, а розглянуто – 943; До Касаційного господарського суду – 173, розглянуто – 297; До Касаційного кримінального суду – 145, розглянуто – 161; до Касаційного цивільного суду – 322, розглянуто – 288.

Уточню, що всього з початку року на розгляд Верховного Суду надійшло 40 227 справ, і більшість із них розглянуто. Так що Верховний Суд із цим навантаженням справляється, адже кількість розглянутих справ фактично відповідає кількості справ, які надходять.

Найбільше від початку року надійшло справ, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства, – 22 тис. На другому місці – цивільні справи, їх трохи більше 9 тис. і майже однакова кількість – близько 4,2 тис. – справ надійшло на розгляд Касаційного господарського та Касаційного кримінального судів.

– *В останні місяці ВРП та ВККСУ, як відомо, ледь не щотижня рекомендують до суддівського корпусу нові кандидатури. Проте указів Президента про їхнє призначення з лютого 2022 року як не було, так і немає... Коли за такої динаміки українські суди оптимально наповняться суддями?*

– Забезпечення суддів кадрами – це, безумовно, питання номер один, і я дуже сподіваюся, що найближчим часом призначення

нових суддів відбудуться. До того ж нагадаю, що в травні цього року Президент України підписав укази щодо призначення до місцевих судів 114-ть суддів, і зараз ми очікуємо на приведення нових суддів до присяги, після чого вони зможуть приступити до здійснення правосуддя.

Кадровий голод

– *Як головний судовий менеджер Ви змушені дбати про всі суди країни, всіх суддів, про все судочинство. Що тут первинне, вторинне, похідне?...*

– Очевидною є проблема кадрового голоду. Наразі є різні підрахунки стосовно того, скільки суддів потребує судова система, але ми точно знаємо, що в деяких судах ситуація катастрофічна і кількість суддів, які там працюють, вдесятеро менша, аніж мала би бути. Це стосується не лише судів першої інстанції, а й апеляційних судів, на посади в яких нещодавно були розпочаті конкурси, то ми з нетерпінням чекаємо, коли ці суди зможуть поповнитись новими фахівцями. Хоча навіть за найоптимістичнішими прогнозами – це кінець 2025 року.

Також глобальним питанням, яке я завжди порушую під час публічних заходів, в яких беру участь, – це питання мапи судів. І, напевно, саме воно є питанням номер один на сьогодні. В Україні свого часу відбулася доволі глобальна адміністративно-територіальна реформа, внаслідок якої зменшилася кількість районів в областях та органи влади в регіонах зазнали масштабних перетворень. А от судова мапа й досі не відповідає цим новим реаліям, новому адміністративно-територіальному поділу. Це, вочевидь, не відповідає потребам розвитку держави, тож усі повинні активно долучатися до процесу принаймні розроблення нової мапи судів.

Як на мою думку, вона повинна відповідати новому адміністративно-територіальному поділу і в цих нових районах має функціонувати окружний суд. Можливо, слід вести мову про певний перехідний етап, визначений з урахуванням особливостей окремих регіонів, та забезпечити функціонування судів у тих

приміщеннях, які вони використовують на сьогодні, але такі суди будуть складовими того єдиного окружного.

Поясню на прикладі: на сьогодні в будь-якій області в межах одного району функціонує чотири місцевих суди (що відповідало попередньому адміністративно-територіальному поділу). Змінюючи мапу судів, ми залишаємо один суд із цих чотирьох – той, який розташований у новому районному центрі. Інші три суди певний час продовжують своє функціонування, але юридично працюють у складі нового окружного суду. Як на мій погляд, такий перехідний період дасть змогу зрозуміти, які з приміщень судів потрібно буде залишити, а від яких відмовитись, не жертвуючи при цьому правом на доступ до суду.

– *Як політична ситуація, війна змінили завдання судочинства, можливо системи правосуддя загалом?*

– Тут варто розуміти, що суди перебувають у такій же ситуації, як і вся держава в умовах воєнного стану. На нас так само впливають обстріли, відключення електроенергії та всі інші проблеми, з якими зіштовхується наша держава в умовах війни. Звісно, більш складною є ситуація в тих областях, які ближче до лінії фронту. Законодавство зобов'язує нас забезпечувати функціонування судів навіть у період дії воєнного стану, але в тих випадках, коли територія окупована і внаслідок цього суди втрачають можливість здійснювати правосуддя, або коли вони з інших підстав не можуть працювати, то ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає необхідність зміни територіальної підсудності судів. Для цього голова Верховного Суду вносить відповідне подання на розгляд Вищої ради правосуддя. І далі все за процедурою.

Слід зазначити, що після початку повномасштабного вторгнення залишається зміненою територіальна підсудність 75 судів. У квітні цього року мною було внесено подання про зміну територіальної підсудності Великописарівського районного суду Сумської області у зв'язку зі значним пошкодженням приміщення цього суду, також нещодавно я вніс подання про зміну територіальної підсудності

Авдіївського міського суду Донецької області, і Вищою радою правосуддя ухвалено рішення про зміну територіальної підсудності й цих судів. Попри це все ми аналізували статистику й показники діяльності судів у Донецькій області, й можу сказати, що отримані дані позитивно вражають. Ці суди й у такій ситуації продовжують активно функціонувати, розглядати справи та клопотання, які надходять як у межах цивільного процесу, так і при здійсненні кримінального провадження. Щодо загальної ситуації, як я вже говорив, то статистика свідчить про те, що кількість справ, які надходять на розгляд, збільшується, а це означає, що суди навіть у цих складних умовах працюють так, як і працювали завжди.

Зараз в усій країні критична ситуація з електроенергією. Десь суди це питання вирішують завдяки додатковим генераторам, десь знаходять інші варіанти вирішення проблеми. Ми також комунікуємо з парламентом щодо внесення законодавчих змін, спрямованих на розширення можливостей дистанційного розгляду справ. Водночас існує проблема, пов'язана із забезпеченням технічної фіксації процесу. За відсутності електроенергії здійснювати її неможливо, а отже, – неможливо вчиняти й жодних процесуальних дій. У зв'язку з цим у судах навіть виникали проблеми з розглядом клопотань про продовження запобіжних заходів. Тому, як вважаю, необхідно шукати матеріальні ресурси та організаційні рішення і, можливо, частково змінювати законодавчі вимоги щодо розгляду певних категорій справ, що, зрештою, не вплине на доступ до суду.

Комунікація з іншими гілками влади

– *Тепер питання зовнішніх комунікацій. Чи відчуваєте Ви в цьому взаємодію, підтримку інших гілок влади?*

– Судова влада, як відомо, позбавлена необхідності активної зовнішньої комунікації з іншими органами державної влади. Водночас із питань, пов'язаних із законотворчим процесом, ми досить активно взаємодіємо з профільними комітетами парламенту, насамперед із комітетами з питань правової політики та з питань

законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Й важливо, що ця взаємодія є двосторонньою. З одного боку, від комітетів надходять законопроекти, щодо яких Верховний Суд висловлює свою думку. Загалом за рік до ВС надходить більше ста проектів законів, і можна сказати, що ця взаємодія є доволі плідною. З іншого боку, якщо Верховний Суд у процесі своєї діяльності виявляє якісь законодавчі прогалини, ми також можемо інформувати про це комітети й ми бачимо, що до нас дослухаються – депутати вносять законопроекти, спрямовані на вирішення цих питань.

Щодо виконавчої влади, то тут передусім важливим є питання фінансування судової влади загалом і Верховного Суду зокрема. З цього питання ми комунікуємо з Міністерством фінансів України, як того вимагає Бюджетний кодекс України. Інколи нам потрібно відстоювати окремі аспекти фінансування Верховного Суду, доводити Мінфіну обґрунтованість наших потреб, але це звичні бюджетні процедури, з якими зіштовхуються всі органи державної влади, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Можу сказати, що останнім часом ця взаємодія також є доволі конструктивною.

Зі свого боку ми розуміємо, який складний період переживає зараз наша держава, тому прагнемо, наскільки це можливо, мінімізувати витрати державного бюджету. Верховний Суд у процесі своєї діяльності дотримується цих принципів. Зрештою, здебільшого кошти витрачаються на суддівську винагороду, заробітну плату працівників апарату Верховного Суду, комунальні послуги, а також на витрати, безпосередньо пов'язані зі здійсненням правосуддя, – поштові витрати, інтернет тощо. Загалом можемо констатувати, що проблем у комунікації з вищими органами державної влади ми не відчуваємо.

Щодо електронного судочинства

– Як на Вашу думку, які нюанси, можливі ускладнення виникатимуть у ході подальшого переходу до «електронного судочинства», можливо, виникне потреба в створенні стандартів е-судочинства?

– Події останніх п'яти років підкреслили необхідність інтенсифікації взагалі будь-яких процесів, пов'язаних з електронним судочинством. Спочатку – це COVID-19, тепер – війна. Ми розуміємо, що це також і значна економія бюджетних коштів, які витрачаються на здійснення поштових відправлень, та й, зрештою, й витрати часу, оскільки електронною поштою учасник судового процесу може швидко надіслати документи до суду, і суд їх вчасно отримає, а з іншого боку – суд так само може доволі швидко доставити документи до свого адресата саме засобами електронної комунікації.

Після законодавчих змін, які передбачили обов'язкову реєстрацію юридичних осіб в електронних кабінетах, уже за декілька місяців ми побачили доволі суттєву економію на здійсненні поштових відправлень – вона сягала близько 1 млн грн. Цього року ми поки що таких досліджень не проводили, але з усього зрозуміло, що надалі така економія сягатиме ще більших розмірів.

Водночас є проблема із функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Думаю, всім відомо про цю проблему, тому я не буду на ній зосереджуватися. На сьогодні вже здійснено аудит вказаної системи, і найближчим часом ми зможемо ознайомитися з подальшим планом дій щодо її вдосконалення. Вона є вкрай необхідною для роботи судів, адже це фактично єдине цілісне судове діловодство. На превеликий жаль, ми втратили дуже багато часу на її розробку, і на сьогодні не можемо повноцінно запровадити «Електронний суд» для створення цілісної єдиної системи.

Також ми маємо розуміти, що та концепція ЄСІТС, яка існувала станом на 2017 рік, з урахуванням технологій, які функціонували тоді, не може бути адекватно порівняна з тими технологіями, які існують на сьогодні. І, на мою думку, паралельно із запровадженням ЄСІТС у її вигляді 2017 року потрібно шукати шляхи вдосконалення електронного судочинства з використанням можливостей штучного інтелекту та інших сучасних цифрових засобів, які спростять роботу суду.

ШІ в судочинстві

Ми у Верховному Суді вже маємо два продукти, в яких використовується штучний інтелект. Це – База правових позицій Верховного Суду, яка допомагає здійснювати пошук судової практики, окрім того, нещодавно ми створили свого перекладача з англійської мови на українську, який теж використовує алгоритми штучного інтелекту. Вважаємо, що за цим велике майбутнє. Звісно, що мова не про систему, яка розглядатиме справи, але це можуть бути технології, які спростять діяльність суддів і зможуть певною мірою позбавити їх та їхніх помічників від необхідності виконувати рутинні робочі процеси. А це дасть змогу більше часу присвятити розгляду складних справ.

Відповідно, і стандарти електронного судочинства повинні мати значення. Це й етичні стандарти, оскільки ми не повинні забувати, що є певні речі, які неприйнятні. Наприклад, на мою думку, етичні стандарти мали б передбачати, що учасник процесу не може брати участь у засіданні, перебуваючи за кермом автомобіля чи в приміщеннях, які абсолютно не пристосовані для того, щоб перебуваючи в них, можна було брати участь у судовому процесі. Звісно, що це питання майбутнього, але ми маємо думати над їх вирішенням уже сьогодні.

Про єдність судової практики

– В останні роки неодноразово висловлювалася думка про те, що єдність судової практики – не те, що потрібно для якісного судочинства, що це, можливо, навіть шкідливо, бо обмежує незалежність судді під час розгляду конкретної справи. Водночас, так сказати, і певних меж відступу від єдиної судової практики не існує. Яка Ваша думка щодо цієї проблеми?

– Необхідність забезпечення єдності судової практики впливає з принципу верховенства права. Простими словами, в контексті судової практики цей принцип передбачає, що однакові справи мають розглядатися однаково. Зрозуміло, що ця фраза дуже просто описує всю ту складність реалій, в яких ми живемо, але необхідність дотримання правової визначеності, яку визнаємо відповідно до

стандартів Ради Європи, ставить до держави вимогу щодо забезпечення єдності судової практики та її послідовності у вирішенні правових проблем.

Зрозуміло, що не варто абсолютизувати це питання, і, напевно, жодна правова система не може на всі сто відсотків забезпечити єдність судової практики. Крім того, потрібно розуміти, що можуть бути справи, які, будучи досить подібними, мають між собою принципові відмінності. В таких випадках для справедливого й законного вирішення спорів суд може застосовувати підходи, які, на перший погляд, виглядатимуть неоднаковими, але з іншого боку – така неоднаковість буде виправданою, оскільки вона зумовлена різними обставинами відповідних справ. Також необхідно враховувати, що єдність судової практики – це результат, якого неможливо досягти в коротко- і навіть середньостроковій перспективі.

Підсумовуючи роботу Верховного Суду майже за сім років його функціонування, можу сказати, що в багатьох категоріях справ єдність практики повною мірою забезпечена. За цей час Верховний Суд вирішив значну кількість правових проблем, а сформовані ним підходи знаходять своє застосування в рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій.

Є й невирішені проблеми, що також потрібно визнавати. Ми продовжуємо шукати шляхи розв'язання окремих правових проблем, і думаю, що з часом їх ставатиме все менше, а отже, й суди зазнаватимуть усе менше критики стосовно неоднаковості судової практики.

– Тепер щодо вдосконалення правосуддя. Як би не було важко, це має відбутися, судочинство повинно стати більш якісним, продуктивним. Які є для цього позитивні фактори, а що цьому заважає?

– За моїми спостереженнями, процес здійснення правосуддя в Україні постійно вдосконалюється. І війна лише частково стала на заваді цьому процесу, оскільки попри все ми бачимо поступовий розвиток у вирішенні тих питань, які постають перед судами. З іншого боку, якщо вести мову інституційно, то ми, на превеликий жаль, зазнали значних негативних

наслідків від того, що Вища кваліфікаційна комісія суддів не функціонувала майже чотири роки. Система існує в умовах кадрового голоду, про який я вже казав, і це, звісно, є перешкодою для того, аби процес здійснення правосуддя вдосконалювався.

Так само це й питання щодо мапи судів. Я вважаю, що то – першочерговий крок, який має зробити наша держава. Він матиме не лише інституційні наслідки, а й позначиться на якості здійснення правосуддя. Із позитивних факторів:

на сьогодні ми спостерігаємо швидкий розвиток технологій, і саме це разом із вирішенням кадрової проблеми може значною мірою допомогти нам у пришвидшенні процесу, у зменшенні зайвих часових витрат, пов'язаних зі здійсненням правосуддя. І попри всі намагання її зруйнувати, судова система працює і робить це досить якісно (*Lexinform (<https://lexinform.com.ua/v-ukraini/stanislaw-kravchenko-sudova-systema-pratsyuye-popry-vsi-namagannya-yiyi-zrujnuvaty/>). – 2024. – 8.07*).

Усик Г., голова Вищої ради правосуддя

Розгляд резонансних скарг на суддів – зона відповідальності кожного члена ВРП

(Інтерв'ю)

У вересні 2024 року в Україні має нарешті запрацювати Служба дисциплінарних інспекторів (СДІ), які розглядатимуть скарги на суддів, котрих у Вищій раді правосуддя (ВРП) назбиралося вже близько 14 тисяч. Дисциплінарні інспектори пришвидшать роботу ВРП, а тим самим – і очищення судової влади, адже самостійно Рада з цим, вочевидь, не справляється або не дуже хоче робити це швидко та якісно.

Чому у ВРП гальмують розгляд резонансних дисциплінарних скарг на суддів ліквідованого ОАСК і його ексголови Павла Вовка? Хто це робить? Чи є у членів ВРП відповідальність за їхню бездіяльність? Чи варто змінювати норми законодавства щодо роботи членів ВРП і хто має це ініціювати? Хто помиляється в конкурсі на голову Державної судової адміністрації: ВРП, міжнародні партнери чи громадськість? Та чому новому складу ВРП наразі не вдалося виправдати надії суспільства?

На ці прямі запитання відповідає голова Вищої ради правосуддя Григорій Усик.

Про лідерство, відносини з владою та відповідальність кожного

– *Пане Григорію, від початку роботи цього складу Вищої ради правосуддя щодо органу були*

й залишаються великі очікування та надії. Рік тому в інтерв'ю нашому виданню ви заявляли про лідерські амбіції ВРП у судовій реформі. На вашу думку, чи все вийшло?

– Одним із ключових завдань Вищої ради правосуддя є відновлення довіри до судової влади, однак поки, на мою думку, ВРП не стала лідером судової реформи в тому сенсі, як цього вимагає суспільство та наші міжнародні партнери. Чого від нас очікує суспільство та міжнародні партнери? Найперше, що ми чуємо, – це очищення судової влади. Водночас очищення судової влади не означає, що необхідно звільнити всіх суддів, – лише тих, які припустилися суттєвих дисциплінарних проступків і корупційних правопорушень.

Ми вже звільнили чимало суддів, серед них – судді-колаборанти, ексголова Верховного суду Всеволод Князев (за дисциплінарною скаргою стосовно заниженої вартості квартири, яку він орендував), колишній суддя Макарівського районного суду Київської області Олексій Тандир (по справі про смертельне ДТП, в якому він звинувачується), голова Полтавського апеляційного суду, суддя Білгород-Дністровського районного суду Одеської області (який позбавляв матерів батьківських прав, щоб батько мав право

виїзду за кордон). Натомість у засобах масової інформації ставлять багато запитань про нерозгляд нами дисциплінарних скарг стосовно суддів Окружного адміністративного суду міста Києва, а також суддів Київського апеляційного суду, щодо яких оголошено підозру у вчиненні корупційного кримінального правопорушення.

Запит на очищення судової влади від недоброчесних суддів виник не сьогодні, об'єктивно ця ситуація ускладнилася тим, що чотири роки не працювала Вища кваліфікаційна комісія суддів України (ВККС). З лютого 2022 до січня 2023 року була неповноважною ВРП. А з серпня 2021 року ВРП взагалі не здійснювала дисциплінарної функції, внаслідок чого станом на грудень 2023 року в ній накопичилося понад 14 тисяч дисциплінарних скарг на суддів.

Але одна з основних функцій Вищої ради правосуддя – формування доброчесного високопрофесійного суддівського корпусу – має здійснюватися не лише у спосіб звільнення недоброчесних суддів у процедурі дисциплінарних проваджень, а й у спосіб здійснення нового добору доброчесних і професійно підготовлених суддів.

– Тобто в тому, що ви не почали розглядати дисциплінарні скарги стосовно суддів ОАСК і Київського апеляційного суду, винна виключно ВККС, яка не працювала? Проте вона вже рік як працює.

– Не хочу, щоб це звучало як виправдання, але крім дисциплінарної функції, Вища рада правосуддя також відповідальна за формування суддівського корпусу, що натепер забирає багато часу на вивчення та розгляд рекомендацій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України стосовно звернення з поданням до президента України про призначення кандидатів на посади суддів. Багато часу потребує й первинний розгляд скарги на засіданні дисциплінарних палат, куди учасники зазвичай не завжди з'являються з першого разу, що є підставою для відкладення розгляду скарг. Крім того, в нас дотепер неповний склад ВРП, що інколи призводить до відкладення розгляду скарг на рішення дисциплінарних палат, оскільки члени цих палат, які брали участь в ухваленні оскаржуваного рішення, не можуть брати участь

у його перегляді в пленарному засіданні ВРП. А тому за наявності задоволеного відводу чи самовідводу та відсутності з поважних причин одного з членів ВРП в нас немає кворуму для розгляду такого питання, що є підставою для виключення його з порядку денного.

Чого найбільше очікують пересічні громадяни від судової влади? Очевидно, що захисту своїх прав, справедливих і обґрунтованих судових рішень у розумні строки розгляду справ. Що ми маємо в реальності? Катастрофічний некомплект суддів та апарату судів першої й апеляційної інстанцій. Суди першої інстанції є тим місцем, де людина вперше стикається із судовою владою, й за тим, наскільки якісно їй нададуть судові послуги, наскільки вчасно й справедливо розглянуть її справу, вона оцінюватиме роботу судової влади.

Натомість у нас наразі така ситуація, що в деяких судах узагалі немає жодного судді, навантаження на суддю в деяких регіонах – більш як 3000 справ, а працівники апаратів місцевих судів отримують заробітну плату в розмірі 10–12 тисяч гривень. Ці питання ми регулярно аналізуємо, намагаємося вирішити проблему неналежного рівня заробітної плати працівників апаратів судів через окрему постанову Кабінету міністрів України. Додайте до цього запуск дисциплінарної функції ВРП, формування служби дисциплінарних інспекторів, обрання голови Державної судової адміністрації (ДСА), відновлення роботи судів на деокупованих територіях, вирішення купи інших питань, що виникають у процесі діяльності ВРП.

– Ми ще повернемося до дисциплінарних скарг, тому що саме тут знаходиться червона кнопка, щоб подати сигнал усій системі: ми реально робимо реформу й позбуваємося тих, хто зганьбив суд як інституцію. В цьому лідерство. Чи не так? Що ви особисто маєте на увазі, коли говорите про лідерство ВРП?

– Коли я говорю про лідерство, то маю на увазі насамперед відповідальність – перед суспільством загалом, перед суддями та працівниками апаратів судів. Це здатність вирішувати проблемні питання, що стоять перед судовою владою, показувати приклад у роботі,

вселяти впевненість у суспільство та суддівську спільноту в тому, що ми проблеми подолаємо.

Бути лідером – це що? Це коли ти говориш те, що хоче почути радикально налаштована частина суспільства? Чи коли ти ухвалюєш виважені рішення, можливо, непопулярні, але важливі, які безпосередньо впливають на життя людей, і несеш за них відповідальність? Не завжди вдається знаходити порозуміння чи підтримку. Головне – не зупинятися, не впадати у відчай, ми маємо змінити судову систему, зробити її зрозумілою та справедливою.

Важливо, щоб це мало хоч якусь підтримку в суспільстві, а не лише критику, часто не зовсім справедливу й об'єктивну. Не відразу вийде так, як нам би цього хотілося, назбиралося дуже багато проблем, і не тільки в судовій владі, а й в інших органах системи правосуддя – прокуратурі, адвокатурі, правоохоронних органах. Були помилки й у стратегії проведення судової реформи, а тому вирішувати ці проблеми необхідно комплексно, починаючи від реформи вищої освіти в юридичних закладах.

– Чи відчуваєте ви особисту відповідальність за те, що ВРП не демонструє амбіцій у проведенні судової реформи?

– Звісно. Якщо на нас покладають такі надії та сподівання, а ми їх не виправдовуємо, – кому це приємно? Моя особиста відповідальність як голови – в організації роботи Вищої ради правосуддя. Якщо Рада не виправдовує довіри суспільства, в цьому є й моє недопрацювання. Проте внесення на розгляд Дисциплінарної палати чи в пленарне засідання Вищої ради правосуддя того ж питання про розгляд дисциплінарної скарги чи скарги на рішення Дисциплінарної палати лежить виключно в площині відповідальності члена ВРП, який обов'язково має підготувати висновок, а також проєкт рішення, й ознайомити членів ВРП з матеріалами справи. У вирішенні цих питань голова ВРП чи секретар дисциплінарної палати позбавлені будь-якого впливу на члена ВРП. І це правильно, оскільки він є незалежним і має керуватися лише своєю правосвідомістю й законом.

– У травні Верховна Рада могла ухвалити зміни до закону «Про судоустрій і статус

суддів», які б дозволяли президенту повертати ВРП подання про призначення суддів, якщо СБУ чи НАБУ мають інформацію про вчинення такою особою дій, які можуть загрожувати національній безпеці України чи завдати шкоди національним інтересам. Який сигнал ви для себе отримали із цим законопроєктом?

– Цей законопроєкт, на мою думку, стосувався ситуації, коли після звернення ВРП з поданням до президента України й до видання ним указу про призначення судді на посаду від СБУ чи НАБУ надійде, наприклад, інформація про колабораційну діяльність кандидата (судді) чи про наявність у нього громадянства Російської Федерації, як це було виявлено у судді Богдана Львова після проведення конкурсу до Верховного суду. Всі матеріали перевіряли під час проведення конкурсної процедури, але потім у нього знайшли російський паспорт. Це виняткові випадки, а тому особливих пересторог я в цьому законопроєкті не бачив, оскільки президент України був наділений лише правом повернути матеріали щодо кандидата на посаду судді до ВРП для додаткової перевірки саме з цих питань.

– Навіщо, якщо це робить ВРП, звертаючись до всіх спецслужб? Ви так легко здаєте лідерство й знімаєте з себе відповідальність за свою роботу?

– Якщо це повертається для додаткової перевірки з наявною інформацією, це повідомлення має містити під собою доказову базу. ВРП надала консультативний висновок до цього законопроєкту, де висловила ряд зауважень і пропозицій. Свої пропозиції надали й інші органи, які мали бути залучені до процесу. В підсумку Верховна Рада не ухвалила цього законопроєкту.

Про дисциплінарні скарги, саботаж і недосконалий закон

– Ви самі згадали дисциплінарні справи Тандира й Князева, в яких ВРП усе-таки дійшла згоди. Але чому суспільство так довго очікувало рішень у цих дисциплінарних скаргах? Громадські організації перед кожним засіданням Вищої ради правосуддя писали й нагадували про ці скарги. Ви, мабуть, і самі бачили публікації.

– Це, як я вже зазначив, зона відповідальності кожного члена ВРП, у провадженні якого перебувають такі справи. Саме член ВРП готує висновок по кожній дисциплінарній скарзі, яку передає на розгляд палати, й ставить питання про включення її в порядок денний засідання.

– Тобто по кожному з цих кейсів кожен член ВРП свавільно не хотів вносити питання на розгляд?

– Давайте уникати слова «свавільно». Але це особиста відповідальність члена ВРП, який самостійно вирішує у тому числі й питання пріоритетності розгляду скарг.

– А давайте тоді назвемо прізвища членів ВРП, які відповідають за найрезонансніші дисциплінарні справи. Хто конкретно гальмує розгляд? Громадські організації постійно звертають увагу на членів ВРП Сергія Булакова та Віталія Саліхова. Вам є що їм публічно відповісти?

– Мені неетично давати оцінку діям зазначених членів ВРП. Але саме в цих членів ВРП перебувають скарги стосовно Всеволода Князева та суддів Київського апеляційного суду.

– Дякую. Суддя Павло Вовк подавав на ВРП позови стосовно пріоритетності розгляду його скарг. Якою є подальша доля цих скарг?

– Ці скарги мають під собою намагання показати діяльність ВРП у позазаконний спосіб, аби потім поставити під сумнів подальші рішення ради. Ці скарги не затягують і не зупиняють розгляду дисциплінарних скарг стосовно суддів ОАСК.

– То що тоді робити з пунктом про пріоритетність, якщо він не працює, коли є відвертий саботаж членів ВРП? Чи потрібно змінити закон, аби ця норма працювала? Чи треба в новий закон вписувати окремі статті Кримінального кодексу, за якими провадження, відкриті проти суддів органами досудового розслідування, вважатимуться пріоритетними для розгляду на засіданнях ВРП?

– Ця норма не працює, бо немає механізму її реалізації, а також відповідальності за її недотримання. Гадаю, що деякі зміни до закону щодо пріоритетності розгляду саме цих скарг можуть бути доречними.

– Виходить така картина: пріоритетні скарги роками не розглядаються, пункт про пріоритетність не працює, у членів ВРП за це немає відповідальності. Тобто скарга лежатиме скільки завгодно? Хороший сигнал для системи.

– В чинному законі немає відповіді на це. А стосовно покращення закону – тут питання до законодавця. Ініціювати його для обговорення може будь-хто, в тому числі громадські організації.

– Тобто цим питанням мають зайнятися громадські організації?

– Коли на це є суспільний запит, вони ініціюють відповідні питання. Як, наприклад, конкурсні процедури до ВРП, ВККС, ВАКС, конкурсні комісії до Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції.

Проте хочу зазначити, що крім згаданих вами скарг стосовно суддів Київського апеляційного суду та суддів ОАСК (а там дуже великий об'єм матеріалів), ми десь на п'ять з мінусом справляємося з розглядом дисциплінарних скарг. З 1 листопада 2023 року ми відновили роботу з розгляду дисциплінарних скарг, уже є напрацьована практика й відповідний темп їх розгляду.

– Ключове – найрезонансніших справ. А чому голова ВРП не каже про це публічно? Чому ви не ініціюєте дискусії в профільному комітеті й у суддівській спільноті щодо необхідних змін до закону, аби стимулювати своїх колег?

– На наших нарадах ми постійно приділяємо увагу питанню пріоритетності розгляду дисциплінарних скарг. Я не вважаю, що ситуація є критичною настільки, що про це необхідно говорити публічно. Кожен член ВРП усвідомлює свою відповідальність перед суспільством, а також перед тим органом, який його призначив чи обрав членом ВРП.

– Що конкретно потрібно змінити в законодавстві?

– Я не готовий зараз сказати, які саме зміни необхідно внести до наших профільних законів, аби пріоритетність розгляду дисциплінарних скарг щодо корупційних кримінальних правопорушень була обов'язковою до

виконання. Хіба щодо часових рамок розгляду скарг, наприклад, не пізніше трьох місяців з дня надходження їх до ВРП. Сподіваюся, що коли буде сформовано Службу дисциплінарних інспекторів, ця проблема стане неактуальною. За нашими оптимістичними прогнозами, СДІ має бути сформовано у вересні цього року.

– Ви вже казали, що Службу дисциплінарних інспекторів буде створено у вересні 2024 року. Ви вважаєте, що встигнете? Бо все, що зараз відбувається навколо цієї служби, поки насторожує.

– Це залежатиме від процедури завершення конкурсу. Мене турбує лише те, що на посаду керівника служби залишилося тільки два кандидати. До початку першого етапу добору загалом було більш як 400 кандидатів на посаду дисциплінарного інспектора, заступника керівника СДІ та керівника СДІ, а після нього залишилося 69. На мою думку, комісія встановила занадто високий прохідний бал у процедурі перевірки когнітивних здібностей кандидатів, унаслідок чого значна частина їх припинила участь у цьому конкурсі. Але сподіваюся, що у вересні цього року конкурс закінчиться.

– Стосовно приміщення для дисциплінарних інспекторів. Як з'ясувалося на початку червня, «двоповерховий будинок за адресою вулиця Тарасівська, буд. 15А, який у 2023 році був відведений під розміщення Служби дисциплінарних інспекторів та відділу забезпечення Служби, знаходиться в аварійному стані та потребує капітальної реконструкції, аж до ремонту фундаменту будинку. Лише за попередніми розрахунками ВРП, на ремонт будівлі потрібно щонайменше 36 мільйонів гривень, яких у розпорядженні Ради правосуддя наразі немає». Чому це питання стало очевидним лише за три місяці до початку роботи інспекторів? Що ви плануєте робити з цим? Як вам у цьому допомагає Фонд держмайна та АРМА?

– Служба дисциплінарних інспекторів – це самостійний функціонально незалежний підрозділ у структурі ВРП, якому необхідне окреме приміщення. Це приміщення ми відшукали на вулиці Тарасівська, 15А, воно

перебуває в державній власності. Його власником була Служба судової охорони, яка передала його нам у користування на правах оренди. Але це приміщення дійсно потребує капітального ремонту, оскільки внаслідок прильоту ракети в районі університету Шевченка в його стінах з'явилися тріщини. Ми оглянули його разом із представниками Програми USAID «Справедливість для всіх», які погодилися профінансувати капітальний ремонт. На жаль, дотепер питання проведення капітального ремонту цього приміщення не вирішено.

Стосовно Фонду держмайна. Вища рада правосуддя з 2016 року неодноразово зверталася до Кабінету міністрів України щодо виділення додаткового приміщення, оскільки те, в якому нині розташована ВРП, не відповідає санітарним нормам у пункті про «забезпечення необхідною площею на одного працівника». Щоразу Кабмін адресував наше звернення до ФДМУ, який пропонував нам об'єкти, або абсолютно не пристосовані для роботи СДІ, або дуже далеко розташовані від основного приміщення ВРП.

Тому як крайній випадок Служба дисциплінарних інспекторів може бути тимчасово розташована в приміщенні Шевченківського районного суду міста Києва. Це далеко не найкращий варіант, але це буде окремих поверх і окрема система карток для входу.

– Повертаючись до вашого пасажу про лише двох претендентів на посаду голови Служби дисциплінарних інспекторів. Чи потрібно зменшувати поріг тестування кандидатів на різноманітні посади до суддівського самоврядування? Питання не нове як щодо дисциплінарних інспекторів, так і, наприклад, загалом щодо добору суддів до ВККС зараз, але якоїсь консолідованої позиції в різних спікерів немає. Проте громадськість, на противагу таким ідеям, не послаблює ні інтересу, ні критеріїв добору, ні вимог до кандидатів.

– На мою думку, комісія визначила занадто високий поріг проходження певних етапів конкурсу, мабуть, з огляду на те, що повноваження дисциплінарних інспекторів

у процедурі попередньої перевірки дисциплінарних скарг на дії суддів є досить значними й відповідальними. А тому такі посади мають обіймати високопрофесійні й добросесні переможці конкурсу.

Відповідно до чинного законодавства, ВРП лише оголошує про початок конкурсу, вся процедура конкурсу прописана в законі, її проводить конкурсна комісія, яку затверджує ВРП.

– У березні 2025 року закінчуються повноваження членів ВРП – Віталія Саліхова та Інни Плахтій. У ВРП мають працювати десять суддів, аби вона була правочинною. Чи встигне Рада суддів зібратися? Чи обговорювали з головою Ради суддів це питання?

– Вже відомо, коли буде проведено з'їзд суддів, на якому обиратимуть членів ВРП. Ми оголосили про прийом документів від кандидатів.

– Тобто ситуації, коли одного дня у ВРП не буде достатньо суддів, не станеться?

– Впевнений, що ні. Цим переймався й голова Ради суддів, ми з ним у цьому є одностумцями, хочемо, щоби з'їзд суддів завчасно обрав нових членів Вищої ради правосуддя.

Про конкурс на посаду голови ДСА, непорозуміння з міжнародниками й довіру

– Громадські організації аналізували кандидатів на посаду голови Державної судової адміністрації (ДСА) й лише одного з тринадцяти визнали добросесним. Коли очікувати переавантаження конкурсу на голову ДСА й чи очікувати взагалі?

– Навколо цього питання багато інсинуацій, які абсолютно не ґрунтуються на положеннях закону. Я не знаю, наскільки громадські організації володіють усім обсягом інформації, щоби зробити такий передчасний висновок.

Ситуація виглядає так: із серпня минулого року в нас фактично немає голови ДСА. Тимчасовий виконувач обов'язків – це не той рівень керівника, який здійснюватиме в органі істотні зміни. А вони потрібні, як структурні, так і кадрові. В січні ми голосили процедуру добору на вакантну посаду голови ДСА. В умовах дії воєнного стану конкурси на посади

державних службовців не проводяться, а тому ВРП могла б оголосити прийом документів від кандидатів на вакантну посаду голови ДСА, і за день чи два на пленарному засіданні призначити голову ДСА.

Що ми робимо? Щоб показати відкритість і прозорість проведення цього добору, ВРП оголосила прийом документів від кандидатів на вакантну посаду голови Державної судової адміністрації, створила робочу групу, яка складається з п'ятьох членів ВРП. До робочої групи залучено представників міжнародних проєктів, які мають фактично такі ж самі права, як і члени робочої групи від ВРП (тобто мають право отримувати будь-які документи щодо кандидатів, надавати робочій групі документи, які вони отримали з різних джерел, ставити питання кандидатам під час проведення з ними співбесіди, брати участь в обговоренні їхніх кандидатур, вносити власні пропозиції, надавати експертну допомогу членам робочої групи, брати участь у голосуванні під час визначення рейтингу кандидатів із правом дорадчого голосу). Співбесіда з кандидатами мала б транслюватися в режимі реального часу на сайті ВРП. Остаточне рішення щодо призначення кандидатів на посаду голови ДСА мало бути ухвалене в пленарному засіданні колегіально всіма членами ВРП.

Наразі наші міжнародні партнери відмовилися брати участь у робочій групі, оскільки вважають, що вони повинні мати право переважного голосу під час визначення рейтингу кандидатів.

– І ви не дійшли спільної думки?

– Поки не дійшли. Наразі ведуться дискусії з цього питання, зокрема всередині ВРП. Вважаю, що буде ухвалено виважене рішення, що ґрунтуватиметься на законі.

– Може, проблема в тому, що громадськість теж не відчуває у ВРП лідерства й має ті ж запитання, які я вам поставила.

– Можливо, але всі члени ВРП пройшли добір за новою процедурою через Етичну раду, до складу якої входять три авторитетні міжнародні експерти, а отже, є добросесними й нам мають довіряти. Тим більше, що ВРП призначає членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів

України та має вирішальну роль у призначенні суддів (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/holova-vishchoji-radi-pravosuddja->

hrihorij-usik-rozhljad-rezonansnikh-skarh-na-suddiv-zona-vidpovidalnosti-koznoho-chlena-vrp.html). – 2024. – 12.07).

Яким'як О., співкоординатор Громадської ради доброчесності

Про постанову Верховного Суду, або Як нищиться судова реформа

Не так давно Верховний Суд ухвалив рішення, яке фактично дозволяє майже 180-м недоброчесним суддям залишитися на своїх посадах. Деякі з них уже навіть встигли «охрестити» постанову ВП ВС № 9901/198/20 від 13.06.2024 р., триумфом верховенства права. Можливо, для когось це рішення і є особистим триумфом, але аж ніяк не для верховенства права, а рівно навпаки – буквоїдства. Замість очищення судової влади від недоброчесних суддів, становлення довіри до судів та забезпечення незалежності судової системи, – суспільство отримало відновлення недоброчесних суддів.

Загальні тези про реформу

Нагадаю, метою судової реформи, яку було розпочато ще в 2016 році, є вдосконалення системи правосуддя для практичного затвердження верховенства права, ефективності та справедливості судочинства. Передусім, це необхідно для повернення довіри суспільства до судової влади. Одним з етапів судової реформи є два види оцінювання суддів: на здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді (так зване конкурсне оцінювання або дисциплінарне); на відповідність займаній посаді (за наслідком якого суддя може бути звільнений). Нагадаю й те, що згідно закону «Про судоустрій і статус суддів» існує єдина процедура проведення кваліфікаційного оцінювання. Відповідність судді займаній посаді, а також його або її здатність здійснювати правосуддя оцінюють колеги Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Ця процедура передбачає спеціальні правила розгляду за наявності висновку ГРД про невідповідність критеріям доброчесності. Якщо колегія (лише 3 члени комісії) не

погоджувалася з висновком Громадської ради доброчесності, їх рішення ставало чинним лише за умови його підтримки щонайменше 11-ма членами ВККСУ на засіданні в повному складі. І це була усталена практика.

Де взяти кадри, які вирішуватимуть усе?

Велика Палата Верховного Суду своїм рішенням постановила, що ці процедури відрізняються і мають різні правила прийняття рішення. Обґрунтували це лише тим, що вони описані в різних частинах закону. Проте таке рішення ламає логіку й викривлює суть задуманого через свавільне правозастосування.

У ВС довіршилися до того, що тепер для кандидатів на посаду судді потрібно мінімум 9 голосів від Вищої кваліфікаційної комісії суддів, щоб подолати висновок ГРД про невідповідність судді займаній посаді, а суддям, щодо яких є висновок про недоброчесність, достатньо лише 2 голоси. За такою логікою ВККС не може проводити співбесіди в пленарному складі та звільнити 180 недоброчесних суддів із висновками ГРД про невідповідність посаді в порядку, який визначає закон. Серед них, зокрема судді Отрош-молодша, Ключник, Луценко, Васильєва, Кицюк та інші, які притягали до відповідальності учасників Революції Гідності та мають статки, джерела походження яких не можуть пояснити, масово звільняли від відповідальності нетверезих водіїв через затягування розгляду справ і їздили до рф і окупованого Криму.

Закон – як дишло...

Як на мене, за цим тлумаченням Верховного Суду стоїть банальна кругова порука та пристрасне бажання вигоріти колегу. Це

словоблуддя пост-правди вже підвело нас до порогу пост-справедливості, коли правду замінили інтересом. Коли встановлюється погане правило, працює принцип «Закон суворий, але це закон» (*durā lex, sed lex*), і це потрібно виправляти. Здолати це можна двома способами: змінити законодавчо або застосовувати його з розумом. Власне, правозастосування, яке спирається на принципи верховенства права (а не тільки на букву закону) дозволяє мінімізувати негативний вплив такого правила, поки його не змінить законодавець. Гірше, коли правозастосування втручається упереджено і пристрасно. Тоді навіть добре правило, внаслідок такого правозастосування, дає поганий результат для суспільства, але добрий – для окремого індивіда чи касти. Як кажуть: «Закон як дишло – куди повернеш, – туди й вийшло». Це саме про випадок з Верховним Судом.

У нас континентальне, а не прецедентне право. Проте, практика застосування норм, встановлена ВП ВС, є обов'язковою для

врахування судами. Таким чином у зону ризику потрапила можливість «виправдання», виявлених громадськістю «проступків» для майже двохсот суддів. Бо знайшлися троє-четверо членів ВККСУ, які не сприйняли претензії громадськості, виражені у висновках ГРД.

Цим рішенням Верховний Суд відповів на питання, що для нього важливіше: так звана «професійність» (освіченість, знання і навички) чи добродесність (моральність, людяність). І фактично вихолостив правило (закон) своїм правозастосуванням. «Якщо в судах заведуться ці дві біди: пристрась і грошолобство, то одразу руйнують всяку справедливість», – свого часу писав Томас Мор. Але, пам'ятаємо, якщо закон починає служити лише окремій касти на шкоду загалу (суспільству) – виникає право на бунт, що уже неодноразово відбувалося в Україні (*Exinform (https://lexinform.com.ua/v-ukraini/pro-postanovu-verhovnogo-sudovo-yak-nyshhytsya-sudova-reforma/)*. – 2024. – 25.07).

Арсирій Р., суддя Окружного адміністративного суду м. Києва, к.ю.н.

Іспит з недовірою

Кожен, хто проходив оцінювання у Вищій кваліфікаційній комісії суддів, розглядає його лише з точки зору власних результатів. У одних все пройшло вдало, в інших – ні. Однак, після ситуації, яка мала місце 9 липня 2024 року, варто все ж проаналізувати процедуру оцінювання не з точки зору особистих досягнень учасників, а з огляду законності порядку проведення іспиту.

Якщо вірити розробленому ВККС 04.11.2016 Порядку (на цей час затверджено новий Порядок, а старого мають дотримуватись ті учасники, хто не встиг за 8 років пройти оцінювання), іспит – це встановлений законом етап кваліфікаційного оцінювання, який є основним засобом виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону судді та або кандидата на посаду судді. Іспит відбувається шляхом складання учасником

іспиту анонімного письмового тестування та виконання письмового практичного завдання.

ВККС запевняє, що «об'єктивність іспиту забезпечується його прозорістю, конфіденційністю тестових запитань і практичних завдань єдиною методикою встановлення його результатів, рівністю умов доступу до інформації про його процедуру, місце, час і тривалість проведення тощо».

А для того, щоб ні в кого не виникло сумнівів про заявлене, комісія віднесла частину відомостей про цю процедуру до службової інформації та відмовляє громадянам у наданні більш детальної інформації не тільки про порядок проведення іспиту, а й про технічні засоби, що при цьому використовує. Саме так, не роз'яснює процедуру для того, щоб зробити її прозорою, а обмежує в доступі до інформації про неї.

Чому це важливо – зараз поясню. Як збудована процедура проведення іспиту?

Під час іспиту члени ВККС участі не приймають. Цим займаються близько 10 працівників апарату. Зареєстрованим учасникам на початку видається картка з номером для дотримання, на думку організаторів, «суворої» анонімності. А за дії, що можуть свідчити про порушення анонімності, комісія може покарати. Що вважати порушенням та яке може бути покарання вирішуватиме виключно ВККС. Очевидно, ця процедура прописана в тих документах, які визнані службовими і до яких доступу у громадян немає.

Про всі заборони та перестороги працівники додатково повідомляють пам'яткою, яку, негайно після підпису, відбирають! Мабуть, щоб ніхто в неї не подивився та не зробив те, що заборонено.

Перед першою частиною іспиту – тестуванням – формуються тестові запитання. 80 (або 100) запитань з варіантами відповідей на них розміщено на декількох аркушах, які складені по типу зошита. Цей зошит є одночасно і чернеткою для учасників. Крім того, для зручності машинної перевірки, формується аркуш відповідей, який заповнюється під час проходження тесту. Вони не змінюються та можуть бути надруковані без будь-яких обмежень. Всі дані до клітинок заносить сам учасник іспиту.

Оскільки тестових запитань більш як 700 (для конкурсу в апеляції – біля 3000), слід відібрати тільки їх частину, що передбачають умови тестування, а потім сформувані зошити із запитаннями-відповідями.

Формування зошитів комісія доручила певній комп'ютерній програмі за назвою «Іспит». Інформації про цю програму немає. Комісія вказує, що підсистема «Іспит» є складовою системи автоматизації робочих процесів інформаційно-комунікаційної системи ВККС.

Цілком очевидно, що будь-якої інформації про цей комплекс комісія не надає, посилаючись на службову інформацію. З відкритих джерел відомо, що розробником програмного забезпечення є така фірма ТОВ «Айкюжен ІТ» м. Вишневе, вул. Європейська, б. 43, оф.3.

Комісія ж повідомила, що комплекс отримано комісією у 2016 році в межах проєкту USAID «Справедлива, незалежна та відповідальна судова влада України» на умовах договору між компанією «Кімонікс Інтернешнл, Інк» та ТОВ «Айкюжн ІТ» від 12.05.2016 №АЮ-121-С-11-00002. І, в подальшому до комплексу закуповувалось програмне забезпечення за договорами, укладеними з тим самим ТОВ «Айкюжн ІТ» на невелику суму в 13.377.000 грн.

На ці гроші були встановлені й компоненти захисту на операційну систему, мережу, та антивірусний захист. Але продовження сертифікації цих компонентів не здійснювалася з-за дії воєнного стану в Україні, а просто продовжено до кінця війни.

Ще один підрядник комісії – ТОВ «НВП СМАРТ СОЛЮШЕНС» – відповідно до укладеного договору обіцяє до кінця року здобути атестат відповідності на комплексну систему захисту інформації інформаційно-комунікаційної системи комісії. З огляду на розкриті інформацію та на події, свідками яких ми стали 09.07.2024, термін буде продовжено, оскільки до сертифікації систему прийдеться будувати з найнижчого рівня.

Дивно, що це не зупиняє ВККС у спробах експлуатувати наявний у неї комплекс, запевняючи всіх, що комісія обробляє в ньому службову інформацію.

Щоб запевнити учасників іспиту в прозорості та об'єктивності процедури оцінювання, їх представників запрошують прийняти участь у формуванні зошитів. При цьому складають протокол, де мають бути проставлені підписи працівників апарату, запрошених учасників тощо. Навіщо складається протокол не зрозуміло, оскільки сама процедура формування абсолютно непрозора. А ті, хто приймає в ній участь, засвідчити нічого не можуть. Власне, сама «нештатна ситуація» саме про це!

Оператор натискає не певну кнопку програми, та констатує, що відбувся відбір 80 запитань для іспиту. Будь-які запитання стосовно бази запитань, з якої здійснюється відбір, та інші уточнюючі запитання (найбільш болючим є питання про відповідність

надрукованих відповідей тому питанню, під яким вони надруковані) залишаються без відповіді. А найцікавіше – далі.

Після підпису протоколу всім учасникам цієї процедури повідомляють, що тепер працівники апарату йдуть друкувати зошити в інше приміщення. Так, це про «прозорість» процедури. Чому в інше приміщення? На якому обладнанні це друкуватиметься? Як пересилатиметься (і так сумнівно визначений) перелік запитань на інший ПК для друку? Хто матиме до нього доступ?

От так відбувається підготовка до іспиту, якому всі потім мають вірити. За словами працівників апарату ВККС, відбір практичного завдання здійснюється за тим самим принципом. Ну ви пам'ятаєте – відбір завдань програмою, про яку ніхто нічого не знає, пересилка мабуть до комп'ютера на столі. В такому випадку навіть друк в іншому приміщенні не потрібен.

Що друкується в іншому приміщенні? Хто відповідає за дотримання цієї процедури? Ці запитання залишаються без відповіді.

Тепер, що стосується «позаштатної події», яка виникла саме 09.07.2024. У будь-яких документах Комісії, в розданих пам'ятках про будь-які «позаштатні події» не йдеться, як і немає розробленого алгоритму дій.

І сам процес виявлення зошитів з дубльованими питаннями, і подальші дії працівників комісії: складання акту, виклик представників СБУ, Державної служби спеціального зв'язку здійснювалися виключно після пропозицій безпосередньо учасників іспиту. Комісія спромоглася лише зупинити проведення іспиту. Таким, що не відбувся, його було визнано лише на наступний день (добре, що хоч не чекали рішення в залі...).

Як виявилось пізніше, ніяких дій за участі спеціалістів Державної служби спеціального зв'язку не проводилося їх лише повідомили про «подію». Звернення до СБУ взагалі утаємничено, а може загубилося...

Спостереження за описаними подіями викликають сум з приводу готовності комісії проводити оцінювання та крайню недовіру до процедур. Намагаючись з'ясувати реальний стан речей, до ВККС були направлені чисельні запити. Звертаючись до розпорядника інформації ми приймали до уваги, що встановлений апаратно-програмний комплекс придбаний за державні кошти. Тому ховати інформацію про розробника, договірні відносини з ним, захист та сертифікацію обладнання немає ані сенсу, ані законодавчих підстав.

Повної відповіді не дочекалися. Кожного разу знаходились відомості, про які знати нам не дозволяється. Комісія просто ігнорує припис закону «Про публічну інформацію» та не надає левову частку документів у той час коли закон дозволяє закривати лише інформацію, а не сам документ.

А той шум, що здійснюється 09.07.2024, потрошки ущухає. Ані СБУ, ані Державній службі спеціального зв'язку, ані, навіть тим, хто далі готується до іспиту, це не цікаво.

Продублюю запитання до комісії в цій публікації, можливо, вони хочуть розвіяти всі сумніви та опублікувати відповіді на них публічно:

Як ознайомитись з документацію на програмний комплекс, що встановлено в ВККС хоча б в частині, необхідній для того, щоб працювати в ньому учасникам іспиту?

Яка необхідність у допуску до експлуатації комплексу до створення та сертифікації системи захисту (КСЗІ)?

Що таке «позаштатна ситуація» в рамках проведення процедури оцінювання та чи розроблено алгоритм реагування на неї?

Чи дійсно оцінюються навички учасників, а не працездатність програмного забезпечення ТОВ «Айкюжен ІТ»? (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/162318-pozashtatna_situaciya_v_proceduri_ocinyvannya_scho_prihovue.html). – 2024. – 19.07).

Келеберда В., суддя Окружного адміністративного суду м. Києва

При незабезпеченні державою гарантій незалежності судді, розбудувати систему неможливо

(Інтерв'ю)

Як повідомляв «ЗіБ», 9 липня було фактично зірване складання кваліфікаційного іспиту на відповідність судді займаній посаді. Як повідомили у ВККС – через позаштатну ситуацію із формуванням тестових запитань. «ЗіБ» звернувся до одного із учасників цього тестування – судді Окружного адміністративного суду м. Києва Володимира КЕЛЕБЕРДИ, аби він прокоментував цю ситуацію та можливі причини такої безпрецедентної події.

– *Володимире Івановичу, ви стали свідком не типової події, яка відбулась під час кваліфікаційного оцінювання суддів. Що власне відбувалось, і що пішло не так, під час тестування? Чи пов'язуєте ви цю подію із тим, що на цю дату було призначено іспити, саме для суддів ОАСК?*

– Сьогодні (9 липня. – Прим. авт.) відбулась надзвичайна подія в діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів. За час роботи комісії такі прецеденти не мали місця і це ставить під сумнів можливість продовження ВККС діяльності щодо кваліфікаційного оцінювання суддів до завершення розслідування обставин цієї події відповідними правоохоронними органами.

А саме – відбулось грубе порушення вимог закону в частині втручання в роботу автоматизованої системи під час проведення кваліфікаційного іспиту на відповідність займаній посаді суддями Окружного адміністративного суду міста Києва. Так, під час складання анонімного письмового тестування суддями виявлено неправильність формування тестових запитань програмним комплексом, що взагалі унеможливило складання тесту. Й подальше його складання суддями, призвело б до незадовільного результату тестування.

Про виявлені обставини нами було повідомлено уповноважених представників. У

подальшому працівниками секретаріату було призупинено проведення іспиту, відібрано тестові зошити з неправильно сформованими запитаннями, враховуючи таку позаштатну ситуацію, а потім взагалі зупинено проведення іспиту, як вказав в.о. голови ВККС Руслан Сидорович, – до вирішення даного питання окремим рішенням комісії.

Щодо зазначених обставин, виявлених порушень, суддями складено акт, який передано комісії з вимогою провести перевірку та усунути виявлені порушення, що унеможливили складання сьогодні іспиту.

Протягом часу складання такого іспиту працівниками секретаріату ВККС здійснювалася відео-фіксація, яка має бути розміщена в мережі Інтернет, й має містити запис усіх подій, що відбувались під його проведення цього дня.

Ми відкидаємо можливі будь-які припущення, щодо можливих «збоїв» в роботі автоматизованої системи чи інших «випадковостей» – таку подію, ми вважаємо, грубим порушенням вимог закону, а саме кримінальним злочином – «несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи», що мав на меті спотворення результатів тестування суддів ОАСК, з певною очевидною метою – домогтися звільнення суддів.

За таких обставин, така подія має бути досліджена правоохоронними органами та надана їй оцінка в межах кримінального процесуального законодавства. А продовження тестування повинно в подальшому продовжуватись без застосування скомпрометованої програмної частини автоматизованої системи. А розробка, тестування та сертифікація нової програмної оболонки, має бути здійснено у законний спосіб.

Утім, у роботі ВККС вже не вперше мали місце різного характеру порушення законодавства в питаннях щодо суддів ОАСК.

Так, зокрема, як відомо, ОАСК було ліквідовано відповідним законом з одночасним створенням іншого суду тієї ж інстанції і тієї самої юрисдикції. Закон «Про судоустрій і статус суддів» передбачав можливість суддям ліквідованого суду переведення без застосування конкурсних процедур до іншого суду тієї ж інстанції.

Проте, з часу набрання чинності цим законом ВККС не здійснила, взагалі жодних дій з цього питання. В подальшому – 30 грудня минулого року – набрали чинності зміни до закону «Про судоустрій і статус суддів», який вже передбачав можливість такого переведення суддів, але вже після успішного підтвердження здатності здійснювати правосуддя (кваліфіціювання). Й цей же закон визначив строк для ВККС завершення таких процедур оцінювання – протягом шести місяців з дня набрання чинності цим законом. Тобто – до 30 червня 2024 року. Цього також не зроблено ВККС.

Ми листами звертали увагу комісії щодо такої вимоги закону й просили забезпечити її виконання. Проте, як вимога закону, так і наші звернення залишені комісією без уваги. Як ви самі, можете переконатись ВККС лише тільки призначила дати проведення кваліфікаційного іспиту поза межами відведеного строку, а ймовірна дата закінчення такої процедури взагалі не відома.

Ми вважаємо, що проведення комісією тепер будь-яких дій щодо кваліфіціювання поза межами цього строку є порушенням вимог закону й здійснюється у незаконний спосіб. Проте, одразу випереджу ваше питання й зазначу, що, незважаючи на це, будучи відкритими перед суспільством та маючи намір підтвердити власну здатність здійснювати правосуддя в адміністративному суді ми виконуємо рішення ВККС та проходимо відповідні етапи оцінювання.

Проте, це далеко не все. Так, як вже вам стало відомо, а про це вже були публікації в ЗМІ, суддями ОАСК при ознайомленні з затвердженими комісією питаннями до тестів виявлено значну кількість помилок. Нами двічі направлялись листи, в яких вказувалось на наявні недоліки й лише для прикладу

наводились окремі питання з обґрунтуванням суті помилки.

Відреагувала комісія лише на одне зі звернень й досить, дивний спосіб – лише виключили з переліку питань «проблемні» питання, які наводились в якості прикладу. При цьому, акти ВККС визначають інший порядок дій у разі необхідності доопрацювання чи внесення змін до вже затвердженого переліку питань за участі Національної школи суддів й з дотриманням певних термів. Тому й щодо цього питання комісія відреагувала в незаконний спосіб відносно ініціативи суддів ОАСК.

Залишились без реагування, також, й наші інші звернення щодо забезпечення належних безпечних умов проведення іспиту, щодо інформації про розробника, ліцензування і так далі програмного комплексу автоматизованої системи та інше.

Все це вказує на особливе, наперед сформоване негативне ставлення комісії до суддів ОАСК.

Як підсумок, сьогодні ми стали свідками таких подій. При цьому, викликає особливий подив і звертає на себе увагу той факт, що сьогодні зі 105 запрошених учасників з'явилися для складання іспиту лише судді ОАСК, окрім однієї судді господарської спеціалізації. І тільки щодо нас за довгий час роботи ВККС її автоматизованою системою спотворено зміст тестових запитань, що викликає не лише подив, а й зайвий раз доводить обґрунтованість сумнівів.

– У ВККС дане втручання в роботу автоматизованої системи назвали «позаштатною ситуацією». А як в комісії відреагували та які рішення були прийняті одразу після фактичного зриву кваліфіціювання?

– Комісія вдалась до досить дивної поведінки, оскільки нормативні акти, які регламентують її роботу, дають можливість розпочати кваліфікаційне оцінювання за таких обставин: відповідної явки осіб на іспит; здійснення їх анонімізації (шляхом присвоєння кожній особі ідентифікаційного унікального номеру); формування переліку тестових запитань з розподіленням по варіантам, друкування

і видача учасникам зошитів з тестовими запитаннями, після чого оголошується початок тестування. Усі ці дії були проведено й оголошено про початок тестування. В такому випадку нормативні акти ВККС визначають єдиним наслідком початку тестування – його завершення.

Сьогодні ж початок процедури відбувся, а кінець – ні. Судді не склали іспитів.

Спершу оголошувалось про призупинення, потім – про зупинення тестування. Врешті-решт, нам повідомлено, що тестування не відбудеться й про подальше його продовження комісією прийматиметься рішення після ретельної перевірки, цих обставин за участю СБУ й інших правоохоронних органів, що зумовлює правову невизначеність з означеного питання.

Звісно, що такі рішення ВККС про призупинення та зупинення й непроведення іспиту у визначений день не відповідають власним актам комісії й, очевидно, це потребуватиме в майбутньому додаткового врегулювання. Однак, й такими діями не забезпечено дотримання законної процедури відносно суддів.

Звісно, що таке втручання – це не «позаштатна ситуація», як формулює визначення цієї події комісія, а виявлення події вчиненого злочину. А відтак усі подальші дії мали відбуватись з повідомленням правоохоронних органів про вчинений злочин й викликом їх працівників на місце його вчинення й проведення відповідних дій правоохоронцями за нашою участю, оскільки ми стали свідками, виявили цю обставину й у межах розслідування кримінального провадження можемо набути статус потерпілих.

Зверніть увагу, що автоматизована система ВККС працює тривалий час. З 2016 року комісія провадить процедури кваліфікаційного оцінювання, і ніколи не було прецедентів таких помилок. На мою думку, це свідчить про внесення несанкціонованих змін до програмного комплексу чи застосування додаткового програмного продукту в роботі автоматизованої системи, що призвело до такого результату.

З якою метою відбулось таке втручання і «доналаштування» саме в той день, коли на тестування були запрошені саме судді ОАСК? Ми вважаємо, що це – наслідок негативного відношення до нас з конкретною метою домогтися таких результатів тестування які б забезпечили можливість прийняття рішення про невідповідність займаній посаді і звільнення.

– Тобто, на вашу думку, ВККС не мала права зупиняти проведення кваліфікаційного?

– Комісія вчиняла дії не за власною інструкцією, оскільки зупиняти проведення оцінювання, збирати роботи без завершення вона позбавлена жодного права. Проте у нормативних актах комісії відсутні алгоритми дій у ситуації, коли система не змогла згенерувати правильні питання. А Комісія, як суб'єкт владних повноважень за Конституцією може діяти лише в межах та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Такого випадку не передбачено, спосіб не визначений. Проте, наразі поки що складання кваліфікаційного зупинено.

Тож, акцентуємо увагу на тому, що Комісія діяла не в правовий спосіб.

Також, ми вважаємо, що відбулось втручання до програмного комплексу автоматизованої системи, які призвели до такого наслідку, що є кримінальним правопорушенням.

Наразі не відомо, ким здійснено втручання, і ми маємо намір звернутись до відповідних правоохоронних органів для вирішення цього питання у кримінально-процесуальний спосіб.

Наразі ж, переконаний, що унаслідок цієї події ВККС позбавлена законних підстав для продовження процедур кваліфікаційного оцінювання із застосуванням автоматизованої системи до поки у належний спосіб не буде забезпечено експертної перевірки програмного коду системи, обладнання й інше на предмет втручання, виправлення, встановлених перевіркою змін в програмному коді, чи замовлення іншого програмного комплексу у незалежного розробника й введенням такої системи в експлуатацію у законний спосіб. Не можливо довіряти, та я не довіряю правильності й коректності цієї системи на майбутнє після таких подій.

Таке втручання й такі «помилки» системи без розслідування, експертного дослідження й виправлення наслідків втручання можуть повторюватись в майбутньому, не обмежуючись судьями ОАСК, а й під час тестування інших суддів. Адже за графіком наступні іспити мають відбутися вже 11 липня, далі 30 липня й так далі. Цілком очевидно, що до цих дат, не те що щось виправити чи ввести в експлуатацію переписаний програмний продукт у законний спосіб, а й не можливо навіть встигнути розпочати таку перевірку.

Й за підсумком розслідування обставин такого інциденту й вчинених дій ВККС щодо усунення порушень в власній роботі суспільство і судді мають бути поінформовані у законний спосіб.

– *Тобто, на вашу думку, ВККС має якимсь упереджене ставлення саме до суддів ОАСК?*

– Скажімо так: є обґрунтовані сумніви в неупередженості комісії відносно суддів ОАСК. Адже всі ми пам'ятаємо коментарі колишнього керівника ВККС Романа Ігнатова щодо суддів ОАСК, який публічно звинувачував суддів у тиску на себе, виправдовуючись у сумнівах, які виникли стосовно наявності у нього російського громадянства, тим самим формуючи негативне ставлення суспільства до ОАСК. Ми публічно звертались до ВККС щодо спростування таких тверджень чого не відбулось. В своїх коментарях на прес-конференціях члени комісії особливо виділяли питання щодо суддів ОАСК. Усе це вказує на те, що у ВККС дійсно сформоване негативне ставлення до нас, яке з часом не змінюється.

Я наводив вам ряд обставин особливого негативного відношення комісії в цілому до суддів ОАСК і особливого підходу до виконання своїх повноважень в питаннях, що стосуються нас. Таке враження склалось не безпідставно.

На жаль, це має місце. Проте, таке негативне відношення й ставлення в роботі ВККС не повинно мати місця до жодного суддівського колективу чи окремо взятого судді. Й, попри заяви очільника ВККС Р.Сидоровича, що для нього усі судді в «одному статусі», це не спростовує наявності особливого підходу в роботі комісії до нас.

Так, за законом усі судді в одному статусі, але, на жаль, єдиний статус не перешкоджає комісії виокремлювати суддів ОАСК серед інших з «певними цілями» в угоду окремим особистостям та їх організаціям, які необґрунтовано пов'язують себе з громадянським суспільством й впровадженням принципів демократичного суспільства, й здійснюють таку діяльність на оплатній основі та діють не в національних інтересах. Саме ці особи «адвокатували» в мас-медіа негативне ставлення до суду та, використовуючи відсутність дієвих механізмів захищеності суддів, спромоглися створити негативне реноме судьям цього суду. Це, зокрема, стало підставою для внесення законопроєкту про ліквідацію суду ціною авторитету органів, які мали чи мали б відіграти належну роль в цьому питанні.

Насправді судді ОАСК, як судді адміністративного суду, завжди здійснювали свою діяльність у межах покладеного законом завдання – захисту прав громадян та юридичних осіб від порушень зі сторони держави, й такі права, за Конституцією, є найвищою цінністю. І, в дійсності, колективу ОАСК довіряли люди. Судді завжди мали високу професійну репутацію, проте до колективу завжди були претензії незадоволених відповідачів – органів влади які «не лінувались» виправдовувати допущені випадки незаконності в своїй роботі негативними характеристиками суду. Тоді ми не вважали, що повинні виправдовуватись на беззмістовні, проте й негативні звинувачення.

Статистика розгляду справ в ОАСК протягом часу його діяльності вказувала на суттєву перевагу кількості задоволених позовів осіб до держави ніж відмов у таких позовах. А проведені анонімні опитування вказували про значний відсоток довіри суду й досить незначний із зауваженнями щодо організації роботи.

– *А як щодо колег з інших судів – як вони відреагували на події, що відбулись під час кваліфікування?*

– Дивна ситуація ще й у тому, що неявка на кваліфікування чи засідання ВККС може зумовити висновок про нескладення іспиту

чи відмову від його складання з наступним рішенням про внесення подання до ВРП про звільнення. Тому, для неявки судді на іспит потрібні дуже вагомі й поважні причини.

Нагадаю, що на 9 липня комісією було запрошено більше сотні суддів з адміністративної і господарської юрисдикції першої та апеляційної інстанцій. За виключенням однієї судді з Господарського суду Полтавської області на іспит прибули тільки судді ОАСК. Хіба ця обставина не викликає подив?!

У минулому, коли мали місце неявки певної кількості суддів ОАСК з поважних причин, це стало топ-новиною із звинуваченнями в намірах зірвати кваліфіціювання. Окремим суддям, таку неявку використали як намір ухилення від проходження оцінювання в кримінальних звинуваченнях.

Натомість, на 9 липня із 105 викликаних суддів прийшли лише 15, і цьому факту ВККС не надає взагалі жодної оцінки. Напевно, вважає несуттєвою обставиною. Й це не викладається з негативним змістом в коментарях. Це вчергове вказує на вибірковий (неоднаковий) підхід до суддів ОАСК при здійсненні ВККС своїх повноважень, щодо оцінювання суддів.

Усупереч раніше сформованій думці, згаданими мною вище окремих особистостей та їх організацій, переконую вас, що судді ОАСК не уникають й не бояться жодних процедур в межах кваліфіціювання і готові достойно їх пройти й підтвердити здатність здійснювати правосуддя. Проте й мають законні очікування, щодо законності проведення таких процедур та справедливого підходу неупередженим складом комісії в оцінках результатів оцінювання.

– 6 липня відзначалось 19 років адміністративній юстиції в Україні. Враховуючи викладені вами обставини, наскільки можна говорити про те, що становлення адмін'юстиції в нашій країні відбулось?

– Становлення будь-якої юстиції можливе лише в тому випадку, коли буде забезпечено незалежність судді і суду. До поки державою не буде забезпечено незалежність суддів, говорити

про становлення якоїсь системи судочинства чи судочинства в цілому неможливо. Суд має бути неупередженим, а для цього він має бути позбавлений будь-якого зовнішнього впливу.

Наразі, скажу від себе особисто, як від судді ОАСК, ми зазнавали достатньо заходів впливу різного характеру, це й: порушення кримінальних справ; тривалі їх розслідування з безпідставним звинуваченням; ліквідація суду з надуманих мотивів, які не відповідали дійсності, без дотримання процедур такої ліквідації (оскільки закон вимагає таку ініціативу проявляти тільки після консультації з ВРП, отримання відповідного погодження, чого не відбувалось); допущення процедурних порушень щодо голосування в парламенті, непоодинокі спроби проведення обшуків в приміщеннях суду та інших судів – це вже стає нормою.

Додам до цього переліку значну кількість негативних виступів, висловів й публікацій з коментарями стосовно суддів з наведенням недостовірної та перекрученої інформації, нерідко й образливого характеру. Наразі ці коментарі викладаються з визначенням їх як оціночних суджень. Але ж вони формують й у громадськості негативне відношення до цього судді, й суддя як споживач такої інформації зазнає впливу в такий спосіб! Як правило, причини таких публікацій з виступами, коментарями й таке інше пов'язані з розглядом конкретних справ.

Коли законодавець не надає достатньо гарантій для судді й не забезпечує його незалежність, говорити про становлення правосуддя неможливо. Не кажучи вже про інші питання: матеріального забезпечення суддів, суддів у відставці; права та гарантії незалежності суддів, що гарантовані Конституцією.

При незабезпеченні державою гарантій незалежності судді, розбудувати систему неможливо. Відповідно вона не розбудовується в тому розумінні і сенсі, як того вимагає закон, Конституція і міжнародні зобов'язання.

Проте, попри наведене, нині тисячі суддів забезпечують здійснення справедливого правосуддя, будучи так само як і інші українці

членами громадянського суспільства, що нині переживає непростий час боротьби з ворогом та забезпечують, навіть за таких умов, виконання покладених на них законом завдань.

Ось такі, не зовсім «святкові» висновки від судді адмін'юстиції (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/162169-e_obruntovani_sumnivi_v_neuperedzhenosti_vkks_vidnosno_suddi.html). – 2024. – 10.07).

Отрош І., суддя Господарського суду м. Києва

Вихід з «Платонівської печери»: правовий висновок ВПВС щодо незаконності пленарних засідань ВККС у процедурі оцінювання відповідності судді займаній посаді

13.06.2024 Велика Палата Верховного Суду у справі № 9901/198/20 прийняла епохальну постанову, раз і назавжди поставивши крапку у питанні суб'єкта проведення оцінювання суддів на відповідність займаній посаді у період до 30 грудня 2023 року (дня, коли набрали чинності зміни до пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII, внесені Законом № 3511-IX).

ВП ВС виклала правовий висновок, що таким суб'єктом могла бути виключно колегія Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККС).

Так, у справі № 9901/198/20 предметом розгляду були позовні вимоги щодо визнання протиправним та скасування рішення ВККС від 03 червня 2019 року № 356/ко-19 у частині визначення порядку набрання ним чинності, яким фактично позивача після позитивного рішення колегії ВККС про відповідність займаній посаді було направлено на процедуру пленарного розгляду ВККС (саме у такому порядку, на думку ВККС, мала відбуватись процедура затвердження рішення колегії у випадку наявності негативного висновку ГРД щодо судді).

За результатами розгляду апеляційної скарги ВП ВС прийняла рішення про визнання протиправним та скасування рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 3 червня 2019 року № 356/ко-19 в частині абзацу третього його резолютивної частини щодо визначення порядку набрання ним чинності.

Суть проблеми

Проблема правозастосування, яка мала місце до вказаного рішення ВП ВС, полягала

у фактичному ототожненні ВККС різних процедур оцінювання, передбачених законом – оцінювання відповідності судді займаній посаді та кваліфікаційного оцінювання здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді, та відповідно помилковому поширенні правового регулювання норми п.2 ч.1 ст. 88 закону №1402-VIII на правовідносини оцінювання відповідності судді займаній посаді.

Тобто, у процедурі оцінювання відповідності судді займаній посаді у випадку наявності негативного висновку ГРД ВККС призначала та проводила пленарні засідання та відповідно приймала остаточні рішення у пленарному складі.

Суддя, який успішно проходив усі етапи оцінювання на відповідність займаній посаді та щодо якого колегія ВККС приймала позитивне рішення, був підданий непередбаченій законом процедурі пленарного перегляду рішення колегії та як наслідок – міг отримати протилежне рішення пленарного складу ВККС (що є підставою для звільнення).

Нормативно-правове регулювання

Діюче законодавство передбачає процедуру оцінювання всіх суддів на відповідність займаній посаді відповідно до пп.4 п.16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України. Така процедура оцінювання була імплементована в законодавство з метою очищення суддівського корпусу та передбачає проходження оцінювання всіма суддями, обраними/призначеними на посаду до 30.09.2016.

До 30.12.2023 пунктом 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону

України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII було передбачено, що відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на 5 років або обрано суддею безстроково до набрання чинності законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», оцінюється колегіями ВККС у порядку, визначеному цим законом.

Водночас, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» регулює виключно порядок кваліфікаційного оцінювання здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді, який застосовується у випадках проведення конкурсу на зайняття вакантної посади у відповідному суді (у разі призначення на посаду судді та переведення судді на посаду судді до іншого суду) та у випадку накладення дисциплінарного стягнення.

На жаль, законодавець не прописав окремо порядок проведення оцінювання відповідності судді займаній посаді, яке, по суті, може мати наслідком звільнення судді (для суддів, обраних безстроково) та одночасно є етапом у призначенні на посаду для суддів, у яких закінчився п'ятирічний строк повноважень. Тобто, питання, що стосується гарантій незалежності суддів (однією з таких гарантій є особливий порядок призначення та звільнення), має досить обмежене законодавче регулювання, яке передбачає застосування механізму відсилочної норми з урахуванням імперативно визначеного лише суб'єкта оцінювання.

Тобто, оцінювання відповідності судді займаній посаді та кваліфікаційне оцінювання здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді є різними процедурами з різними правовими наслідками. Водночас, з огляду на відсилочний характер норми п.20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» закону №1402-VIII, до процедури оцінювання відповідності застосовуються норми, які регулюють оцінювання здатності здійснювати правосуддя, однак лише в межах тих питань, які розглядаються колегією ВККС.

Отже, закон чітко регламентував питання щодо суб'єкта проведення оцінювання відповідності судді займаній посаді, а саме

імперативно встановлював, що ним до 30.12.2023 є виключно колегія ВККС.

Відповідно до п.2 ч.1 ст.88 Закону України №1402-VIII (у редакції до 30.12.2023) якщо ГРД у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та добросовісності, то ВККС може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж 11 її членами.

Дана норма передбачає, що за наявності негативного висновку ГРД питання про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді вирішується виключно ВККС у пленарному складі. Такий порядок розгляду, дійсно, є виправданим для процедури проведення конкурсу на зайняття вакантної посади.

Однак, з огляду на імперативну норму щодо суб'єкту проведення оцінювання на відповідність займаній посаді (колегія), застосування передбаченого п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII механізму розгляду питання ВККС у пленарному складі є неможливим у правовідносинах з оцінювання відповідності судді займаній посаді.

Що змінилось?

Законом України від 09 грудня 2023 року № 3511-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур судоустрійської кар'єри» (далі – Закон № 3511-IX), який набрав чинності 30 грудня 2023 року, було змінено процедуру оцінювання судді на відповідність займаній посаді, передбачену пунктом 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII.

Зокрема, передбачено, що відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом № 1401-VIII, оцінюється колегіями

ВККС у порядку, визначеному цим Законом, за правилами, які діяли до дня набрання чинності Законом № 3511-IX, та з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом. За результатами такого оцінювання колегія ВККС, а у випадках, передбачених цим Законом, – пленарний склад Комісії, ухвалює рішення про відповідність або невідповідність судді займаній посаді. Таке рішення ухвалюється за правилами, передбаченими цим Законом для ухвалення рішення про підтвердження або про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді.

Таким чином, законодавець передбачив, що суб'єктом проведення оцінювання відповідності займаній посаді може бути як колегія ВККС, так і пленарний склад у випадках визначених законом, повністю ототожнивши правове регулювання порядку ухвалення рішення у процедурі оцінювання відповідності до відповідного порядку у процедурі оцінювання здатності здійснювати правосуддя.

Отже, лише з 30.12.2023 ВККС отримала повноваження проводити пленарні засідання у межах процедури оцінювання відповідності судді займаній посаді у випадку наявності негативного висновку ГРД.

Правові висновки ВП ВС у справі № 9901/198/20

1) Зазначена норма (пункт 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) відтворює положення, закріплене у підпункті 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та наділяє виключно колегії ВККС повноваженнями оцінювати суддів, про яких ідеться у цьому підпункті, на відповідність займаній посаді (п. 58 постанови).

2) Відмінною від процедури оцінювання судді на відповідність займаній посаді є процедура кваліфікаційного оцінювання, передбаченого главою 1 розділу V Закону № 1402-VIII (п. 60 постанови).

3) Кваліфікаційне оцінювання з метою визначення здатності судді (кандидата на

посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді передбачено, зокрема, для зайняття посад судді: апеляційного суду (частина перша статті 28 Закону № 1402-VIII), вищого спеціалізованого суду (частина перша статті 33 Закону № 1402-VIII), Верховного Суду (частина перша статті 38 Закону № 1402-VIII).

Зазначене оцінювання також проводиться щодо судді, до якого застосовано дисциплінарне стягнення, передбачене пунктом 4 частини першої статті 109 Закону № 1402-VIII (п.п. 63, 64 постанови).

4) На відміну від обмежених у часі приписів підпункту 4 пункту 16-1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII положення щодо кваліфікаційного оцінювання суддів, передбачені главою 1 розділу V Закону № 1402-VIII, розраховані на постійне застосування.

5) Законом № 1402-VIII встановлено дві різні процедури оцінювання:

оцінювання судді на відповідність займаній посаді кваліфікаційне оцінювання з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді (п. 66).

6) Згідно з підпунктом 4 пункту 1.3 розділу I Регламенту в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, оцінювання відповідності займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом № 1401-VIII віднесено до повноважень колегії ВККС, що узгоджується з пунктом 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII.

Аналіз наведених норм дає підстави для висновку, що виключно колегії ВККС були наділені повноваженнями ухвалювати від імені Комісії рішення про відповідність чи невідповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом № 1401-VIII (п. п. 69-70).

7) Якщо ГРД надала ВККС висновок про невідповідність критеріям професійної етики та

добросовісності судді, щодо якого проводиться оцінювання на відповідність займаній посаді, оцінку обставинам, викладеним у такому висновку, надає колегія ВККС, яка ухвалює остаточне рішення про відповідність чи невідповідність такого судді займаній посаді. Розгляд зазначеного питання у пленарному складі ВККС ні положення Закону № 1402-VIII, ні норми Регламенту не передбачають (п. 93 постанови).

8) Статтею 88 Закону № 1402-VIII та підпунктом 4.10.8 пункту 4.10 Регламенту (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) врегульовано порядок ухвалення ВККС рішення в межах іншої процедури оцінювання, а саме кваліфікаційного оцінювання, яке проводиться з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді. За наявності висновку ГРД під час проведення такого оцінювання остаточне рішення про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді ВККС може ухвалити лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами (п. 95).

9) Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що лише через сім років після внесення змін до Конституції України в частині правосуддя Законом України від 09 грудня 2023 року № 3511-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» (далі – Закон № 3511-IX), який набрав чинності 30 грудня 2023 року, було змінено процедуру оцінювання судді на відповідність займаній посаді, передбачену пунктом 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII. Так, внесеними змінами до цього пункту передбачено, що відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом № 1401-VIII, оцінюється колегіями ВККС у порядку, визначеному цим Законом, за правилами, які діяли до дня набрання чинності Законом № 3511-IX, та з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом.

За результатами такого оцінювання колегія ВККС, а у випадках, передбачених цим Законом, – пленарний склад Комісії, ухвалює рішення про відповідність або невідповідність судді займаній посаді. Таке рішення ухвалюється за правилами, передбаченими цим Законом для ухвалення рішення про підтвердження або про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді (п.п. 104-105).

10) Системний аналіз положень Закону № 1402-VIII, зокрема пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону як до так і після внесення до нього змін, Регламенту в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, та після внесення до нього змін відповідними рішеннями Комісії, переконують Велику Палату Верховного Суду в тому, що до набрання чинності Законом № 3511-IX оцінювання судді на відповідність займаній посаді та ухвалення остаточного рішення із цього питання належало до виключних повноважень колегії ВККС. Вирішення зазначеного питання ВККС у пленарному складі суперечить пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII, приписи якого мають імперативний характер і не підлягають розширеному тлумаченню (п. 108).

11) Водночас, якщо після 30 грудня 2023 року (дня, коли набрали чинності зміни до пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII, внесені Законом № 3511-IX) колегія ВККС ухвалила рішення про відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом № 1401-VIII, то за наявності щодо такого судді негативного висновку ГРД саме пленарний склад Комісії за правилами, передбаченими статтею 88 Закону № 1402-VIII, ухвалює рішення про відповідність або невідповідність судді займаній посаді (п. 109).

Крім того, ВП ВС звернула увагу на окремий закон, який регулював питання призначення суддів-п'ятирічок у період відсутності повноважного складу ВККС

4 червня 2020 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 679-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо відрядження суддів та врегулювання інших питань забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України».

Відповідно до пункту 3 частини другої розділу II Прикінцеві та перехідні положення цього Закону Вища рада правосуддя у період відсутності повноважного складу ВККС ухвалює без рекомендації чи подання ВККС рішення про внесення Президенту України подання про призначення на посаду судді, повноваження якого припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який його було призначено, якщо до набрання чинності цим Законом колегією ВККС було визнано суддю таким, що відповідає займаній посаді.

ВП ВС вказала, що зазначена норма повністю узгоджується з приписами пункту 20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402-VIII у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, згідно з якими відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років до набрання чинності Законом № 1401-VIII, оцінюється саме колегіями ВККС (п.п. 100-101 постанови).

Таким чином, Закон № 679-ІХ не змінював порядок оцінювання суддів на відповідність посаді, а виключно повторював законодавчу норму щодо необхідності рішення ВККС у складі колегії про визнання судді таким, що відповідає займаній посаді, для ухвалення ВРП рішення про внесення Президенту подання про призначення на посаду судді.

Мета закону № 679-ІХ була спрямована на забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу ВККС, зокрема, забезпечення можливості ВРП приймати рішення про внесення подань щодо суддів без передбаченої до цього рекомендації ВККС, яка, по суті, має технічний характер без жодного правового навантаження.

Таким чином, з точки зору розсудливого стороннього спостерігача, численні маніпуляції,

які здійснювали члени ВККС, зазначаючи у ЗМІ та власних рішеннях, що внесення ВРП подання про призначення щодо судді (та в тому числі видання указу Президентом України як наслідок) на підставі Закону України № 679-ІХ не свідчить про проходження суддею оцінювання на відповідність займаній посаді, – свідчать про низький рівень професійної кваліфікації та соціальної відповідальності перед громадськістю.

Як все починалось

Звертаючись у 2019 році до суду з позовом до КАС ВС про оскарження рішення колегії ВККС в частині щодо визначення порядку набрання чинності цим рішенням (у рішенні колегії ВККС щодо моєї відповідності займаній посаді було вказано про набрання чинності рішенням після пленарного перегляду ВККС), я вперше описала обставину щодо наявності імперативної норми закону щодо суб'єкту проведення оцінювання відповідності займаній посаді – колегії ВККС та, як наслідок, незаконності проведення будь-яких пленарних засідань ВККС. Вказана норма залишалась чомусь поза увагою і ВККС, і суддів, які проходили оцінювання, і судів, які розглядали справи щодо оцінювання.

На жаль, мої доводи на той момент не були почуті Верховним Судом, який у справі № 9901/416/19 так і не мотивував рішення в частині незазначення причин незастосування імперативного припису, що мало наслідком звернення до ЄСПЛ щодо порушення державою права на справедливий суд.

Водночас, перша окрема думка, яка повністю відповідала викладеній мною позиції, була складена суддею Великої Палати Верховного Суду Прокопенком О. Б.

Були і звернення суддів (до ВККС, ВРП) у жовтні 2023, які намагались звернути увагу на цю норму членів ВККС, яка почала активно викликати на пленарні засідання не просто суддів, які успішно пройшли колегію ВККС, але і тих суддів-п'ятирічок, які отримали подання ВРП про призначення (та укази Президента України!) на підставі рішень колегій ВККС та Закону України № 679-ІХ (що взагалі є нонсенсом у правовій державі).

Були і численні публікації у ЗМІ, які містили виклад і позицій законодавця, і наукових висновків.

Але суддів тоді ніхто не чув. І не остання роль у цьому належала різного роду активістам, дії яких, з точки зору розсудливого стороннього спостерігача, не завжди мали на меті досягнення балансу між методами та правовою ціллю. Чого тільки вартує, наприклад, зазначення ГРД у висновку/інформації, яка надавалась ВККС, обставин щодо звернення судді до суду з позовом про оскарження рішення ВККС, які трактувались ГРД як намагання судді “уникнути оцінювання”. Так само ГРД оцінюються будь-які законні звернення суддів, їх публікації у ЗМІ тощо.

І, нарешті, переміг здоровий глузд та справедливість!

ВП ВС у справі № 9901/198/20 чітко виклала правову позицію, що до набрання чинності Законом № 3511-ІХ (до 30.12.2023) оцінювання судді на відповідність займаній посаді та ухвалення остаточного рішення із цього питання належало до виключних повноважень колегії ВККС. Оцінку обставинам, викладеним у висновку ГРД, надає колегія ВККС, яка ухвалює остаточне рішення про відповідність чи невідповідність такого судді займаній посаді.

Кожен суддя має правомірні очікування, що до нього буде застосований саме той порядок оцінювання та призначення на посаду, який чітко визначений законом. Однією з гарантій незалежності суддів є особливий порядок призначення та звільнення. І так як наслідком оцінювання на відповідність займаній посаді

може бути звільнення судді з посади (для суддів, у яких закінчився п’ятирічний строк повноважень – це підстава для призначення зокрема) – чітка законодавча регламентація та неухильне дотримання органами державної влади порядку такого оцінювання є елементом забезпечення гарантій незалежності суддів.

Так само кожен громадянин нашої держави має розумні сподівання, що держава забезпечує належне функціонування системи правосуддя, в тому числі формує суддівський корпус з чітким дотриманням процедур та відповідним чином державою забезпечується право на справедливий суд, елементом якого є створення суду (призначення суддів) «згідно із законом».

Фактично, члени ВККС порушували гарантії суддівської незалежності щодо особливого порядку призначення та звільнення суддів, перевищуючи свої повноваження. Юридичну оцінку таким діям членів ВККС має надати ВРП, РСУ та компетентні правоохоронні органи.

P.S. Вітаю усіх суддів України та громадянське суспільство з перемогою верховенства права! Закликаю усіх суддів відстоювати свої права, незважаючи на тимчасові явища маніпуляцій та тиску зі сторони «квазігромадськості» та низький рівень професійної та соціальної компетентності (на погляд розсудливого стороннього спостерігача) тих членів ВККС, які свідомо допускають перевищення своїх повноважень! *(Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/304820-vikhid-z-platonivskoyi-pecheri-pravoviy-visnovok-vp-vs-schodo-nezakonnosti-plenarnikh-zasidan-vkks-u-protseduri-otsinyuvannya-vidpovidnosti-suddi-zaymaniy-posadi>). – 2024. – 3.07).*

Ганущак Ю., директор Інституту розвитку територій, автор та співавтор ряду законопроектів з питань реформування місцевого самоврядування, бюджету та державних закупівель

Кожна п’ята громада без голови. Як забезпечити стабільність місцевого самоврядування у війну і після перемоги?

На сьогодні майже кожна п’ята громада без обраного голови. Такі дані надала громадській ініціативі «Голка»

Асоціація міст України. Причини бувають різні. До прикладу, мер Борисполя пішов служити в ЗСУ, а мер Обухова 2022 року помер.

Коли обраного громадою голови немає, його повноваження виконує секретар. Це депутат, якого обрали більшістю голосів його ж колеги-депутати під час таємного голосування. Але тут є нюанс. Якщо обраного громадою мера депутати можуть зняти двома третинами голосів, то для зняття секретаря їм потрібно лише 50% плюс один голос. Самі обрали – самі ж можуть і зняти.

Навіть у відносно мирний час, до 2022 року, вибори мера, як того вимагав закон, організувати ніхто не поспішав. Так, коли 2017-го помер мер Луцька Микола Романюк, то ніхто не квапився звертатися до Верховної Ради та ініціювати вибори. Річ у тім, що для проведення виборів потрібне звернення до парламенту від того ж таки секретаря ради, в якого тут – конфлікт інтересів.

Загалом же 2019 року майже 200 громад не просто так чекали на вибори голів. Коли мера немає, то починаються «секретаріади». Це коли одного секретаря намагаються скинути, аби призначити іншого, і тоді може статися господарський колапс. А посада секретаря цікава тим, що громада не обирала його головою, але у статусі виконувача обов'язків мера він може контролювати ресурси громади, очолювати раду і паралельно очолювати ще й виконком.

Діяльність мера мала б контролювати рада, але у випадку із секретарем ситуація інша. Раду очолює... секретар. Тому у нього тут є безмежне поле для корупції.

Під час війни з'явилася інша проблема – виборів нема. Але є можливість змінити закон так, щоб громади не були заручниками «секретаріад» і переворотів влади, коли мера зносять.

Що потрібно зробити зараз і після перемоги? «Інститут розвитку територій» і громадська ініціатива «Голка» підготували матеріал для ZN.UA.

Як розв'язати проблему?

Коли мера немає, секретар ради, нехай і тимчасово, але фактично обіймає дві посади, що заборонено (статтею 50 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»). Зарплату

він отримує одну – як секретар. Але він приймає владні рішення і як спікер ради (готує засідання) і водночас є керівником виконавчого органу ради, яким є голова відповідно до Конституції України.

Це якби спікер парламенту одночасно очолював й уряд, тобто поєднував законодавчу і виконавчу гілки влади.

Через те, що у міста є бюджет, доступ до нього часто хоче отримати якась депутатська група, що ставить на свого секретаря. Такий калейдоскоп «секретаріад» загрожує функціонуванню комунальної та соціальної інфраструктури. Та й довіра до влади знижується.

Обраний громадою голова має вищу легітимність, ніж секретар. Чергові місцеві вибори мали б відбутися 2025 року. Але у війну чекати, що історія із «секретаріадами» принаймні наступного року обнулиться, не варто.

Парламентарії вже зараз можуть змінити закон. Секретар має складати повноваження депутата, коли починає виконувати обов'язки голови. У тих громадах, де 2020 року вибори відбулися за партійною системою, список посунеться, і до ради зайде новий депутат.

У такому разі недовіра має бути, як і меру, – дві третини голосів. Так секретар не перебуватиме в заручниках у ради і не переживатиме, що його легко знесуть на сесії.

Це ті правила, які можна запровадити до перемоги. Але після перемоги систему треба змінювати кардинально.

Представницька vs виконавча гілка влади
«Секретаріади» висвітлили глобальні проблеми місцевого самоврядування. Насамперед це накладання повноважень представницької та виконавчої гілок влади, яке тягнеться з радянських часів.

Виконком, як і рада, приймає нормативно-правові акти, які мають дискреційний характер. Тобто коли є кілька способів вирішити питання. Очевидно, що в цьому протистоянні перевага у виконкому. Авторитаризм закладено вже в самій Конституції, яка передбачає лише один спосіб формування виконавчої гілки – через прямі вибори мера. І хоча така форма поширена як у Європі, так і в США і має назву «сильний мер»,

однак в Україні це набуло гіпертрофованого характеру через конституційну норму головування мера на засіданні ради, членом якої він не є. А зі змінами в законодавстві у зв'язку з дією воєнного стану голові взагалі надали право ігнорувати раду при вирішенні, зокрема, і кадрових питань.

Тренд у посиленні авторитаризму проявився і у військових адміністраціях. Якщо в зоні бойових дій така ліквідація самоврядування – вимушений крок, то в громадах далеко від лінії фронту в очах громадськості це не має логічного пояснення. Адже посилити безпековий компонент на території можна було б простим розміщенням відокремленого територіального підрозділу районної військової адміністрації. Однак саму районну, як і обласну адміністрації потрібно було б забезпечити новим функціоналом. А саме – наглядом за законністю рішень органів місцевого самоврядування та, що особливо актуально, за координацією діяльності територіальних органів виконавчої влади, насамперед поліції, ДСНС і податкової адміністрації.

Це передбачає законопроект «Про місцеві державні адміністрації» (№4298), якого ніяк не може затвердити парламент.

Як розділити владу на місцях?

Принцип розподілу влад на три гілки від Монтеस्क'є має поширюватися не лише на центральний, а й на місцевий рівень.

В ідеалі на місцевих виборах громада мала б обирати мера, який очолював би виконавчий орган влади і перед виборами подавав кандидатури своїх майбутніх заступників із «лавою запасних». І мер не мав би головувати на сесіях і голосувати з депутатами. А обрані громадою депутати мали б обирати з-поміж себе голову ради (секретаря), якого могли б знімати простою депутатською більшістю. Рада, звісно, повинна мати право знімати мера двома третинами голосів, але у такому разі його обов'язки має виконувати заступник мера. Тоді не буде ні в кого й думки влаштовувати «переворот» влади в громаді, які робляться для того, щоб секретар став в.о. мера і отримав контроль над радою і виконкомом одночасно.

Чому має діяти саме така система?

Раніше правитель як уособлення виконавчої гілки влади існував лише для того, щоб забезпечити рішення ради, яке мало дискреційний, тобто політичний характер. Представницький орган навіть у війну завжди слідкував за тим, щоб диктатор не вийшов за межі закону. Інакше в тому ж Римі сенат оголошував його тираном, а це втрата імунітету від розправи з боку громадян і власної охорони.

Що потрібно зробити в Україні, щоб якнайшвидше пройти фазу авторитаризму, яку століттями долала більшість цивілізованих країн? Уже сам феномен місцевого самоврядування ламає монополію держави на владу і тому відкриває перспективи для реформування системи публічного управління, зокрема на державному рівні.

Крім очевидних і назрілих змін до Конституції, які впорядковують місцеве самоврядування згідно з вимогами Європейської хартії місцевого самоврядування, варто подбати про чітке розділення повноважень представницького та виконавчого органів місцевого самоврядування.

Слід становити, що виконавчий орган може видавати лише акти разової дії. А от рада – всі нормативно-правові акти та акти разової дії, які стосуються насамперед розпорядження майном громади. Звичайно, треба встановити запобіжники від бездіяльності ради, коли вона, наприклад, не затверджує положення про структурні підрозділи виконавчого органу чи регламенту виконавчого органу. Тоді виконавчий орган повинен користуватися типовими документами, затвердженими урядом.

Таке розмежування типів владних актів визначає обмеження для виконавчого органу у разі, якщо рада не спроможна виконувати повноваження, що є сьогодні в більш як півтори сотнях громад. У частині бюджету виконавчий орган повинен послуговуватися нормами Бюджетного кодексу щодо порядку виконання кошторису видатків у випадку, якщо бюджет не прийнятий. З інших питань, де законом передбачено прийняття рішень радою, уряд повинен визначити чіткий алгоритм дій виконавчого органу, бо будь-яке рішення, яке

передбачає неоднозначність, уже є корупційно вразливим.

Конституція передбачає, що голова громади очолює виконавчий орган ради. Орган в однині. Зараз це система органів. І формально він очолює лише вже згаданий колегіальний орган – виконком. А от інші підрозділи, які мають статус юридичної особи, фактично можуть приймати акти, які діють на третіх осіб, без участі голови і виконкому. З одного боку, це полегшує управління, насамперед при виконанні бюджету, оскільки керівник підписує фінансові документи самостійно в рамках бюджетних призначень.

З іншого боку, проблеми виникають у разі судових проваджень, особливо якщо вони передбачають стягнення з бюджету, не передбачені бюджетними призначеннями. Той же судовий процес потребує кваліфікованого юридичного супроводу, якого, як правило, немає в структурі галузевого підрозділу. Знову ж таки, прийняття рішень, спрямованих на третіх осіб, тобто те, що називається здійсненням влади, легітимізовано тільки щодо голови, якого обирають всіма жителями громади. А не щодо керівника підрозділу, якому надано статус юридичної особи.

Тому логічним є запровадження інституту єдиної юридичної особи – муніципалітету, управи (законодавець визначиться), який очолює голова. А от ступінь автономності інших структурних підрозділів цього муніципалітету має визначатися законом і рішенням ради, виходячи з рівня завдань і навантаженості.

А що із заступниками голови?

Функціонал цих осіб передбачає курування галузевих підрозділів і тимчасове виконання обов'язків голови за його відсутності. Легітимність заступникам голови на сьогодні надає рада, вводячи їх у вже згаданий виконком. І це суперечить принципу розмежування повноважень і вносить політичний фактор у такі призначення.

Логічно було б, аби заступників призначав безпосередньо голова з огляду на вимогу їхньої фаховості. Як логічним є також перекладати виконання повноважень на одного із заступників

у тому разі, якщо голова не може виконувати свої повноваження внаслідок, наприклад, оголошення йому радою вотуму недовіри.

Однак потрібно легітимізувати заступників через процедуру опосередкованих виборів на кшталт віцепрезидента США. Це коли на виборах голови претендент на цю посаду оприлюднює список кандидатур, яких він призначить на посаду заступників у разі своєї перемоги. Голова залишатиметься «сильним мером», бо має право вето вати рішення ради та ексклюзивне право подавати на розгляд ради і бюджет, і зміни до нього.

Звісно, не всі голови сприйматимуть необхідність співпрацювати з радою, а не розглядати депутатів як тих, що «плутаються під ногами» і перешкоджають реалізації його передвиборної програми.

Тому і лунають заклики до повернення мажоритарної системи виборів. З окремими депутатами легше домовлятися, ніж з організованими політичними групами. Адже тоді мистецтво мера полягатиме в тому, щоб трансформувати політичні програми депутатських фракцій у документально оформлені плани дій, які можна було б реалізувати, а не давати «відкупне» депутату-мажоритарнику. А з огляду на те, що рада не матиме можливості впливати на кадрову політику у виконавчому органі, така ситуація виглядатиме перспективнішою за лобювання найбільш корупційної та безвідповідальної системи виборів – мажоритарної.

Визначення організаційних повноважень органів самоврядування додатково до розмежування та розподілу бюджетно-секторальних є складовою реформування місцевого самоврядування, яке прийнято називати децентралізацією влади. І тут для української еліти є ще багато роботи, адже частково реалізовано лише адміністративно-територіальну та бюджетну реформи.

А ще потрібно здійснити деконцентрацію виконавчої влади, щоб Україна виглядала привабливою хоча б з огляду на територіальну організацію публічної влади в процесі приєднання до європейського співтовариства (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/local->

government/kozha-pjata-hromada-bez-holovi-jak-zabezpechiti-stabilnist-mistsevoho-samovrjaduvannja-u-vijnu-i-pislja-peremohi.html). – 2024. – 16.07).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342 (477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.1.10>

А. Колодій
В. Тернавська
О. Колодій

МОДЕРНІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ – ГОЛОВНИЙ НАПРЯМ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження перспектив модернізації Конституції України зумовлена процесами євроатлантичної інтеграції України, які передбачають виконання Українською державою взятих на себе зобов'язань, а також необхідністю вдосконалення національного права та законодавства. Саме зазначене дає змогу стверджувати, що питання про модернізацію Конституції України буде занесено до порядку денного перспективної правотворчої діяльності в процесі післявоєнного відновлення, оскільки для правової системи України воно стане системоутворювальним. У зв'язку із зазначеним у статті розглянуто такі принципові положення можливої модернізації Конституції України: створення установчих зборів, що мають стати спеціальним органом, головною метою створення та діяльності яких є підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України; необхідність внесення змін, насамперед, до тих розділів Конституції України, які стосуються побудови в Україні громадянського суспільства; вирішення питання пріоритету норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права тощо. Робиться висновок, що модернізація Конституції України передбачає, по-перше, вирішення самими громадянами України питання стосовно необхідності модернізації Основного Закону, по-друге, залучення

інститутів громадянського суспільства до активної співпраці з органами державної влади над проектом Конституції України, по-третє, визначення способу ухвалення нової Конституції України, оскільки національна конституційна теорія й практика знає багато досить вдалих проектів Конституцій України, які так і залишилися тільки проектами.

Колодій А., Тернавська В., Колодій О. (2024). Модернізація Конституції України – головний напрям правотворчої діяльності в умовах післявоєнного відновлення. *Нове українське право*. Київ: Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, Вип. 1. С. 83-92 URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/565/513>

***

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.6.8>

О. Денисенко

ВИТОКИ ТА ПРОЦЕС ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИСУДОВОЇ МЕДІАЦІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСУ

У статті здійснено всебічний аналіз досвіду впровадження інституту присудової медіації в правову систему Англії та Уельсу (як єдиної юрисдикції у складі Великої Британії),

розглянуто труднощі та перепони, що виникали на цьому шляху, досліджено способи їх подолання на практиці та проаналізовано плани розвитку в напрямі гармонізації медіаційної процедури з процесуальним законодавством з урахуванням інтересів усіх сторін процесу. Підкреслено важливість прийняття комплексної стратегії на державному рівні для заохочення судів давати рекомендації щодо застосування медіації, створювати позитивний імідж результативності цього інституту, паралельно підвищувати обізнаність про сам процес медіації серед спеціалістів різних юридичних професій та суспільства загалом. Зазначено також важливість розробки та впровадження механізмів, котрі допоможуть поглиблювати вміння та навички, удосконалювати практичний досвід медіатора для якості його роботи шляхом: організації навчання, проведення акредитацій та здійснення контролю. Узагальнено, що для якісної та ефективної системи медіації необхідно залучення ресурсів як з державного, так і з приватного сектору. Наведено приклад, як важливо Уряду країни, що зацікавлена в розвитку присудової медіації, бути готовим до виділення частини видатків судової системи на адміністрування примусового врегулювання спорів за рішенням суду, але важливо при цьому зацікавити і приватний сектор до активної участі. Також розглянуто механізми, котрі на сьогодні допомагають медіації активно розвиватись у Великобританії завдяки досягненню певного балансу між заохоченням сторін до її застосування та відсутністю будь-якого примусу. Доведено, що успіх та результативність медіації насамперед залежить від готовності всіх сторін співпрацювати та йти на компроміс.

Денисенко О. (2023). Витоки та процес впровадження присудової медіації у Великій Британії на прикладі Англії та Уельсу. *Нове українське право*. Київ: Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України. Вип. 6. С. 58-62. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/554/502>

***

УДК 342:342.6:352/353(477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.6.7>

О. Ткаченко

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ТА ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню місця та ролі Президента України та органів виконавчої влади в механізмі формування та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в Україні. Акцентовано, що становлення дієздатного місцевого самоврядування є головним завданням не тільки територіальних громад та вибраних ними органів, а й держави, яка повинна створювати правові, організаційні, матеріально-фінансові та інші передумови для його розвитку. Своєю чергою це має супроводжуватися формуванням державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування, яка повинна виходити з розуміння того, що його розвиток є однією з найважливіших функцій будь-якої демократичної держави. Констатовано, що в реалізації відповідної функції повинні брати участь у межах повноважень, визначених Конституцією та законами України, всі державні органи, серед яких ключова роль належить Президенту України та органам виконавчої влади. В руслі такого підходу у статті охарактеризована роль та визначені форми (способи) участі Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в Україні. Обґрунтовано, що зазначені органи забезпечують формування та реалізацію відповідної політики шляхом видання (прийняття) правових актів як нормативного, так і ненормативного характеру та здійснення різних дій організаційного

характеру. При цьому наголошується, що зазначені органи повинні брати участь у формуванні та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування виключно в межах повноважень, визначених у Конституції та законах України. У зв'язку з цим у статті здійснено критичний аналіз ідей про можливість видання Президентом України нормативних актів, які виконують регламентуючу функцію щодо встановлення законних підстав, повно-важень та способів діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, оскільки Конституція України не уповноважує його на видання нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування.

Ткаченко О. (2023). Президент України та органи виконавчої влади в механізмі формування та реалізації державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування в Україні. *Нове українське право*. Київ: Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України. Вип. 6. С. 45-57. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/553/501>

***

УДК 342.5+342.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.2.3>

Ю. Слісаренко

ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Статтю присвячено питанню конституційно-правових засад очищення влади. Аналізується Конституція України, Закон України «Про судоустрій та статус суддів», Закон України «Про очищення влади», Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Зазначається, що, на відміну від законодавства інших держав-учасниць Ради Європи, законодавство України про очищення влади має ширшу сферу застосування. Також законодавство України про очищення влади

спрямовано на досягнення не однієї цілі, а двох цілей:

1) захист суспільства від осіб, які саме через свою поведінку в минулому дійсно можуть становити загрозу новоствореному демократичному режиму;

2) очищення органів державної влади від осіб, які є причетними до широкомасштабної корупції.

Наявність цих двох цілей свідчить про те, що законодавство України регулює не лише суспільні відносини, які виникають при люстрації, оскільки люстрація передбачає ціль захист суспільства від осіб, які саме через свою поведінку в минулому дійсно можуть становити загрозу новоствореному демократичному режиму, а й інші суспільні відносини. При цьому, звертається увага на те, що в документах Ради Європи мета люстрації полягає в захисті новоствореної демократії та в захисті прав людини. Звертається увага на той факт, що Закон «Про очищення влади» охоплює два окремі періоди: 1) правління тоталітарного комунізму; 2) періоду перебування при владі Президента Януковича.

Оцінка якості законодавства України про очищення влади дозволяє зробити висновок, що в ньому потребують доопрацювання питання, пов'язані з індивідуалізацією відповідальності посадовця, відсутністю кваліфікації поведінки осіб як «кримінальної» відповідно до національного законодавства, організації судової системи так, щоб суди не можуть гарантувати кожному право на отримання остаточного рішення в спорах з прав та обов'язків цивільного характеру впродовж розумного строку. Також підкреслюється, що очищення влади має відповідати встановленим Європейським судом з прав людини стандартам здійснення «згідно із законом» і бути «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення однієї або більше цілей.

Зазначено, що при внесенні змін до законодавства України має бути всебічно врахована практика Європейського суду з прав людини у справах, у яких заявниками з України та інших країн підіймалось питання порушення їх прав, гарантованих Конвенцією

про захист прав людини і основоположних свобод, при здійсненні очищення влади чи люстрації.

Слісаренко Ю. (2024). Очищення влади: конституційно-правові засади. *Наше право*. №2. С. 18-22. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-2/NP_2024_2_018.pdf

***

УДК 342.57

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.2.4>

П. Чигир

ЛЕГІТИМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НАРОДОМ ЯК КОНЦЕПТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

У статті досліджується стан та основні проблемні питання конституційно-правової доктрини щодо легітимації державної влади народом. Обґрунтовується ідейно-ціннісна природа демократії. Важливою складовою ціннісного потенціалу демократії стверджується розуміння держави як інструменту в руках народу, за допомогою якого він творить своє теперішнє та майбутнє. Народовладдя постулюється сутністю держави, й у такій якості розглядається як владна трансмісія – перетворення влади народу на державну владу.

Така владна трансмісія неминуче передбачає легітимацію народом державної влади. Змістом легітимації є усвідомлення народом здійснення державної влади в якості проєкції і впровадження його власної волі. Проводиться розмежування концептів легітимації і легальності. Їх співвідношення розглядається у світлі кантівської ідеї автономії волі.

Чигир П. (2024). Легітимація державної влади народом як концепт конституційно-правової доктрини. *Наше право*. №2. С. 24-24. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-2/NP_2024_2_023.pdf

***

УДК 354:122/129

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.2.25>

В. Копанчук,
О. Копанчук,
В. Осмолян

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Автори статті викладають правові основи та перспективи розвитку державного апарату в світлі війни росії проти України з урахуванням державно-правової реформи в Україні. Зокрема, розглядаються філософсько-історичні концепції становлення державного управління в контексті побудови правової держави в умовах воєнної агресії проти України. Обґрунтовується позиція неухильного дотримання вимог вітчизняного законодавства та ратифікованих Верховною Радою України міжнародно-правових договорів, узгодженого курсу по відбудові та реконструкції України в демократичну правову державу Європейського Союзу. Надається на розгляд та обговорення загалу власне (авторське) бачення щодо поетапності розвитку демократичної держави від держави «виробників та робочого класу» (як початкового ступеня державності до повної перемоги демократії та переходу до розвиненого правового суспільства) до загальнонародної держави, що виникла внаслідок побудови розвиненого демократичного суспільства та переходу до будівництва дійсно «виключно-правової» держави. У науковому дослідженні автори висвітлюють проблеми та питання покращення роботи розвитку демократичних принципів державного управління, подальшого вдосконалення правових засад державного та суспільного життя, зміцнення суспільної дисципліни та правопорядку в умовах військової агресії російської федерації проти України, з урахуванням положень Конституції

України, історичних тенденцій та філософських учень. У статті обґрунтовується необхідність ефективної співпраці працівників та керівників апарату держави всіх ланок та галузей з метою якісного та об'єктивного виконання основних засад Конституції України. З урахуванням проведеного теоретичного аналізу філософсько-історичних концепцій становлення державного управління в демократичних державах Європи встановлені векторні напрямки щодо побудови правової України. Розкривається значення та надається оцінка цим правовим позиціям у системі державного управління та права у цілому. Зроблені висновки та надані рекомендації щодо узгодженого застосування норм чинного законодавства в практичній діяльності керівника та працівників відділів правоохоронної діяльності. Привернуто увагу на необхідність подальшої наукової співпраці вчених, спеціалістів у галузі державного управління та права.

Копанчук В., Копанчук О., Осмолян В. (2024). Філософсько-історичні концепції становлення державного управління в контексті побудови правової держави в умовах воєнної агресії проти України. *Наше право*. №2. С. 167-173. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-2/NP_2024_2_167.pdf

***

УДК 330.34(477):332.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.4>

Р. Кірін

ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

Наукова стаття присвячена особливостям правового забезпечення зеленого відновлення промисловості як елемента механізму реалізації конституційного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Визначено суб'єктний склад, що залучений до управління,

регулювання, організації, консультування та впровадження технологій та методів зеленого відновлення промисловості України на регіональному, національному, європейському та міжнародному рівнях.

Акцентовано увагу, що першочерговими напрямками впровадження екологічно чистої та стійкої промисловості в Україні є: – державне управління; – соціальний захист; – ринок праці; – низьковуглецева економіка України; – енергетика. Розглянуто систему основних національних та європейських інструментів, спрямованих на зелене майбутнє України, до яких пропонується віднести: – Industrial Emissions Directive; – BAT reference documents, BAT conclusions та REF; – проекти ЄС GIZ «BAT for Ukraine», «GIZ Energy efficiency», «APENA 2», «APENA 3», «EU4Environment»; – цикл Конференцій Ukraine Reform Conference, Lugano Declaration; – Sevilla Process; – Ukraine Development Fund.

Виявлено, що на міжнародному рівні ключовими складовими взаємодії між правами людини та довкіллям визначені: – охорона довкілля; – шкода довкіллю; – збитки довкіллю; – зобов'язання та обов'язки в галузі екологічних прав людини. Запропоновано, в аспекті приписів ч. 1 ст. 50 Конституції України, дефініції «довкілля» та «безпечне довкілля».

Розглянуто систему правового забезпечення реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, яка наразі представлена нормами екологічного законодавства. Виявлено, що в аспекті міжгалузевої природи зеленого відновлення промисловості, як складової конституційного права на безпечне довкілля, в цю систему слід включити приписи медичного, енергетичного законодавства, законодавства про національну безпеку та правопорядок. Обґрунтовано, що питання зеленого реформування промисловості України в умовах збройної агресії та значних збитків, завданих вітчизняній економіці, наразі трансформувалися в необхідність зеленого відновлення пошкоджених та зруйнованих промислових об'єктів на засадах зеленої реновації.

Кірін Р. (2024). Зелене відновлення промисловості як складова конституційного права на безпечне довкілля. *Наше право*. №1. С. 34-46. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_034.pdf

***

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.39>

О. Клим

ДИЛЕМА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: ПРАВДА, СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЧИ ПРИМИРЕННЯ

У статті окреслено мету перехідного правосуддя, якою є освоєння минулого рівною мірою з проголошенням правди, встановленням справедливості та досягненням примирення. Виділено базові очікування в постконфліктних суспільствах від застосування механізмів перехідного правосуддя. Описано такі категорії перехідного правосуддя, як «правда», «справедливість», «примирення» і приклади їх прояву на практиці.

З'ясовано, що дилеми між правдою, справедливістю та примиренням проявляються в постконфліктних країнах у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією під час перехідного періоду та пов'язані з освоєнням минулого в суспільстві.

Запропоновано авторське розуміння дилем перехідного правосуддя, які є еквівалентними і взаємопов'язаними, а їх існування – природним та неминучим в перехідному періоді. Встановлено, що при застосуванні механізмів перехідного правосуддя усунути конфлікти між правдою, справедливістю та примиренням

неможливо, оскільки саме вони в результаті сприяють проживанню конфліктуючими сторонами спільної історії порушень прав людини.

Клим О. (2024). Дилема перехідного правосуддя: правда, справедливість чи примирення. *Наше право*. №1. С. 295-301. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_295.pdf

***

УДК 349.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.40>

**Є. Подорожній
С. Вінніков**

ПРИНЦИПИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ СУДДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття принципів стимулювання праці суддів. Акцентовано увагу на тому, що на сьогоднішній день питання принципів стимулювання праці суддів в науковій літературі є недостатньо опрацьованим. Запропоновано авторське бачення щодо переліку відповідних принципів, які запропоновано поділити на загальні та спеціальні.

Подорожній Є., Вінніков С. (2024). Принципи стимулювання праці суддів у сучасних умовах. *Наше право*. №1. С. 302-307. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_302.pdf

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 7 (122) 2024

(01 липня - 31 липня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 26.07.2024.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 6,73.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.